

MEDYA İZLEME RAPORU

2020

M4D PROJESİ

DEMOKRASİ İÇİN MEDYA, MEDYA İÇİN DEMOKRASİ PROJESİ

This project is financed by the European Union
Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir

Gazeteciler Cemiyeti Basın Evi Yayınıdır

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Association of Journalists and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Gazeteciler Cemiyeti sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Gazeteciler Cemiyeti'nin Avrupa Birliği finansal desteği ile yürüttüğü **Demokrasi için Medya, Medya için Demokrasi Projesi** ekibi tarafından, açık kaynaklardan, medya taramalarından, proje ofisine çeşitli Şekilde yapılan başvuru ve ihbarlardan ve Gazeteciler Cemiyeti zgrlk için Basın raporlarından hazırlanan bu rapordaki her türlü içerik kaynak gösterilerek kısmen veya tamamen çoğaltılabilir. İçerik tamamıyla Gazeteciler Cemiyeti sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Editörler:

Yusuf Kanlı, zgr Fırat Yumuşak, Ozan Acar

Teşekkür:

Bu raporun hazırlanmasında özveriyle ve adanmışlıkla büyük katkılarda bulunan ekip arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. Katkıları için **Igor Chelov, Yıldız Yazıcıoğlu** ve Gazeteciler Cemiyeti zgrlk için Basın alışma Grubu yelerine, grafik çalışması ve tasarım için **Arife Acıyan'a**, veri analiz ve görselleştirme çalışmalarından dolayı **Okan zmen'e**, raporun İngilizce tercümesi için **Ozan Acar'a**, çalışmalarımızda değerli rehberliklerinden dolayı **Av. Tuncay Alemdaroğlu** ile **Prof. Dr. Korkmaz Alemdar'a** ve bu çalışmayı mümkün kılan desteğinden dolayı Gazeteciler Cemiyeti Başkanı **Nazmi Bilgin'e** teşekkürlerimizi sunarız. Değerli katkıları olmadan bu rapor tamamlanamazdı.

Gazeteciler Cemiyeti Basın Evi

Telefon

Mobil: +90 533 045 08 67

Faks: +90 312 426 06 36

E-Posta

info@gc-tr.org

info@media4democracy.org

Web Adresi

www.gc-tr.org

www.media4democracy.org

Adres

Üsküp Caddesi (evre Sk.)

No:35, ankaya, Ankara

İÇİNDEKİLER

1-Giriş: Salgının gölgesinde 2020 basın özgürlüğü atmosferi	5
10 Maddede 2020	6
Dünyanın gözünden Türkiye’de basın özgürlüğü	8
2-Yöntem	10
3-Covid-19 salgınıyla bağlantılı gelişmeler	13
4-Basın özgürlüğünde yasal düzenlemeler, devlet ve hükümet politikası	19
a.Yasal düzenlemeler, davalar, cezaevindeki gazeteciler	20
Yasal düzenlemeler	20
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)	22
Basın davaları	23
b.Basın kartı düzenlemeleri	26
c.Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu (BİK)	27
d.Hak ihlalleri: Şiddet, hedef gösterme, tehdit, sansür, ayrımcılık	29
5-Medya ekonomi-politiği	34
a.Şeffaf mali politika, yayın ilkeleri, hesap verebilirlik	34
b.Medya sahipliği	35
Tirajlar	38
Rating payları	40
Köşe yazarları sosyal medya etkisi	41
İnternet sitesi tıklamaları	43
c.Basın çalışanlarının durumu	44
6-Haber üretimi ve değeri	48
a.Haber üretimi ve araştırmacı gazetecilik	48
b.Dezenformasyon & bilgi tekeli	52
7-Savunuculuk faaliyetleri & Gazetecilerin kurduğu yeni girişimler	55
a.Sendikal çalışmalar	55
b.Cemiyet, parti ve diğer sivil toplum örgütlerinin (STÖ’lerin) çalışmaları	56
c.Uluslararası sivil toplum ve Avrupa Birliği çalışmaları	57
8-Değerlendirme ve öneriler	59

Tablo ve grafik listesi

Tablo-1: M4D Projesi Medya İzleme Raporu Yöntem Çizelgesi	10
Tablo-2: Sosyal medyada köşe yazarı en çok paylaşılan internet siteleri listesi.....	41
Tablo-3: Sosyal medyada en çok paylaşılan köşe yazarları listesi	42
Tablo-4: İnternet sitesi tıklamaları sonucu elde edilen yerel ve küresel sıralamalar.....	43
Grafik-1: Anket yanıtları- “Çalıştığınız kurum kişisel korunma ekipmanlarını size sağlıyor mu?” (Aktif gazetecilik yapanlar).....	14
Grafik-2: Anket yanıtları- “Pandemi döneminde çalıştığınız ortamda sosyal mesafe kurallarına uyuluyor mu?” (Sahada çalışan gazeteciler).....	15
Grafik-3: Anket yanıtları- “Covid-19 döneminde herhangi bir hak kaybına uğradınız mı?” (Aktif gazetecilik yapanlar).....	16
Grafik-4: Anket yanıtları- “Salgınla ilgili resmî kaynakların paylaştığı verileri güvenilir buluyor musunuz?”	17
Grafik-5: Cezaevindeki Gazeteci Sayısı (2012-2020).....	24
Grafik-6: Anket yanıtları- “Basın Kartınız Var mı?”.....	26
Grafik-7 Anket Yanıtları-“Daha önce gazetecilik faaliyetlerinizden ötürü aşağıdakilerden herhangi biri ya da birkaçına maruz kaldınız mı?”	31
Grafik-8- Anket Yanıtları- “Gazetecilerin sansür ve oto-sansür deneyimleri”.....	32
Grafik-9: En yüksek tiraja sahip 19 gazetenin hükümete karşı aldığı konum- 2020 (Veri kaynağı: gazetetirajlari.com).....	38
Grafik-10: Gazete tirajları (Veri kaynağı: gazetetirajlari.com).....	39
Grafik-11: 19.00-24.00 saatleri arası rating payları- 2020 Yıllık (Veri kaynağı: http://tiak.com.tr/tablolalar).....	40
Grafik-12: 2003 Ocak - 2020 Temmuz arasında ‘Basın, yayın ve gazetecilik’ işkolundaki sendika üye sayıları	45
Grafik-13: Anket yanıtları- “İşten ayrılmanız sürecinde yasal ihbar süresi (Genellikle 4-8 hafta arası) gözetildi mi?”	4
Grafik-14: Anket yanıtları- “Çalıştığınız kurumda memnuniyetinizi olumlu yönde etkileyen etmenler hangileridir?”	47
Grafik-15: Anket yanıtları- “Haber kaynakları”.....	49

1-GİRİŞ: SALGININ GÖLGESİNDE 2020 BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ ATMOSFERİ

2020'de yüzyılın salgını ve bir yılın yasal gelişmeleri Türkiye'de medyanın içinde bulunduğu çıkmazı daha da derinleştirdi. Öte yandan, her felaketin veya otoriter yönetimin ortaya çıkardığı gibi Türkiye medyası da kendi gerçekliğinden yeni, alternatif, eleştirel bir alan yaratmaya başladı. Gazeteciler Cemiyeti'nin Avrupa Birliği (AB) finansmanı ile yürüttüğü Demokrasi için Medya/Medya için Demokrasi (M4D) Projesi 2019 yılından bu yana üç aylık ve yıllık raporlarıyla medyanın durumunu ve yaratılan yeni alanları izlemeye devam ediyor. Bu raporda M4D Projesi'nin 2020 yılı üç aylık raporlarında¹ dikkat çekilen olayların bir derlemesi ve basın özgürlüğünün gelişimine katkı sunmayı amaçlayan değerlendirme ve önerileri bulabilirsiniz.

2020 yılının, gazetecilerin yalnızca mesleklerini icra ettikleri için mahkeme koridorları ve cezaevlerine mahkûm kalması açısından geçmiş 5 yıla oranla herhangi bir özgünlük barındırmadığı söylenebilir. Gazeteciler Cemiyeti Özgürlük için Basın Projesi (ÖİB) raporlarından hareketle 2016 darbe girişimi ardından, aynı yılın sonunda 158 olarak belirlenen cezaevindeki gazeteci sayısı düzenli olarak düşmekle birlikte, 2020 yılı sonunda gazetecilere yönelik gözaltı ve açılan davalar açısından kayda değer bir değişiklik olduğu söylenemez. ÖİB Projesi verilerine göre 2020 sonunda cezaevlerinde toplam **en az 72 gazeteci** olduğu biliniyor. Bu yılın özgün yanlarına gelince; Covid-19 salgının etkisiyle gazete tirajları, reklam ve ilan gelirlerinin enflasyona oranı, çalışan sayısı gibi medya üretiminin belirleyici faktörlerinin tamamında birden sert düşüşler olduğu gözlemleniyor. Aynı zamanda infaz yasası, yeni internet düzenlemesi, kıdem tazminatı & yıpranma hakkı gibi yasal değişikliklerin medyada çoğulculuk, mesleki sürdürülebilirlik ve basın özgürlüğüne peşi sıra darbe vurduğu görülüyor. Bu gelişmelere zemin hazırlayan eylemlerin ise yalnızca basın özgürlüğü ile değil, aynı zamanda demokrasi ve insan haklarıyla bağlantılı olduğu ortaya çıkıyor.

Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne geçişin ardından birbiri ardına çıkarılan torba yasalar, insan hakkı savunucularına dönük artan baskı, büyükşehirlerdeki yerel yönetimlere dönük karalama ve işlevsizleştirme hamleleri, parlamentoda oy çokluğuna dayanarak muhalefetin işlevsiz hâle getirilmesi, milletvekillerine dönük tutuklamalar, HDP'li (Halkların Demokratik Partisi) belediyelere kayyum atanması, üniversite rektörlerinin seçimle değil atamayla göreve getirilmesi ve daha birçok anti-demokratik uygulama, hayatın her alanını olduğu gibi basın özgürlüğü alanını da olumsuz yönde etkilemeye devam ediyor. Her yıl özgürlük endeksi yayımlayan Freedom House'a göre de 2020 yılında Türkiye hem OECD ülkeleri hem de dünya ortalamasının oldukça gerisinde yer aldı.

¹ <http://media4democracy.org/reports/>

Türkiye 100 üzerinden 32 puanla “Özgür Olmayan Ülke” konumunda bulunuyor². Aynı şekilde uzun yıllardır demokrasi endeksi yayımlayan Bertelsmann Vakfı’na göre de Türkiye 2019 sonu itibarıyla “eksik demokrasi” sınıfından “ılımlı otokrazi” sınıfına gerileyerek araştırma kapsamındaki 179 ülke arasında 140. sırada yer aldı³. Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün Batı Balkanlar ve Türkiye bölgesi için yayımladığı 2020 raporunda da Türkiye’de iktidarda yozlaşma, yargının siyasallaşması ve “sözü verilen” demokratik reformların uygulamaya konmaması konularına dikkat çekildi⁴.

10 Maddede 2020

Türkiye medyasında 2020 yılının neredeyse her ayı deprem etkisi yaratan olaylara sahne oldu. Bu çerçevede, medyada bir yandan enkaz kaldırma çalışmaları sürüyor, öte yandan ise yeni yaşam alanları inşa edilmeye başlanıyor. Yılın basın özgürlüğü açısından öne çıkan başlıklarını hatırlayalım⁵:

01

Covid-19 ve basın: Medyada salgının etkileri ilk etapta ekonomik olarak hissedildi. Gazete tirajları Mart ayında salgının ülkede baş göstermesiyle ortalama %30 oranında düştü. Basın İlan Kurumu’nun (BİK) tanıdığı dönüşümlü yayın imkânı, yerel yönetimlerin teşvikleri vb. önlemler yerel basın açısından olumlu görülse de salgının etkileri derinleştikçe yetersiz kaldı. Sağlık Bakanlığı’nın veri paylaşımında karmaşaya yol açan açıklamaları, akreditasyonu bulunmayan gazetecilerin verilere erişememesi gibi konular yılın son yarısında öne çıkan sorunlardı. Bunun yanında haber merkezlerinde salgına karşı yeterli önlem alınmayışı ve basın emekçilerinin özlük haklarından mahrum kalması da salgınla bağlantılı bir diğer problemdi. Farklı kaynaklardan ulaşılan bilgilere göre Türkiye’de salgın nedeniyle yaşamını yitiren toplam en az **22 gazeteci** bulunuyor.

Basın kartları: Ocak ayında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından **894** gazetecinin basın kartı iptal edildi. Hemen ardından bu karar, kartların henüz “değerlendirme aşamasında” olduğu iddiasıyla geri alınsa da birçok gazetecinin hâlâ basın kartını alamadığı biliniyor. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bu konudaki soruları cevaplamamakla birlikte 2020 sonunda 620’nin üzerinde gazetecinin basın kartının verilmediği basın kuruluşlarınca öne sürülüyor. Basın kartına haiz olmanın gazeteci olmanın tek kanıtı olduğunun mahkemelerce savunulmaya başlanmasıyla⁶ bu sorunun giderek büyüyeceği anlaşılıyor.

02

03

İnfaz Yasası: Yasa ile on binlerce hükümlünün cezası affedilirken “terör” kapsamında cezaevinde bulunan gazeteciler salıverilmedi. Aynı zamanda resmi ilan ve reklam alma yetkisi bulunmayan gazetelerin cezaevlerine girişine engeller getirildi.

² <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2020&country=TUR>

³ <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-eksik-demokrasiden-%C4%B1l%C4%B1ml%C4%B1-otokraziye-geriledi/a-54261148>

⁴ https://images.transparencycdn.org/images/2020_Report_ExaminingStateCapture_English.pdf

⁵ Bu bölümde özetleri aktarılan tüm gelişmelerin ayrıntılı analizleri ve kaynak belgelerini M4D Projesi üç aylık raporlarında bulabilirsiniz: <http://media4democracy.org/reports/>

⁶ <https://www.mlsaturkey.com/tr/gazeteci-nurcan-yalcin-hakim-karsisina-cikti/>

Basın İlan Kurumu (BİK) ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK): Her iki kurumun verdiği, sırasıyla resmi ilan kesme ile para ve yayın durdurma cezaları gazete ve televizyonlar, hatta kimi zaman internet platformlarını ekonomik açıdan derinden etkiledi. Her iki kurumun da verdiği cezalar keyfiyet ve çifte standart gösterilmesi sebebiyle tartışma konusu oldu. Evrensel, BirGün, Tele 1, Halk TV, Fox TV vb. iktidarın sözcüsü olmayı reddeden haber mecraları milyonlarca lira tutarında cezalarla baş etmek durumunda kaldı.

04

05

Basın ve ifade özgürlüğü davaları: Can Dündar, Müyesser Yıldız, Ayşegül Doğan, Ahmet Altan ve daha niceleri... Temsili olarak seçilen bu 4 gazeteci birbirinden farklı siyasi görüşleriyle bilinse de hepsinin ortak noktası iktidar yanlısı olmayarak haber üretmeye çabalamalarıydı.

2020 yılında gazetecilere dönük davaların nedeni olarak da bu 4 ismin ortak yanı gösterilebilir. İktidar yanlısı olmayan yüzlerce gazeteci terör, Cumhurbaşkanına hakaret, halkı kin ve nefrete teşvik vb. nedenlerle bu yıl da hâkim karşındaydı. Öte yandan Selahattin Demirtaş, Osman Kavala, Enis Berberoğlu gibi iktidarın tam tabiriyle "halk düşmanı" ilan ettiği kişiler Anayasa Mahkemesi (AYM) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde ülkede demokrasinin varlığını sorgulatan kararların muhatabı oldu.

Cumhurbaşkanı, partisi ve yakınlarından haber alma özgürlüğü: Geçtiğimiz yılda Cumhurbaşkanının basınla aynı cümlede en çok kendisine "hakaret" iddiasıyla geçtiğini söyleyebiliriz. Öte yandan AKP'li bakan ve milletvekilleri, bürokratları, Cumhurbaşkanı'nın oğlu ve eşiye haklarındaki haberler ve hemen ardından bu haberlere getirilen erişim engelleriyle gündeme geldi. Sayılan kişilerden birçoğunun mal varlığı, harcamaları, mesleki yetkinlikleri gibi başlıkları haberine konu edilen gazeteciler ve kurumlar erişim engelinden haklarında dava açılmasına kadar uzanan bir yelpazede baskıyla karşılaştı. CHP Mersin Milletvekili Ali Mahir Başarır'ın Aralık ayında açıkladığı verilere göre Cumhurbaşkanı 2014-2019 yılları arasında kendisine hakaret ettiği gerekçesiyle tam 63 bin 41 kişiye dava açtı. Bu davalarda üç bin 831 kişi ceza aldı⁷.

06

07

Hedef gösterme, tehdit, hakaret, şiddet: Bu yıl basına yönelik baskıcı uygulamaların farklı örnekleri kimi zaman İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun gazeteci Saygı Öztürk'e "namussuz" demesinde, kimi zaman gazeteci Barış Pehlivan'ın gözaltında fiziksel şiddete maruz kalmasında, bazen de Fox TV'nin Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan tehdit edilmesinde görüldü. Üç olay yüzlerce farklı vakanın en bilinen örnekleri olarak karşımıza çıktı.

⁷ <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/erdogana-hakarettten-63-bin-41-kisiye-dava-acildi-6123830/>

Yeni internet düzenlemesi: Almanya, Fransa gibi ülkelerin yasalarında yer alanlardan daha da “özgürlükçü” olduğu iddia edilen yeni internet düzenlemeleri jet hızıyla yasalaştı ve hemen ardından Türkiye’de temsilci bulundurmamayan büyük sosyal medya platformlarına milyon TL’lik cezalar gelmeye başladı. Aynı zamanda yeni düzenlemeyle “unutulma hakkı” ileri sürülerek erişim engellemelerinin yanına içeriğin internetten topyekûn kaldırılması yaptırımını da geldi.

08

09

Yıpranma payı hakkı: AYM’nin internet gazetecilerini kapsamaması nedeniyle eşitsizlik yarattığını belirterek yeniden düzenlenmesine hükmettiği yıpranma payı, aynı biçimde internet basınına kapsamayarak TBMM tarafından yasayla hak olarak tanındı. Yıpranma hakkının yeniden tanımlanması anlamında olumlu bulunan yasa, internet gazeteciliğini kapsamaması nedeniyle hâlen tartışma konusu. Yasanın kısa süre içerisinde iptal istemiyle bir kez daha AYM’ye götürülmesi bekleniyor⁸.

Sansür ve oto-sansür: Her dönemin hastalığı olan sansür 2020 yılında birçok farklı örnekte görülse de Cumhurbaşkanı’nın damadı ve eski Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak’ın istifasının 27 saat boyunca⁹ yaygın medyanın hiçbir kanalında haber yapılmaması türünün belki nadir örneklerinden biri olarak tarihe geçti. Türünün “tek” denilebilecek bir örneği ise açıldıktan 26 gün sonra nedeni hâlâ ilk ağızdan açıklanmasa da¹⁰, iktidar baskısıyla sahibi Cavit Çağlar tarafından kapatılan Olay TV oldu.

10

Yaygın medyayı enkaz olarak tanımlamamızın sebeplerini gözler önüne süren bu gelişmeler Türkiye’de bir yıllık basın özgürlüğü karnesini de kendiliğinden ortaya çıkarıyor. Öyle ki demokrasi ve özgürlükler açısından sınıfta kalan Türkiye, “kulüpten” atılma tehdidiyle de karşı karşıya. AİHM kararlarının gereğini uygulamamak; AB İlerleme Raporu, Birleşmiş Milletler Evrensel Periyodik İzleme gibi uluslararası mekanizmalarda dile getirilen hak kayıplarının giderilmesi konusunda önlem almamak gibi nedenlerle Türkiye’nin 2021 yılında karşılaşması muhtemel yaptırımlar bulunuyor.

Dünyanın gözünden Türkiye’de basın özgürlüğü

Türkiye’de basın özgürlüğü alanındaki gelişmeler değerlendirildiğinde uluslararası raporlarda söylenenler malumun ilamı niteliği taşıyor. Yılın ilk yarısında yayımlanan Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) yıllık endeksine göre Türkiye basın özgürlüğü alanında 180 ülke arasında 154. sırada yer aldı¹¹. Yılın başında The Economist basın grubunun yayımladığı endekse göre de Türkiye’nin demokrasi anlamında yeri farklı değil. Türkiye bu raporda da 167 ülke arasında 110. sırada yer buluyor¹². Benzer şekilde Türkiye, AİHM’in 2020 yılında açıkladığı bir önceki yıl verilerine göre ifade ve düşünce özgürlüğü alanında karar bekleyen dava sayısında Rusya’nın ardından ikinci sırada bulunuyor.

8 <https://www.evrensel.net/haber/420432/fiili-hizmet-zammina-basin-karti-kosulu-anayasa-mahkemesine-tasinacak>

9 <https://www.evrensel.net/haber/418388/medyanin-berat-albayrak-suskunlugu-halkin-haber-alma-hakkina-ihanet-edildi>

10 Nedeninin açıklanmamasının nedeni de sansür olarak nitelenebilir. Kanalın kapatılmasının nedeni kanal yöneticileri tarafından “HDP grup toplantısının yayımlanmasının ardından iktidardan gelen baskı” olarak belirtiliyor.

11 <https://rsf.org/en/2020-world-press-freedom-index-entering-decisive-decade-journalism-exacerbated-coronavirus>

12 <https://www.duvarenglish.com/politics/2020/01/22/turkey-ranks-110th-among-160-countries-in-the-economists-democracy-index>

Yalnızca Türkiye’de değil dünyada da otoriter rejimlerin yükselişinden en ağır etkilenen grupların arasında gazeteciler de bulunuyor. Sınır Tanımayan Gazeteciler (RsF), Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ) ve UNESCO’nun arka arkaya yayımladığı raporlara göre dünyada en az 30 gazeteci¹³, toplamda da 59 medya çalışanı¹⁴ öldürüldü. Benzer şekilde dünyada en az 387 medya mensubu cezaevinde bulunuyor. Bu şartlara Covid-19 salgının pekiştirdiği baskı ortamı ve çalışma zorluğu da eklenince, devletlerin uluslararası hukuka uygun olarak gazetecilerin haklarını ve basın özgürlüğünü koruması gerektiği gerçeği daha da önem kazanıyor.

Ekim ayında açıklanan AB Türkiye İlerleme Raporu da benzer gerçeklere dikkat çekiyor. Raporun basın özgürlüğüne ilişkin eleştirileri şu başlıklarda toplanıyor¹⁵:

- İnfaz Yasası’ndan cezaevindeki gazetecilerin yararlanamaması,
- “Terör propagandası” öne sürülerek verilen cezalarda keyfiyetin rol oynaması,
- Gözaltı sırasında ve cezaevlerinde gazetecilere ve insan hakkı savunucularına kötü muamele gösterilmesi,
- Basın kartı iptalleri ve Türkiye’deki uluslararası basın çalışanlarına yönelik akreditasyon kısıtlaması,
- Basına yönelik karalama kampanyaları düzenlenmesi,
- RTÜK cezaları ve lisans iptalleri,
- Gazeteci maaş ortalamasının düşüklüğü, toplu işten çıkarmalar ve yıpranma hakkında yoksunluk.

İlerleme Raporu’nun basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin öneriler bölümünde de yukarıda sayılan başlıklarla ilgili bir dizi iyileştirme ve politika değişikliği talebi dikkat çekiyor. Rapora ek olarak yılın son çeyreğinde yaşanan bir başka gelişme de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin 2017’deki son kararının ardından Türkiye’yi yeniden izlemeye alması oldu. Konsey, “Başkanlık sisteminin yargının bağımsızlığını zayıflatması, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması, çoklu baro düzenlemesiyle yenilenen Avukatlık Kanunu, kayyum atanan belediye başkanları, gazeteciler ve muhalif siyasetçiler üzerindeki baskı”¹⁶ konularına dayanarak izleme kararını verdi ve Türkiye’ye Avrupa standartlarına uyma çağrısında bulundu. Benzer şekilde Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu da Avukatlık Kanunu’nun değiştirilmesi ve çoklu baro sistemine geçişin yargının siyasileşmesinin önünü daha da açacağını belirtti¹⁷.

13 <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/gazeteci-cinayetleri-iki-katlandi-6178919/>
RsF raporunda 2020 yılında en az 50 gazetecinin öldürüldüğü belirtilmekle birlikte, üç kurumun raporunda yazılan minimum sayı dikkate alınarak 30 gazetecinin öldürüldüğü aktarılmıştır. RsF raporu için bakınız: [https://www.dw.com/tr/rsf-2020-y%C4%B1%C4%B1nda-50-gazeteci-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BCld/a-56080094](https://www.dw.com/tr/rsf-2020-y%C4%B1%C4%B1nda-50-gazeteci-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BCld%C3%BCld/a-56080094)

14 <https://www.amerikaninsesi.com/a/unesco-2020de-59-medya-calisan-oldu/5711162.html>

15 https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporstrateji_belgesi_2020/turkey_report_2020.pdf

16 <https://www.karar.com/avrupa-konseyi-turkiyeyi-yeniden-izlemeye-aldi-berberoglu-meclise-donmeli-1590981>

17 [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)029-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)029-e)

2020 yılında öne çıkan tüm bu başlıklara ek, basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin son 1 yıldaki önemli gelişmelerin günlük olarak tutulan kaydı için Gazeteciler Cemiyeti ÖİB Projesi kapsamında yayımlanan aylık raporlara ve yılın tüm çeyrekleri için M4D Projesi tarafından hazırlanan medya izleme raporlarına [buraya tıklayarak](#) ulaşabilirsiniz. Ayrıca M4D Projesi'nin düzenlediği Mesleki Değerlendirme Anketi'nin sonuçlarını ve basın özgürlüğüne ilişkin değerlendirme ve önerilerini bu raporda bulabilirsiniz.

2-YÖNTEM

M4D Projesi medya izleme faaliyetlerini üç aylık ve yıllık raporlarıyla sürdürüyor. Her iki tür rapor için de takip edilen yöntem çizelgesini aşağıda bulabilirsiniz:

Tablo-1: M4D Projesi Medya İzleme Raporu Yöntem Çizelgesi

Konu	Alt alanlar	Göstergeler	Veri kaynağı
1-Basın özgürlüğünde yasal düzenlemeler, devlet & hükümet politikası	<ul style="list-style-type: none">Yasal düzenlemelerBasın davalarıBasın kartı düzenlemeleriRTÜK ve BİK kararlarıSansür, oto-sansür, şiddet, hedef gösterme, tehdit, ayrımcılık	<ul style="list-style-type: none">Kanundaki değişikliklerAYM başvuru sayısı ve sonuçlarıAİHM başvuru sayısı ve sonuçlarıCezaevindeki gazeteci sayısıBasın kartı sayısı, başvuru cevaplanma süresi, iptalleriRTÜK ve BİK cezalarıBİK resmi ilan dağıtımıGazetecilere dönük şiddet, sansür, hedef gösterme, tehdit ve ayrımcılık pratikleriEngellenen site ve sosyal medya hesabı sayısı	<ul style="list-style-type: none">Yerel mevzuatAYM veritabanıAİHM veritabanıÖzgürlük için Basın Projesi veritabanıAçık kaynak taramasıMesleki değerlendirme anketleriTBMM soru önermeleriRTÜK ve BİK veritabanıCİMER bilgi edinme başvurularıM4D Projesi Durum Değerlendirme Toplantıları
2- Medya ekonomi-politiği	<ul style="list-style-type: none">Medya kuruluşları mali politikası ve yayın ilkeleriMedya sahipliğiBasın çalışanlarının durumu	<ul style="list-style-type: none">Yayın ilkeleri niteliksel incelemesiMali politika bildirimleri niteliksel incelemesiMedya sahipliği & siyasi iktidar organik ve dolaylı ilişkisiSermaye yoğunlaşması ve medya tüketim ilişkisiReklam & ilan politikalarıSendika üyeliği & toplu iş sözleşmeleriGazeteci maaşları & sosyal haklarıİşten çıkarmalar	<ul style="list-style-type: none">Açık kaynak taramasıMedya kuruluşları faaliyet raporlarıYayın ilkelerispeedmedya.com tiraj verileriTelevizyon İzleme Araştırmaları A.Ş. (TİAK) rating verileriAlexa ve Similar web sitesi tıklama istatistikleriMedia Cat köşe yazarı paylaşım endeksiSendikal istatistiklerMesleki değerlendirme anketleri

3- Haber üretimi ve değeri	<ul style="list-style-type: none">Haber üretimi ve araştırmacı gazetecilikDezenformasyon ve bilgi tekeli	<ul style="list-style-type: none">Haber üretim sürecinde bağımsızlık ve üretim araçlarına erişimHaber kaynağına erişimAkreditasyon yoğunluğuKopyala-yapıştır haber yoğunluğu	<ul style="list-style-type: none">Açık kaynak taramasıM4D Projesi Durum Değerlendirme ToplantılarıMesleki değerlendirme anketleri
4- Savunuculuk faaliyetleri ve gazetecilerin kurduğu yeni girişimler	<ul style="list-style-type: none">Sendikal çalışmalarCemiyet, siyasi parti ve diğer STÖ'lerin çalışmalarıUluslararası sivil toplum ve AB çalışmalarıGazetecilerin kurduğu yeni girişimler ve bireysel savunuculuk çalışmaları	<ul style="list-style-type: none">Basın özgürlüğü kampanyaları sayısı, niteliği ve erişimiSavunuculuk çalışmalarının mevzuattaki değişimlere etkisiGazetecilerin kurduğu girişimlerin sayısı ve sürdürülebilirliğiUluslararası mekanizmaların raporları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin öneri veya yaptırımları uygulama yoğunluğu	<ul style="list-style-type: none">Açık kaynak taramasıM4D Projesi Durum Değerlendirme ToplantılarıMesleki değerlendirme anketleriUlusal, bölgesel ve uluslararası medya izleme raporları

Bu gösterge ve veri toplama yöntemi tablosu hazırlanırken “Avrupa Birliği’nin Genişleme Ülkelerinde Basın Özgürlüğü ve Medya Entegrasyonu Alanlarında Sağladığı Destekler için Rehber” belgesinde¹⁸ bulunan sonuç ve gösterge tablosundan yararlanıldı. 2014-2020 Genişleme Politikası kapsamında hazırlanan rehberde belirtilen göstergeler, Türkiye’deki özgün koşullara uyarlanarak ve erişilebilir veri setleri gözden geçirilerek düzenlendi. Tabloda belirtilen veri kaynaklarının bir bölümüne açık şekilde erişilebilirken; basın kartı, engellenen site ve sosyal medya hesabı, BİK ceza ve resmi ilan dağıtım istatistikleri, ayrıca medya kuruluşlarına ait faaliyet raporları gibi verilere erişim sağlanamıyor. Kamuya açık şekilde paylaşılması zorunluluğu bulunmayan ancak paylaşıldığı takdirde kamu yararına hizmet edecek bu verilerin edinilmesiyle ilgili Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi’ne (CİMER) rapor editörleri tarafından toplam 4 farklı konuda bireysel başvuru yapıldı ancak tüm talepler olumsuz sonuçlandı. 4982 sayılı Kanununun 7. maddesinin “Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.” hükmü uyarınca olumsuz yanıtlanan CİMER bilgi taleplerini aşağıda görebilirsiniz:

1. Basın İlan Kurumu’nun (BİK) internet sitesinde paylaşılan¹⁹, 2019 yılında BİK tarafından yayın organlarına sağlanan 467 milyon 41 bin 82 TL tutarındaki resmi ilan ve reklam bedelinin “destek sağlanan kurumların adlarına göre dağılımı” istatistiği,

¹⁸ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/press_corner/elarg-guidelines-for-media-freedom-and-integrity_210214.pdf

¹⁹ <https://www.bik.gov.tr/2019-yazili-medya-istatistikleri-aciklandi/>

2. 1 Ocak 2020- 1 Aralık 2020 tarihleri arasında erişim engeli ve/veya koruma tedbiri getirilen internet sitelerinden “haber” kategorisinde yer alan sitelerin sayısı ve listesi; 2020 yılı Ocak-Aralık ayları içerisinde yayın yasağı nedeniyle erişim engeli getirilen URL sayısı ve listesi; İnternet Ortamında Özel Hayatın Gizliliği kapsamında kurumunuza, 2020 yılı Ocak-Aralık ayları içerisinde gelen bireysel başvuruların sayısını ve başvurular uyarınca kaç adet URL'ye erişim engeli getirildiği,
3. İletişim Başkanlığı'na başvurusu yapılmış ve 01.12.2020 itibarıyla incelemede olan Basın Kartı ve Sürekli Basın Kartı başvuru sayısı,
4. 28.12.2020 itibarıyla cezaevinde bulunan ve tutuksuz yargılanmakta olan gazeteci sayıları.

Veri toplama noktasında karşılaşılan bu zorluklar Gazeteciler Cemiyeti ve M4D Projesi öz kaynakları kullanılarak aşılmaya çalışılıyor. Gazeteciler Cemiyeti ÖİB Projesi'nin aylık olarak hazırladığı raporların hazırlanması sırasında toplanan veriler M4D Projesi raporlarına zemin hazırlıyor. Yılda iki defa düzenlenen mesleki değerlendirme anketleriyle gazetecilerin raporun tüm başlıkları altında katkı sunacak görüşleri toplanıyor. 2020 Haziran ayında yapılan anket kapsamında 63, Aralık ayında düzenlenen anket kapsamında ise 133 gazeteciye ulaşıldı. Cemiyet ve M4D Projesi hesaplarından açık çağrıyla paylaşılan anketlerde Covid-19 döneminde gazetecilerin çalışma koşulları, basın kartları, sansür ve oto-sansür, medyada toplumsal cinsiyet, mesleki memnuniyet, haber kaynakları, özlük hakları ve çalışma hayatı başlıklarında veri toplandı. Ayrıca 2020 yılı boyunca üç Durum Değerlendirme Toplantısı gerçekleştirildi. Sırasıyla “Ege ve Marmara Bölgesi'nde Yerel Medyanın Sorunları”, “Covid-19 Döneminde Basının Sorunları” ve “Meslek Kuruluşları Dayanışması ve Yıpranma Payı Hakkı” başlıklarıyla gerçekleştirilen toplantılarda edinilen veriler de M4D Projesi raporları kapsamında analiz edildi²⁰.

M4D Projesi yöntem çizelgesi uyarınca hazırlanan ve Aralık ayında düzenlenen son anketin sonuçlarını içeren 2020 Yıllık Medya İzleme Raporu'na ek olarak Gazeteciler Cemiyeti'nin yıl içindeki diğer raporlarını aşağıdaki adreslerden inceleyebilirsiniz:

- ÖİB Projesi aylık raporları:
<http://media4democracy.org/reports/>
- M4D Projesi Ocak-Şubat-Mart 2020 Raporu:
http://media4democracy.org/public/uploads/reports_4002271.pdf
- M4D Projesi Nisan-Mayıs-Haziran 2020 Raporu:
http://media4democracy.org/public/uploads/reports_5271085.pdf
- M4D Projesi Temmuz-Ağustos-Eylül 2020 Raporu:
http://media4democracy.org/public/uploads/reports_3053853.pdf

²⁰ Haziran ayında gerçekleşen anketin sonuçlarına ve durum değerlendirme toplantılarının analizine buradan ulaşabilirsiniz: http://media4democracy.org/public/uploads/reports_5271085.pdf

3-COVID-19 SALGINIYLA BAĞLANTILI GELİŞMELER

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 2020 yılının en önemli konusu Covid-19 salgınıydı. Dünya genelinde medyanın salgınla bağlantılı sorunlarını; salgın nedeni gazeteci ölümleri ya da gazetecilerin sağlık sorunları, salgın verilerinin devletler tarafından şeffaf şekilde paylaşılmaması, sahada çalışırken sağlık önlemlerinin alınmaması ve salgın bağlantılı ekonomik ve sosyal kayıplar olarak sıralamak mümkün.

M4D Projesi 2020 yılı ikinci çeyreğinde gazetecilerin döneme özgü sorun ve önerileriyle ilgili bilgi almak üzere iki Durum Değerlendirme Toplantısı düzenledi ve uyguladığı iki mesleki değerlendirme anketiyle Covid-19 bağlantılı sorunlara ilişkin veri topladı. Bu verilerin analizi öncesinde farklı kurumların paylaştığı bilgiler dikkate alınarak ve açık kaynak haber taraması yapılarak çıkan sonuca göre Türkiye’de ilk korona vakasının görüldüğü günden yıl sonuna kadar toplam en az 22 gazetecinin salgın nedeniyle yaşamını yitirdiğini belirtmek gerekiyor. Salgın nedeniyle yaşamını yitiren gazetecilerin listesini aşağıda görebilirsiniz²¹:

1. Ahmet Kekeç / İstanbul – Star Gazetesi
2. Ahmet Özcan / Rize – Ardeşen’in Sesi
3. Akif Çelik / Malatya – Anadolu Spor Medyası ve Yazarlar Derneği
4. Cengiz Koncuk / Gaziantep – Amatörce Gazete
5. Ferhat Koç / Ankara – Millî Gazete
6. Fethi Şimşek / Burdur – Hürriyet, Burdur FM
7. Hacı Bozkurt / Adıyaman – DHA
8. Hasan Can / Konya – TRT
9. Hıdır Keleş / Kars – Halk Gazetesi, Küresel Gazetecilik Konseyi
10. Hikmet Bakan / Van – ATV, Show TV
11. İbrahim Toru / Urfa – Kanal Urfa TV
12. İlhan Erk / Adana – Spor Muhabiri

²¹ Listedeki isimlere aşağıdaki kaynaklar üzerinden ulaşılmıştır:

<https://www.pressebleme.ch/>

<https://www.tgf.com.tr/haberler/turkiye-gazeteciler-federasyonu-tgf-62-baskanlar-konseyi-sonuc-bildirgesi-basina-destek-sart-h528.html>

<https://www.kgk.org.tr/kgk-covid-19-raporu-2020de-20-gazeteciyi-koronavirusten-kaybettik/>

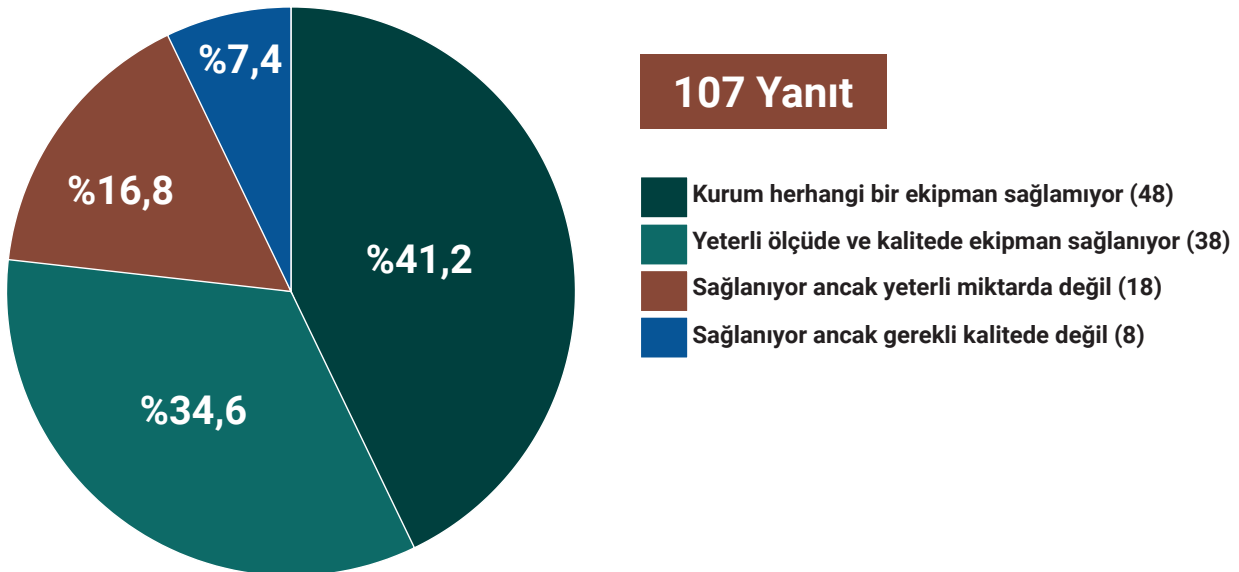

13. İsmail Has / Osmaniye – Haber 80
14. Kenan Akın / İstanbul – Ortadoğu Gazetesi, Basın Konseyi Yüksek Kurul Üyesi
15. Muhammet Arbağ / Osmaniye – TRT
16. Omar Khashram / İstanbul – El Cezire Türkiye
17. Sabahattin Kaya / Mardin – AA Ömerli Muhabiri
18. Süleyman Şah Gökcan / Muğla – Şah Medya
19. Süleyman Usta / Rize – Sarıyer Gazetesi, Çay TV
20. Tevfik Fazlı Doğan / Hatay – Zafer Gazetesi
21. Yakup Kocabaş / Antalya – Gündem Gazetesi
22. Yılmaz Tarancı / Diyarbakır – Dokuz8Haber

Salgın şartlarında sağlık çalışanlarının ardından en tehlikeli meslek gruplarından birinde yer alan gazetecilerin 2020 yılında meslekleri gereği sahada çalışmak durumunda kaldığını belirtmek gerekiyor. M4D Projesi anketini yanıtlayan gazetecilerin yanıtlarına bakıldığında sağlık sorunlarına, hatta ölümlere neden olan tablo ortaya çıkıyor.

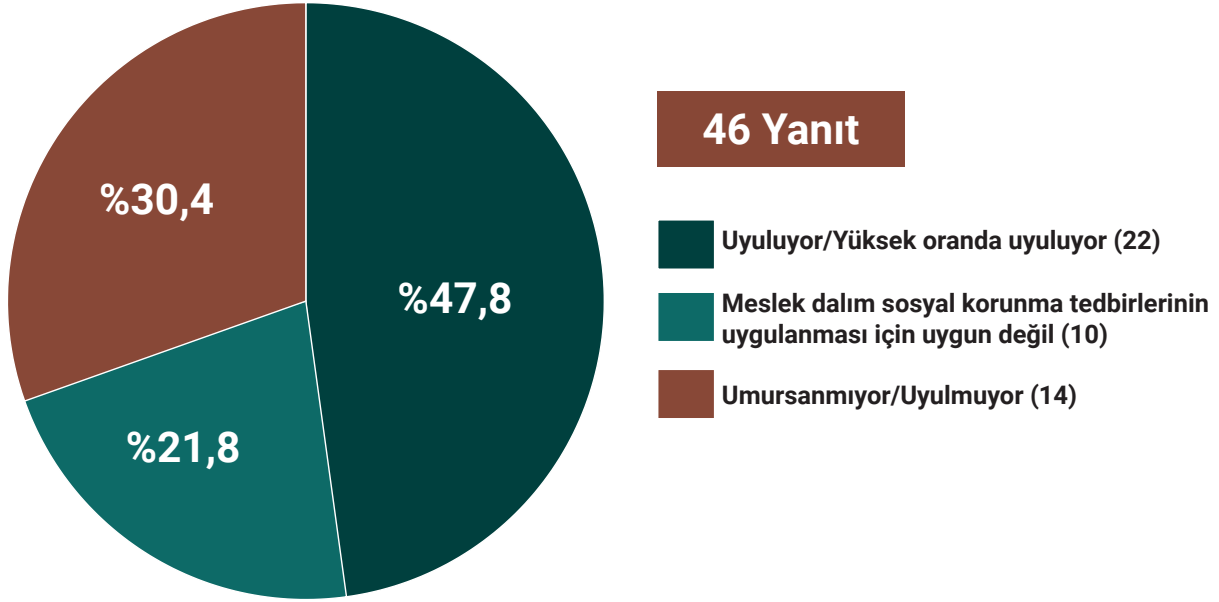
Sağlık Ekipmanlarına Erişim: Ankette “Çalıştığını kurum kişisel koruma ekipmanlarını size sağlıyor mu?” sorusuna aktif gazeteciliği sürdürenlerin verdiği 107 yanıtta %34,6’sı kurumların yeterli ölçüde ve kalitede ekipman sağladığını belirtirken %24,2’lik bölüm ekipmanın gerekli kalitede olmadığını veya yeterli miktarda sağlanmadığını söylüyor. %41,2’lik çoğunluk ise kurumlarının herhangi bir ekipman sağlamadığını aktarıyor.

Grafik-1: Anket yanıtları- “Çalıştığınız kurum kişisel korunma ekipmanlarını size sağlıyor mu?
(Aktif gazetecilik yapanlar)

Sosyal Mesafe: Salgın döneminde sahada çalışan 46 gazetecinin “Dışarıda çalışıyorsanız, çalıştığınız ortamda sosyal mesafe kurallarına uyuluyor mu?” sorusuna verdiği yanıtlara bakıldığında “Uyuluyor/ Yüksek oranda uyuluyor” diyen 22 gazeteci (%47,8), “Meslek dalım sosyal korunma tedbirlerinin uygulanması için uygun değil” diyen 10 gazeteci (%21,8), “Umursanmıyor / Uyulmuyor” diyense 14 gazeteci (%30,4) olduğu görülüyor. Bu durumda salgının gazetecilik için meslek doğası gereği risk barındırdığı ancak sahada çalışan gazetecilerin büyük çoğunlukla sosyal mesafe kurallarına uyduğu belirtilebilir.

Grafik-2: Anket yanıtları- “Pandemi döneminde çalıştığınız ortamda sosyal mesafe kurallarına uyuluyor mu?” (Sahada çalışan gazeteciler)

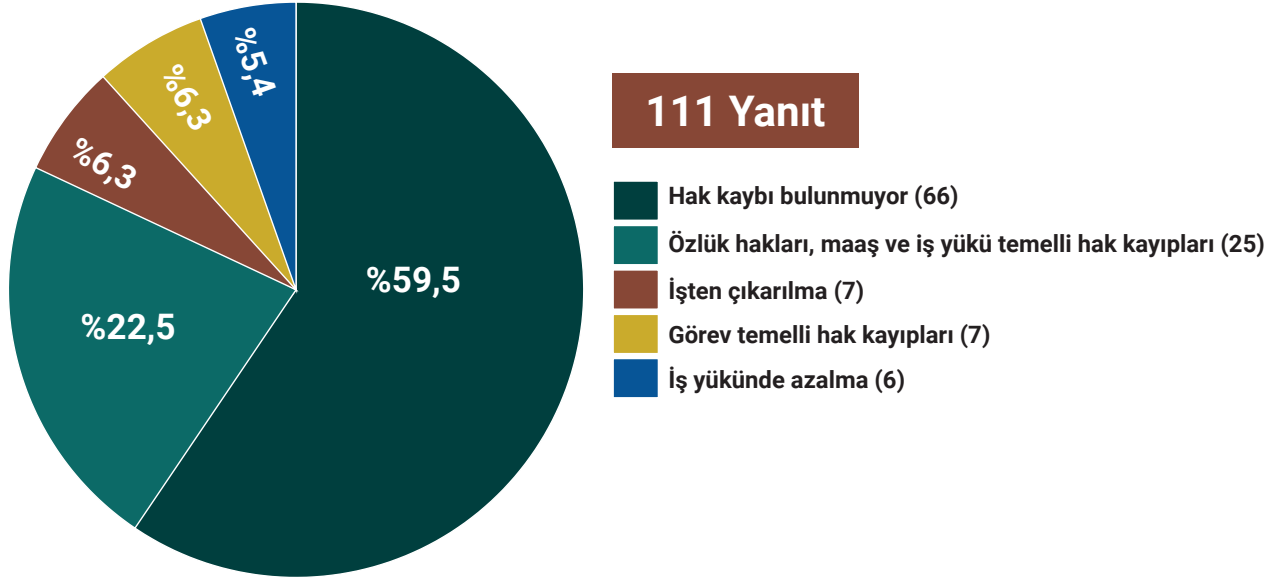

Hak Kayıpları: Covid-19 kapsamındaki hak odaklı sorunlara gelindiğinde, gazetecilerin yarıya yakınının hak kaybı yaşadığı görülüyor. Covid-19 döneminde uğranan hak kayıpları işten çıkarılmadan, maaş kesintisine farklı şekillerde ortaya çıkıyor. Soruya verilen 111 yanıtın 66’sı bu dönemde herhangi bir hak kaybına uğranılmadığını gösteriyor. 6 gazeteci iş yükünde azımsanamayacak seviyede azalma olduğunu belirtiyor. 7 gazeteci verilen görevler temelinde hak kaybı bulunduğunu farklı şekillerde ifade ediyor: Zorunlu saha görevlendirmesi ve dijital çalışmaya geçiş bu gazetecilerin ortak yanıtları arasında yer alıyor. 25 gazeteci sigorta primlerinden yararlanamama, kısa çalışma ödeneğine geçirilme, zorunlu emeklilik gibi nedenlerle maddi kayba uğradığından dert yanıyor. Son olarak anketi yanıtlayan 7 gazeteci de bu dönemde işten çıkarıldığını söylüyor. Covid-19 döneminde hak ihlalleri ve basına dönük baskılarla ilgili Uluslararası Basın Enstitüsü’nün (IPI) oluşturduğu medya izleme aracı da benzer sonuçlara dikkat çekiyor. Araç kapsamında raporlanan 11 farklı vaka yazdıkları Covid-19 haber nedeniyle gözaltına alınan gazeteciler, para cezası verilen televizyon kanalları ve salgına karşı önlem alınmadan çalıştırılan basın emekçileri olduğunu onaylıyor²².

22 <https://ipi.media/covid19-media-freedom-monitoring/>

Grafik-3: Anket yanıtları- "Covid-19 döneminde herhangi bir hak kaybına uğradınız mı? (Aktif gazetecilik yapanlar)

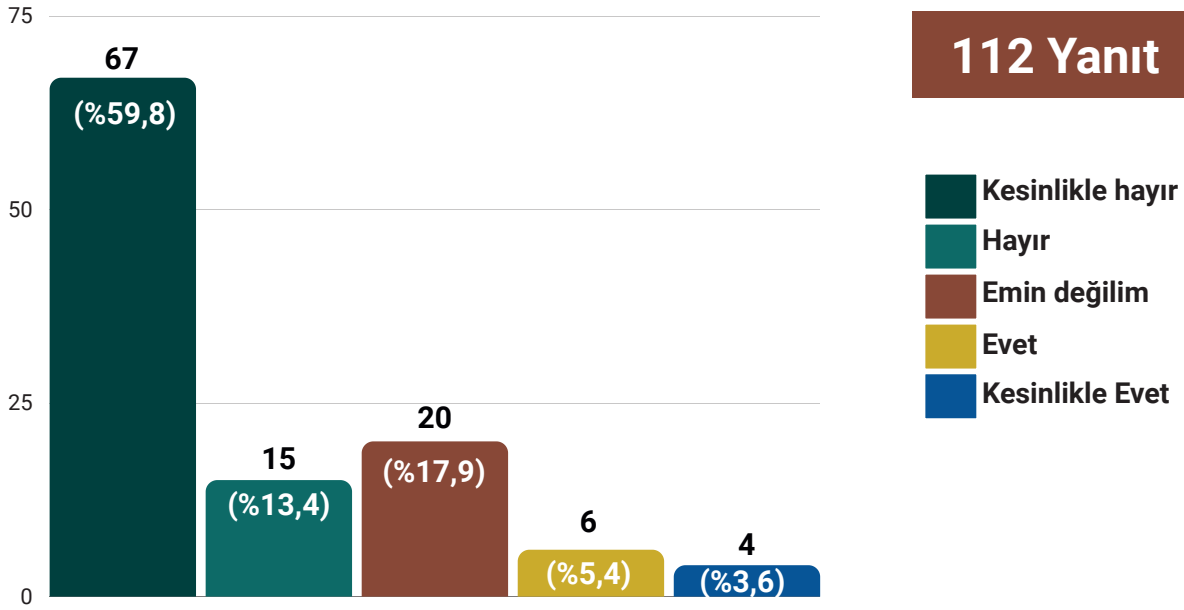

Resmi Kaynaklara Güven, Dezenformasyon: Anketin en çarpıcı sonuçlarından biri gazetecilerin birincil haber kaynaklarına, yani Sağlık Bakanlığı'nın paylaştığı verilere olan güveni sorulduğunda ortaya çıkıyor. "Salgınla ilgili resmî kaynakların paylaştığı verileri güvenilir buluyor musunuz?" sorusuna "Kesinlikle hayır / Hayır" cevabını verenlerin oranı %73,2. "Emin değilim" diyenlerin oranı %17,9 iken "Kesinlikle evet / Evet" diyenlerin oranıysa yalnızca %9. Teyitli bilgiye ulaşmanın haberciler açısından belki de en zor olduğu dönemlerden birinde salgınla ilgili birincil kaynak konumunda bulunan Sağlık Bakanlığı'na olan güvenin bu denli sarsılmış olması, toplumun haber alma özgürlüğünün de kısıtlandığını onaylar nitelikte. Anketin bir başka sorusuna verilen yanıtlar da "haber kaynağı" mefhumunun niteliğinin değiştiğini ve resmî kaynaklara olan güvenin seviyesini gösteriyor. Resmî kaynaklar, gazetecilerin haber üretiminde en sık yararlandığı kaynaklar arasında, kişisel haber kaynakları ve sosyal medya takibinin ardından üçüncü sırada geliyor. Covid-19 döneminde dezenformasyonla ilgili Ekim ayında Uluslararası Gazeteciler Ağı'nın (IJnet) paylaştığı rapor da bu gerçeğe dikkat çekiyor. 125 ülkeden 1406 yanıt alınan raporda, katılımcıların %49'unun dezenformasyonun kaynağı olarak ilk sırada "sıradan vatandaş" yanıtı verdiği görülürken, ikinci sırada %46 ile "siyasi liderler ve seçilmiş kamu görevlileri" bulunuyor²³.

23 <https://ijnet.org/en/story/how-has-pandemic-affected-journalism-new-report-offers-sobering-snapshot>

Grafik-4: Anket yanıtları- "Salgınla ilgili resmî kaynakların paylaştığı verileri güvenilir buluyor musunuz?"

Ayrıca M4D Projesi durum değerlendirme toplantılarına katılan gazetecilerin söyledikleri de özellikle yerel basın ve serbest çalışan gazetecilerin salgın döneminde yaşadıklarını gözler önüne seriyor. Toplantılarda birçok farklı gazetecinin dile getirdiği konuları aşağıda görebilirsiniz:

- Basın İlan Kurumu'nun aldığı kararlar Türkiye'deki yerel gazetelerin kendi yazılı mutabakatları uyarınca dönüşümlü çıkarılabileceği açıklandı²⁴. 421 gazetenin yararlandığı bu karar olumlu olsa da durum değerlendirme toplantılarında mutabakatın gazetelerin kendi inisiyatifine bırakılmasının özellikle siyasi anlamda birbiriyle karşıt yayın çizgisinde olan yerel basın açısından zorluk yarattığı belirtildi. Ayrıca BİK'in bu destek paketini sunarken aynı zamanda ilan geliri kesme cezalarının salgın döneminde basına destek prensibine tamamiyle ters düştüğü aktarıldı.
- T.C. Sağlık Bakanlığının dezenformasyonun önüne geçilmesi amacıyla şeffaf bilgi paylaşma sınavını veremediği, ayrıntılı veri tablolarının nadiren gazetecilere sunulduğu öne çıkan bir diğer konu başlığıydı. Pandemi dönemine özgü dezenformasyonun da "infodemi" şeklinde kavramlaştırıldığını hatırlatan basın emekçileri, sorunun pandemi öncesinde de büyük olduğunu ve salgın döneminde daha da arttığını anlattı. Gazeteciler aynı zamanda, özellikle eleştirel medya kuruluşlarını cezalandırma yöntemi olarak kullanılan akreditasyonun kamu kurumlarından haber almadaki önemini salgın döneminde bir kez daha anladıklarını belirtti.
- Kopyala-yapıştır şeklinde yapılan haberlerin, pandemi sonrası dijital yayımların hız kazanmasıyla yerel basına daha da büyük darbe vurduğu bir başka konu başlığıydı. Kaynak gösterilmeden yapılan ve aynen kopyalanan haberlerin hem etik hem de reklam gelirine bağımlı internet siteleri açısından ekonomik sorunlar doğurduğu söylendi.

24 <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/basin-ilan-kurumunun-gazeteleri-rahatlatacak-destek-paketi/>

- Yerel yönetimler, yereldeki diğer kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin basına teşvik desteği verebileceği tartışıldı. Örneğin Belediye Meclisi ve Encümen kararlarının yerel gazetelerde yayımlanarak basına destek verilebileceği fikri ortaya atıldı. Bu konuda desteğin ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sunacağı, ancak basın organlarının bağımsızlığına da zarar verebileceği tartışmanın iki kutbuydu. M4D Projesi'nin durum değerlendirme toplantılarına katılan gazeteciler arasında bu maddeyle ilgili ortak bir kanaate varılamadı.

Bu sorunlar karşısında BİK tarafından Mayıs ayından başlayarak farklı önlemler alındığı söylenebilir. Yerel gazetelerin kendi yazılı mutabakatları uyarınca dönüşümlü çıkarılması, kısa çalışma ödeneğinden yararlanan gazetelerin kadrosunda çalışan gazetecilerin tam ve eksiksiz olarak çalışmış kabul edilmesi, ilan gelirinden yararlanmada gazetelerin fiili satış rakamı şartının geçici olarak kaldırılması²⁵ başlıklarında alınan önlemler özellikle yerel basın açısından yararlı olarak değerlendirildi. Bu önlemlerin 22 Aralık 2020 itibarıyla sürdürülmesine ve 28 Şubat 2021'ye kadar iki ay süreyle uzatılmasına karar verildi.

Covid-19 döneminin görece olumlu bir yansıması da dijital haber platformları açısından yaşandı. İnternet sitelerinin büyük çoğunluğunda olduğu gibi salgınla birlikte site ziyaretleri ve dijitalde geçirilen zaman artış gösterdi. Reuters Enstitüsü'nün 165 haber platformu ile yaptığı araştırmaya göre katılımcıların %39'u okur kitlesinin kayda değer şekilde arttığını belirtirken, %25'lik bir grup da kitlede kısmî artış olduğunu aktardı. Aynı soruya verilen yanıtların yalnızca %17'si okur kitlesinin azaldığını belirtiyor²⁶.

²⁵ <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/basina-destek-paketinin-bazi-maddelerinin-suresi-iki-ay-daha-uzatildi/>

²⁶ <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/few-winners-many-losers-covid-19-pandemics-dramatic-and-unequal-impact-independent-news-media>

4-BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNDE YASAL DÜZENLEMELER, DEVLET VE HÜKÜMET POLİTİKASI

Ne Olmuştu?

OCAK 2020: 894 gazetecinin basın kartı iptal edildi. İletişim Başkanlığı kartlarda iptalin söz konusu olmadığı ve değerlendirme aşamasında olduğunu belirtse de 600'e yakın kartın yıl sonu itibarıyla hâlen değerlendirme aşamasında olduğu biliniyor²⁷.

ŞUBAT 2020: AİHM'in 2019 sonu itibarıyla önünde bekleyen hak ihlali başvurularında Türkiye'den gelen başvurular Rusya'dan gelenlerin ardından ikinci sırada yer aldı.

NİSAN 2020: Cezaevindeki gazeteciler, 100 bine yakın tutuklunun yararlandığı İnfaz Yasası'ndan yararlanamadı.

TEMMUZ 2020: İfade Özgürlüğü Derneği'nin açıkladığı Engelli Web raporuna göre 2019 sonu itibarıyla Türkiye'de engellenmiş 408,494 web sitesi bulunuyor. 2015-2019 döneminde engellenen sitelerin 2 bin tanesinin haber sitesi olduğu biliniyor. Aynı zamanda 650'den fazla haber linkinin de erişim engeli uygulamasıyla karşılaştığı görülüyor²⁸.

EKİM 2020: Yeni internet düzenlemesiyle içeriklerin internetten topyekûn kaldırılmasının önü açıldı ve sosyal medya devlerine Türkiye'de temsilci bulundurma ve veriyi ülke içinde saklama zorunluluğu getirildi.

KASIM 2020: Gazeteciler için yıpranma payı hakkı internet gazetecilerini ve birçok basın mensubunu kapsamayarak "basın kartı" şart koşulacak şekilde hak olarak tanındı. Basın çalışanlarının %60'ının bu haktan yararlanamayacağı öngörülüyor²⁹.

YILLIK BASIN KARNESİ:

- » Aralık sonu itibarıyla cezaevinde en **72 gazeteci** olduğu biliniyor³⁰. Aynı zamanda yargılaması devam eden **276 gazeteci** bulunuyor³¹.
- » RTÜK iktidarın destekçisi olan TV kanallarına yaklaşık **400 bin TL**, eleştirel yayın yapan kanallara ise yaklaşık **10 milyon TL** ceza kesti. Aynı zamanda 5 programa toplam 31 gün süreyle yayın durdurma, Tele1 ve Halk TV'ye ise toplam **10 gün** ekran karartma cezası verdi³².
- » BİK toplam **86 defa** ve **497 günlük** olmak üzere resmi ilan ve reklam kesme cezası verdi³³. Ceza alan kurumların arasında eleştirel yayın yapan BirGün, Evrensel, Cumhuriyet vb. gazeteler ilk sıralarda yer alıyor.

27 İstatistikler kamuya açık şekilde paylaşılmadığı ve Proje kapsamında CİMER'e yapılan başvuruya olumsuz yanıt alındığı için sayı tahminidir.

28 https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2019.pdf

29 <https://www.evrensel.net/haber/418711/akp-itirazlara-ragmen-gazetecilerin-yipranma-hakini-basin-karti-sartina-bagladi>

30 Kaynak: Gazeteciler Cemiyeti ÖB Projesi- <http://media4democracy.org/reports/>

31 Kaynak: Press in Arrest- <http://pressinarrest.com/>

32 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iktidari-sorgulayan-kanalların-ekranlarını-karartan-rtuk-yandas-kanalları-korudu-1801891>

33 <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/>

a. Yasal düzenlemeler, davalar, cezaevindeki gazeteciler

Yasal düzenlemeler

2020 yılında medya alanını yakından ilgilendiren yasal düzenlemeler başlığı çoğunlukla TBMM'den jet hızıyla geçirilen torba yasaların, muhalefetin reddedilen soru önergelerinin ve Anayasa Mahkemesi'ne akseden onlarca davanın gölgesinde şekillendi. Cumhurbaşkanlığı sistemi uygulamalarının daha da baskıcı hâle geldiği bu yılda yargıda reform sözüne rağmen siyasallaşmanın üst seviyelere ulaşması ve parlamenter sistemin yeniden tesisiyle ilgili tartışmalar süregeldi. Basın özgürlüğüyle doğrudan bağı bulunan 4 önemli düzenleme 2020 gündemindeydi:

İnfaz (Af) Yasası: Nisan ayında çıkan yasa kapsamında Basın İlan Kurumu'ndan (BİK) ilan alamayan gazetelerin cezaevlerinde dağıtımı yasakladı. Bu gazeteler hükümete muhalif çizgideki Cumhuriyet, Birgün, Evrensel, Yeniçağ gibi düzenli olarak ilan yasağıyla karşılaşan yayın organlarını kapsıyor. Aynı yasa cezaevinde "terör" suçlamasıyla bulunan gazetecilerin serbest kalmasının önüne geçti.

Yeni İnternet Düzenlemesi: Yeni düzenlemeyle Türkiye'de günlük erişimi 1 milyondan fazla olan sosyal ağ sağlayıcılarına (Facebook, YouTube, Twitter vb.) Türkiye'de temsilci bulundurma zorunluluğu getirildi. Aksi hâlde 40 milyon TL'ye varacak para cezası ve reklam gelirinden mahrum bırakılmanın yanı sıra bant genişliğinin (yani site hızının) %90'a varan oranda daraltılması yaptırımı uygulanabilecek. Yılın son çeyreğinde Facebook, Twitter gibi mecralara ilk para cezaları verildi. Spotify, YouTube gibi platformların ise temsilcilik açma ve lisans başvuru süreçlerini başlattığı görüldü³⁴. Düzenlemenin sosyal ağ sağlayıcılarıyla bir başka ayağı da "kişisel hakların ihlâl edildiği" durumlarda silinmesi talep edilen içeriğe yönelik 48 içerisinde olumlu/olumsuz cevap verilmesi zorunluluğu. Olumsuz cevap verilmesi yönünde yargı yolu açık olduğundan ve yargı kararını takip eden 24 saat içerisinde de içeriği silme zorunluluğu getirildiğinden herhangi bir içerik kaldırma talebinin birkaç gün içinde uygulamaya konacağını belirtmek güç değil. Düzenlemenin bu bölümü aynı zamanda bahsi geçen ağ sağlayıcılarının verilerini Türkiye'de bulundurma zorunluluğunu da öngörüyor. Yani içerik silinmesinin yanında örneğin anonim bir hesabın IP bilgisi (yani bir bakıma kimliği) Türkiye Devleti tarafından talep edebiliyor ve bu hesabın sahibi hakkında işlem yapılmasının önü açılıyor. Her iki başlığın da Türkiye'de yeni gazetecilik biçimlerine ket vurması muhtemel görünüyor. Düzenleme yoluyla Spotify, YouTube gibi platformlarda yürütülen podcast yayıncılığı, video habercilik; aynı zamanda sosyal medya mecralarında yürütülen yurttaş gazeteciliği gibi akımların tamamıyla denetim altına alınması ihtimali bulunuyor³⁵. Düzenlemenin son bölümü de internette unutulma hakkıyla ilgili. İdeal durumda birçok gerçek veya tüzel kişinin yalan haberle mücadelesine olanak sağlayacak şekilde içeriklerin kaldırılmasını sağlayabilen unutulma hakkı, Türkiye'deki pratiğe bakıldığında suistimale açık bir temelde yükseliyor. Zira yeni düzenlemeyle mahkemeye "kişilik haklarınızın ihlâl edildiğini" belirtmeniz ve sonucundaki karar herhangi bir dijital içeriğin hem silinmesine hem de arama motorlarında endekslenmemesine olanak sağlıyor. Kanun kapsamında kamu yararı, konuların kişiselliği/kitleselliği gibi tartışmalara yer verilmiyor. Bu yüzden uzmanlar tarafından, unutulma hakkının 17-25 Aralık

34 <https://www.gazeteduvar.com.tr/youtube-turkiyeye-temsilci-atayacagiz-haber-1507492>

<https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/spotify-turkiyede-temsilcilik-acacak-523047.html>

35 <https://www.newslabturkey.org/spotify-meselesinde-hedef-podcastler-mi/>

süreci, siyasilerin mal varlığına dönük haber içerikleri vb. aslında tüm toplumu ilgilendiren konularda da sansüre yol açacağı düşünülüyor³⁶. Düzenlemenin yürürlüğe girmesini takip eden 1 ayda 100'ü aşkın haber içeriğine erişim engeli getirilmesi de bu kuşkuları doğrular nitelikte³⁷.

Yıpranma Payı Hakkı ve Kıdem Tazminatı Düzenlemeleri: AYM'nin 25/12/2019 tarihli kararıyla "basın kartı sahibi olma" şartının gazeteciler arasında eşitsizlik yarattığını belirterek iptal ettiği yıpranma payı hakkı, 11 Kasım 2020 tarihli düzenlemeyle "14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre basın kartı sahibi olmak şartıyla fiilen çalışanlar" açısından yeniden tanındı. Buna göre her bir yıl için emeklilik süresine 90 günlük (1/4 oranında) yıpranma payı katkı sunacak düzenleme yeniden basın kartı olmayanları dışarıda bırakacak şekilde yasalaştı. İnternet gazetecileri ve yerel basın çalışanlarının büyük çoğunluğunu dışarıda bırakan bu karar, AYM'nin iptal gerekçesini yeniden devreye sokuyor. Gazeteciler Cemiyeti'nin de dâhil olduğu ve alanda aktif çalışmalar yürüten STÖ'leri kapsayan Medya Dayanışma Grubu'nun girişimiyle yasanın yeniden AYM'ye taşınması gündeme alındı³⁸. Grubun Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nu Aralık ayında ziyaretinin ardından Kılıçdaroğlu yasayı AYM'ye taşımak için çalışmaları başlatacağını belirtti. CHP'nin gazetecilik kökenli milletvekillerinden Utku Çakırözer'in de belirttiği üzere yasanın mevcut hâliyle aktif gazetecilik yapanlarının %60'a yakını dışladığı görülüyor³⁹. Özlük hakları alanında yıpranma payı dışında gündeme gelen bir konu da 18-25 yaş arası ve 55 yaş üstü çalışanlar için kıdem tazminatının kaldırılmasıydı. İşçi konfederasyonlarının ve sivil toplumun muhalefetiyle karşılaşan torba yasa taslağı son anda TBMM'ye teklifi veren iktidar grubu tarafından geri çekildi ve kıdem tazminatının kaldırılmasının "şimdilik" önüne geçildi⁴⁰.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Düzenlemesi: Cumhurbaşkanlığının 18 Eylül 2020'de yayımlanan kararnamesiyle Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı "stratejik iletişim ve kriz yönetimine ilişkin politikaları belirlemek, bu kapsamda ulusal ve uluslararası alanda yürütülecek faaliyetlerde tüm kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak" görevlerini resmî olarak edinmesi propagandanın kurumsal hâle getirilmesi şeklinde yorumlandı⁴¹. Kamu kurumlarının tek elden söylem üretmesi anlamına gelen bu düzenlemenin uygulamada ne tip yansımaları olacağı henüz tartışma konusu.

36 <https://susma24.com/sosyal-medya-teklifini-uzmanlara-sorduk/>

37 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/son-bir-ayda-100u-askin-habere-erisim-engeli-getirildi-uzmanlar-uyardi-otosansur-kacinilmaz-1774689>

38 <https://www.yurtgazetesi.com.tr/guncel/basin-meslek-orgutleri-basin-karti-olmayanlara-da-yipranma-hakki-verilsin-h168723.html>

39 <https://www.evrensel.net/haber/418711/akp-itirazlara-ragmen-gazetecilerin-yipranma-hakini-basin-karti-sartina-bagladi>

40 <https://www.birgun.net/haber/torba-yasanin-geri-cekilmesinin-ardindaki-gercekler-ortak-tutum-ve-mucadele-sonuc-getirdi-323040>

41 <https://www.evrensel.net/yazi/87180/stratejik-sansur-hamlesi>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

2020 yılı başında yayımlanan AİHM 2019 yılı verilerine göre ifade ve düşünce özgürlüğü alanında karar bekleyen davalarda Türkiye, Rusya'nın ardından ikinci sırada yer aldı. Türkiye alandaki davalar kapsamında en fazla mahkûm olan ülkeler arasında da birinci sırada bulunuyor⁴². Bunun yanında karara bağlanmış ve tazminat kararıyla sonuçlanmış davalar kapsamında Türkiye Devleti'nin son 10 yılda 200 milyon Avro'nun üzerinde tazminat ödemesine hükmedildiğini belirtmek gerekiyor⁴³.

AİHM'in basın ve ifade özgürlüğü alanında 2020 yılında aldığı kritik öneme sahip kararlar bulunuyor. Bunların başında, yılın son günlerinde gelen HDP'nin eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'a ilişkin karar bulunuyor. AİHM Demirtaş'ın hukuki değil siyasi nedenlerle tutuklu olduğu ve serbest bırakılması gerektiğine hükmetti ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın AİHM kararını tanımayacaklarını beyan etmesinin ardından Avrupa Konseyi tarafından çeşitli yaptırımların alınması bekleniyor⁴⁴. Mevcut durumda 2021 yılında Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınması, hatta üyelikten çıkarılmasına kadar uzanan bir yaptırım silsilesi başlayabilir. Daha da ötesi bu dava emsal niteliği taşıyacağından basın ve ifade özgürlüğüne dair uluslararası hukuka başvuru yollarının tamamıyla tıkanması gibi sonuçlar da doğurabilir. Benzer şekilde AİHM'in 2019 yılı Aralık ayında açıklanan ve Osman Kavala'nın serbest bırakılmasına hükmeden kararının kesinleşmesi sonrasında uygulamanın denetim süreci başlamıştı⁴⁵. Kavala'nın yılın ilk aylarında serbest bırakılıp aynı gün içerisinde yeniden tutuklanması ile denetim süreci teknik açıdan sekteye uğramış gibi görünse de Kavala davasında benzer yaptırımların gelmesi söz konusu. Her iki davanın da ifade özgürlüğünün ötesinde Türkiye'nin yargı sistemini ve uluslararası normlara uygun politika belirlemesini sorgulatır hâle getirdiği açık şekilde ortada.

AİHM'in 2020 yılında aldığı, basınla ilgili diğer kararlara bakıldığında yılın üçüncü çeyreğinde Ragıp Zarakolu, dördüncü çeyrekte ise Baskın Oran ve İbrahim Kaboğlu, Ahmet Şık ile Cumhuriyet Gazetesi eski yönetici ve yazarları hakkındaki hükümler dikkat çekiyor. Mahkeme bu davaların her birinde ifade özgürlüğünün farklı şekillerde ihlal edildiğine kanaat getirerek Türkiye Devleti'ni tazminat ödemeye mahkûm etti⁴⁶. Başka bir deyişle ülkenin aydınları, siyasetçileri ve gazetecileri hukukun siyasallaşmasını AİHM'in aldığı kararlarla topluma ispat etti.

42 <https://tr.euronews.com/2020/01/29/aihm-de-bekleyen-davalarda-turkiye-rusya-n-n-ard-ndan-ikinci-s-rada>

43 <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767>

44 <https://www.evrensel.net/haber/421906/erdoganin-aihm-nin-demirtas-kararina-dair-aciklamasi-sonrasi-surec-nasil-isleyecek>

45 <https://www.dw.com/tr/aihm-nin-kavala-karar%C4%B1-i%C3%A7in-denetim-s%C3%BCreci-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-54813219>

46 <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/230898-aihm-den-ragip-zarakolu-karari>

<https://www.gazeteduvar.com.tr/aihm-oran-ve-kaboglundun-basvurularinda-turkiyeyi-suclu-buldu-haber-1502246>

<http://www.diken.com.tr/aihm-den-ahmet-sik-karari-ifade-ve-basin-ozgurlugu-ihlal-edildi/>

<https://www.dw.com/tr/aihm-cumhuriyet-davas%C4%B1nda-t%C3%BCrkiyeyi-mahkum-etti/a-55551888>

Basın davaları

Basın özgürlüğü izleme çalışmaları yürüten kurumlar nezdinde Cezaevinde bulunan gazetecilerle ilgili istatistiklerde farklı görüşler bulunuyor. M4D Projesi kapsamında, alanda aktif çalışan sivil toplum örgütlerinin verileri şu şekilde derlendi:

31 Aralık 2020 itibarıyla,

- **Press in Arrest**'e göre cezaevinde en az **62** gazeteci bulunuyor. Yanı sıra **276** yargılanan gazetecinin olduğu belirtiliyor.
- **Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği**'ne (MLSA Turkey) göre cezaevinde **87** gazeteci ve medya çalışanı bulunuyor⁴⁷.
- **Uluslararası Basın Enstitüsü**'nün (IPI) yürüttüğü "Free Turkey Journalists" kampanyası verilerine göre **79** gazeteci cezaevinde bulunuyor⁴⁸.
- **Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS)** verilerine göre cezaevinde **70** gazeteci bulunuyor⁴⁹.
- **Expression Interrupted** raporunda ise **87** gazetecinin cezaevinde bulunduğu belirtiliyor⁵⁰.

Sivil toplum örgütlerinin verilerinin birbirinden farklı olmasının temelinde güncelleme yapılmaması, izlenen dönemlerin farklı oluşu, gazeteci tanımının medya çalışanlarını kapsayıp kapsamaması vb. nedenleri bulunuyor. Bu raporun temel aldığı **Gazeteciler Cemiyeti ÖİB Projesi** verilerine göre son 12 aydaki durum incelemesinde ise Ocak 2020'de 52'si hükümlü ve 43'ü tutuklu olmak üzere toplam 95 basın mensubu cezaevindeydi. Şubat ayında hapisteki gazeteci sayısı 53'ü hükümlü ve 44'ü tutuklu toplam 97 idi. Mart 2020'de ise 51'i hükümlü ve 49'u tutuklu, toplam 100 medya mensubu hapiste iken, Nisan ayında hapiste 50'si hükümlü, 51'i tutuklu toplam 101 basın mensubu vardı. Mayıs ayında hapisteki gazeteci sayısı 51'i hükümlü ve 51'i tutuklu olarak toplam 102'ye ulaştı. Haziran'da ise gazeteci sayısı 49'u hükümlü ve 43'ü de gözaltında olmak üzere 92'ye gerilemişti. Temmuz ayında Haziran'daki durum devam etmiş, Ağustos ayında ise demir parmaklıklar arkasındaki gazeteci sayısı 48'i hükümlü 42'si tutuklu veya gözaltında olmak üzere toplam 90 olduğu görüşmüştü. Eylül ayı sonu itibarıyla hapiste hükümlü olarak 46 ve tutuklu veya gözaltında olarak 37, toplamda 83 gazeteci varken, Ekim ayında hapisteki gazetecilerin sayısında 45'i hükümlü ve 40'i tutuklu veya gözaltında olmak üzere toplam 85 gazeteci olduğu görüldü. Hapisteki gazeteci sayısında Kasım ayında oldukça önemli bir düşme görüldü. Kasım ayında hapisteki gazeteci sayısı bu yıl ilk kez 70'in altına indi. Kasım ayı itibarıyla hapiste 41'i hükümlü ve 28'i gözaltında veya tutuklu olarak toplam 69 gazeteci bulunmaktaydı. Aralık ayında hapisteki gazeteci sayısının tekrar tırmanışa geçtiği görüldü. Aralık ayı sonu itibarıyla hükümlü 43 ve tutuklu veya gözaltında 29 olmak üzere toplam **72** gazeteci cezaevinde bulunuyor.

47 <https://www.mlsaturkey.com/tr/cezaevindeki-gazeteciler-ve-medya-calisanlari/>

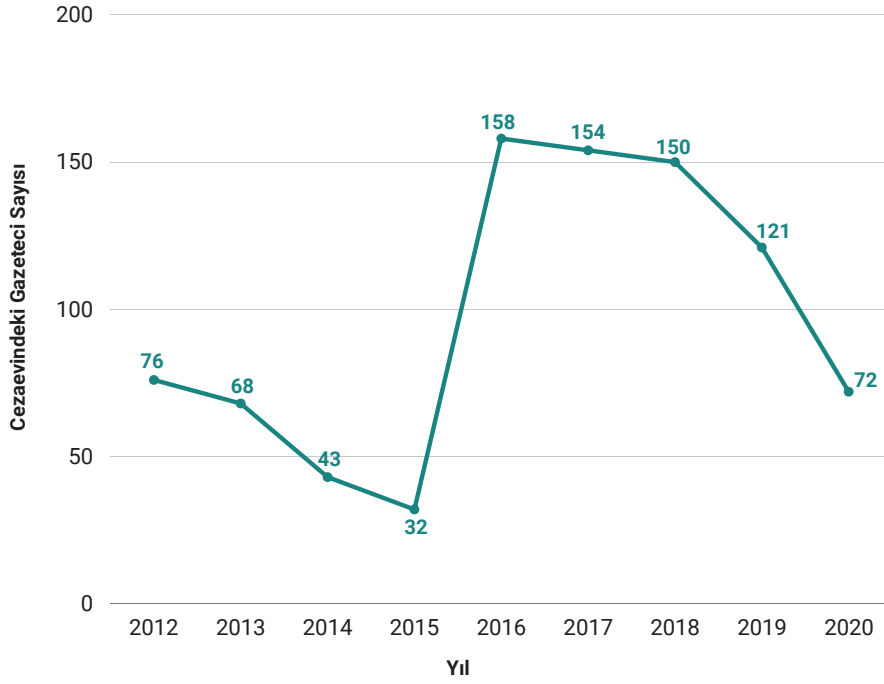
48 <https://freeturkeyjournalists.ipi.media/cases-2/>

49 <https://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/>

50 <http://expressioninterrupted.com/census.php>

Grafik-5: Cezaevindeki Gazeteci Sayısı (2012-2020)

Gazeteciler Cemiyeti'nin medya izleme raporlamasına başladığı 2012 yılından bu yana yıl sonu itibarıyla cezaevinde bulunan gazetecilerin sayısını gösteren grafiğe bakıldığında 2016 yılındaki darbe girişiminin rolü dikkat çekiyor. Darbe girişimi sonrası özellikle Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) bağlantılı olduğu belirtilen gazetecilerin hapis cezasına çarptırılmasıyla 158'e çıkan sayının son iki yılda düştüğü görülüyor.

2020 sonu itibarıyla, cezaevlerinde en az 72 gazeteci bulunmasına rağmen bu sayı dahi Türkiye'nin dünyada gazetecileri en çok hapseden ülkeler arasında ilk sıralarda yer aldığı gerçeğini değiştirmiyor. CPJ'nin 1 Aralık 2020'de yayımladığı rapora göre Türkiye, dünyada gazetecileri hapseden ülkeler arasında Çin'in ardından ikinci sırada. Raporda Türkiye'de 37 gazetecinin cezaevinde bulunduğu belirtilirken Çin'de 47, üçüncü ve dördüncü sırada yer alan Mısır ve Suudi Arabistan'da ise 24'er gazetecinin bulunduğu gösteriliyor⁵¹. CPJ'nin dünya çapında ulaştığı, cezaevindeki toplam gazeteci sayısı ise 274. Bu sayı son 5 yılın en yüksek istatistiğini oluşturuyor; aynı zamanda ilk 4 sıradaki ülkelerin toplamının dünyadaki toplam sayının %48'ini kapsadığını gösteriyor.

Bu yıl Türkiye'de basına yönelik yürütülen yargılamalarda da simge niteliğinde kararlar alındı. Davaların karara bağlanmasından öte, gazetecilerin hüküm giymeden tutuklu hâlde bırakılmaları ve uzun gözaltı süreleri yasal süreçlerin iki baskı ayağını oluşturdu. ÖİB Projesi kapsamında raporlanan tutuklama ve davalar incelendiğinde gazetecilerin en sık karşılaştığı suçlamaların "Cumhurbaşkanı'na hakaret" "halkı kin ve nefrete teşvik" ve "terör propagandası" olduğu görülüyor. Libya'da yaşamını yitiren Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) yetkilileri hakkındaki haberleri nedeniyle, Barış Pehlivan, Barış Terkoğlu, Hülya Kılınç, İsmail Dükel, Murat Ağirel dahil 8 kişinin yargılandığı davada peşi sıra tahliye kararları çıksa da davanın sürdüğünü belirtmek gerekiyor. Barış Pehlivan ve Barış Terkoğlu'nun kaleme aldıkları "Metastaz 2: Cendere" kitabıyla ilgili davalarında da toplam 158 yıl hapis cezalarının istendiğini

51 <https://cpj.org/reports/2020/12/record-number-journalists-jailed-imprisoned/>

hatırlatmak gerekiyor⁵². “Askeri casusluk” suçlamasıyla yargılanan Müyesser Yıldız’ın 155 gün tutuklu kaldığı davası da hâlen devam ediyor. Aynı nedenle yargılandığı “MİT Tırları” davası nedeniyle Can Dünder’in mal varlığına el konulmasının ardından⁵³ yıl sonunda 27 yıl 6 aylık hapis cezasına çarptırılması da baskının can alıcı bir örneği niteliğinde⁵⁴. Her iki davada da gazetecilerin başlıca haklarından olan “haber kaynağını gizli tutma” hakkının gazetecilere casusluk ve terör suçlamalarına konu edildiğini görebiliyoruz. Bu örneklerin yanında “terör propagandası” ve “terör örgütü üyeliği” suçlamalarının da gazetecileri onlarca davaya muhatap ettiğini belirtmek gerekiyor. Yıl içinde gazeteci Ayşegül Doğan’ın 6 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırıldığı⁵⁵, Dicle Haber Ajansı (DİHA) muhabiri Nedim Türfent’in 4 yılı aşkın süredir hapiste olduğu⁵⁶, Gazete Fersude Eş Genel Yayın Yönetmeni Hayri Tunç’un 2 yıl hapis cezası aldığı⁵⁷ öne çıkan başlıklardı. Özgür Gündem Gazetesi ile dayanıştıkları için yargılanan 11 gazeteciye verilen hapis cezalarının onanması⁵⁸ ve Mezopotamya Ajansı ve Jinnews’in toplam 4 muhabirinin tutuklu yargılanması⁵⁹ ise basına yönelik baskıların ağır ve keyfi biçimleri olarak kayda geçti. İki vatandaşın “askerler tarafından helikopterde atıldığını” beyan etmesi ve bu olayın birincil ağızdan demeç alınarak basına yansması sonrası gözaltına alınıp tutuklanan 4 muhabir hâlen cezaevinde bulunuyor. Aynı zamanda konuyla ilgili üretilen haberlere de yayın yasağı getirildi⁶⁰. Aralık ayında CHP Mersin Milletvekili Ali Mahir Başarır, soru önergesine aldığı cevap doğrultusunda, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın göreve başladığı 2014-2019 arasında “Cumhurbaşkanı’na hakaret” suçlamasından 63 bin 41 kişiye dava açıldığını ifade etti⁶¹. Bu davalarda dokuz bin 554 kişinin mahkûm olduğunu belirten Başarır, Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan verilere göre, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in döneminde “Cumhurbaşkanı’na hakaret” suçlamasından 163 kişiye dava açılırken, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül döneminde ise 848 kişiye dava açıldığını belirtti. Gazetecilerin herhangi bir biçimde devletin aleyhinde sonuç çıkarılabilecek hemen her araştırma yazısının, yukarıda örnek olarak sunulan vakalara benzer şekilde yargılama konusu hâline geldiği bir ortamda basın özgürlüğünden bahsetmek mümkün değil. Basın davalarına ilişkin ayrıntılar, açık kaynaklardan günlük takibin yapıldığı ÖİB Projesi aylık raporlarında bulunabilir⁶².

52 <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202012311043493679-cenderenin-yazarlari-pehlivan-ve-terkoglu-158-yil-hapis-talebi/>

53 <https://www.dw.com/tr/can-d%C3%BCndar%C4%B1n-mal-varl%C4%B1klar%C4%B1na-el-koyma-karar%C4%B1-verildi/a-55187574>

54 <https://www.dw.com/tr/maas-d%C3%BCndar-karar%C4%B1-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z-gazetecileri%C4%9Fe-vurulan-bir-darbe/a-56042918>

55 <https://mailchi.mp/cpj/turkish-journalist-ayegl-doa-n-sentenced-to-6-years-3-months-in-prison?e=0b2bdc4c7c>

56 <https://www.mlsaturkey.com/tr/gazeteci-nedim-turfent-4-yildir-cezaevinde/>

57 <https://www.evrensel.net/haber/417266/gazeteci-hayri-tunca-2-yl-ceza-gercegin-pesinden-gitmeye-devam-edecegiz>

58 <http://mezopotamyaajansi25.com/tum-haberler/content/view/110238?page=2>

59 <http://mezopotamyaajansi27.com/tum-haberler/content/view/112519>

60 <https://www.evrensel.net/haber/415480/helikopterden-atilma-sorusturmasinda-yayin-yasagi-karari>

61 <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/erdogana-hakareten-63-bin-41-kisiye-dava-acildi-6123830/>

62 <http://media4democracy.org/reports/>

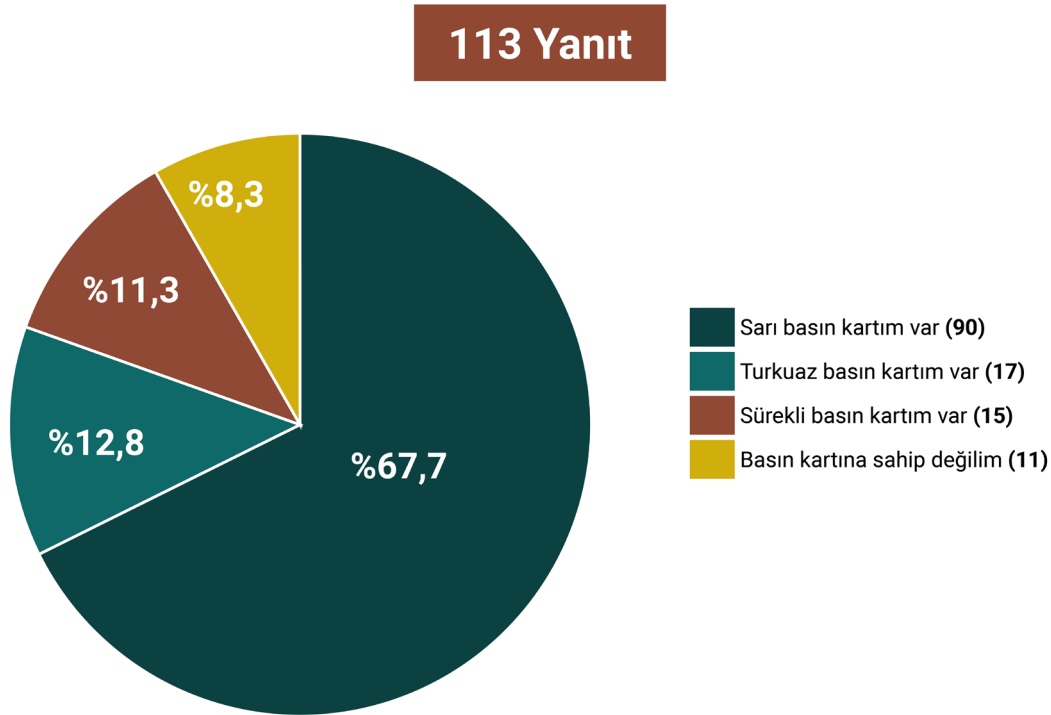
b.Basın kartı düzenlemeleri

2020 yılı ilk çeyreğinin gündemi 894 gazetecinin basın kartının iptal edilmesiydi. Kamuoyu baskısının ardından basın kartlarının “iptal edilmediği, beklemede olduğu” açıklansa da gazetecilerin 600’e yakını hâlâ kartlarını alamamış durumda.

Yılın üçüncü çeyreğinde öne çıkan olumlu gelişme Çağdaş Gazeteciler Derneği’nin (ÇGD) açtığı dava sonrası Danıştay’ın “basın kartı alabilmek için sigortalılık şartı getiren hükmün”⁶³ yürütmesini durdurmasıydı. İlgili kanunda geçen, gazetecilerin basın kartı alabilmesinde şart koşulan “5953 sayılı Kanun hükümlerine uygun sözleşme yapmış ve sigorta primlerinin çalışma mevzuatı esaslarına uygun olarak yatırılmış olması” maddesinin iptaline hükmeden Danıştay 10. Dairesi, maddedeki sorumluluğun gazetecilerin değil işverenin sorumluluğunda olduğunu not düştü.

Raporun “Yasal Düzenlemeler” bölümünde belirtildiği üzere yıpranma payı hakkının basın kartına bağlı şekilde tanınması başlıça ilişkin olumsuz gelişmelerin başında geldi. Düzenlemenin AYM’ye yeniden götürülmesi bekleniyor. Bu hâliyle yasadan aktif gazetecilik yürütenlerin %60’ının yararlanamayacağı anlaşılıyor. M4D Projesi Mesleki Değerlendirme Anketi’ne gelen yanıtlar da bu profile uygun bir sonuç çıkarıyor. 133 gazeteciden 90’ının (%67,7) basın kartı sahibi olmadığı görülüyor. Aynı zamanda anketi dolduran ve halihazırda basın kartı başvurusu olan 12 gazetecinin ortalama 6 aydır başvurularına yanıt beklediği, basın kartı bulunmayan 90 gazetecinin 54’ünün (%60) “basın kartı için gerekli şartları sağlamıyorum” şikkini işaretlediği görülüyor. Bu hâliyle basın kartı olanların yararlanması gereken haklara gelmeden doğrudan kart sahipliğinin önünde engeller olduğunu söylemek güç değil.

Grafik-6: Anket yanıtları- “Basın Kartınız Var mı?”

63 <https://tele1.com.tr/internet-gazetecilerinin-uzun-suredir-bekledigi-haber-danistaydan-basin-kartlari-icin-flas-karar-204174/>

Sonuç olarak Türkiye’de basın kartları sorununun özü Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nün 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’na bağlanmasında yatıyor. Geçmişte alandaki sendika temsilcileri ve gazetecilerden oluşan Basın Kartları Komisyonu artık doğrudan Cumhurbaşkanı’na yakın isimlerden oluşan bir değerlendirme kurulu pozisyonunda. Basın özgürlüğünün bulunduğu hiçbir ülkede böyle bir uygulamanın görülmediğine dikkat çeken medya örgütlerinden temsilciler STÖ’lerin kendi akreditasyon altyapılarını kurmak üzere bağımsızlığı garanti edilecek özgün bir basın kartı dağıtım yöntemi geliştirmeye çalışıyor. Benzer şekilde Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun (IFJ) uluslararası geçerliliğe sahip basın kartının dağıtımıyla ilgili de meslek örgütlerinin çalışmaları sürüyor.

c.Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu (BİK)

2020 RTÜK ve BİK açısından cezaların yılıydı. İki kurum da denetim ve yaptırım yetkilerini kullanarak özellikle muhalif yayınların büyük çoğunluğuna darbe vuracak kararlar aldı. RTÜK’ün CHP kontenjanında üyesi İlhan Taşçı’nın paylaştığı rapora göre kurum, yıl boyunca iktidarın destekçisi olan TV kanallarına yaklaşık **400 bin TL**, eleştirel yayın yapan kanallara ise yaklaşık **10 milyon TL** ceza kesti. Aynı zamanda 5 programa toplam **31 gün** süreyle yayın durdurma, Tele1 ve Halk TV’ye ise toplam **10 gün** ekran karartma cezası verdi⁶⁴. M4D Projesi’nin RTÜK Üst Kurul kararlarının düzenli incelenmesiyle varılan sonuç da benzer bir gerçekliğe dikkat çekiyor. Ayrıca Proje kapsamında değerlendirilen Üst Kurul kararlarında, cezaların büyük çoğunluğunun RTÜK Kanunu’nda bulunan ve keyfi cezalandırmaların temelini oluşturan 8’inci maddenin birinci fıkrasıyla bağlantılı olduğu görülüyor. Bu madde altında geçen tarafsızlık, hukukun üstünlüğü, millî ve manevî değerler, bölücülük, ayrımcılık, haksız çıkar, insan onuru ve özel hayatın gizliliği bentlerinin kurulun çoğunluğunu oluşturan AKP ve MHP temsilcilerinin inisiyatifinde cezalandırma aracı olarak kullanıldığı yıl boyunca tartışılan konulardandı. Eleştirel yayın yapan TV kanallarına kesilen cezanın **5,5 milyon TL**’lik bir bölümünün 8’inci madde birinci fıkra bağlantılı olduğu görüldü.

RTÜK’ün aldığı idari para cezası kararlarının dışında 2020’ye asıl damgasını vuran kurumun verdiği yayın durdurma ve ekran karartma cezalarıydı. Geçmişte yayın yapan ve muhalif çizgide bulunan IMC TV gibi kanalların yayın lisanslarını iptal eden kurum 2020’de Tele1, Halk TV, KRT TV kanallarını düzenli biçimde cezalandırdı. Farklı gerekçelerle kurumlara program yayını durdurma ve ekran karartma cezaları veren RTÜK kriterlerine göre bu kanallar, benzer cezaları aldığı takdirde yayın lisansını iptal tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor. Yılın son çeyreğinde yaygın medya içerisinde yer alan Habertürk TV’nin de 5 seferlik program yayını durdurma cezasıyla karşılaşması⁶⁵ da Türkiye’de “ana akım medya” mefhumunun kaybolmaya başladığını ispat ediyor. Zira diğer yaygın medya kanallarıyla birlikte yıl boyunca oto-sansür ve iktidar destekçiliği kavramlarıyla ele alınan bu kurumun bir yayınında çıkan muhalif ses RTÜK tarafından birkaç gün içinde susturuluyor. Daha da ötesinde, RTÜK’ün 2020 yılında uyguladığı saniyesinde susturma kararları da mevcut. Yılın son çeyreğinde Tele1 kanalında canlı yayınlanan bir program sırasında rejî program sunucusuna, “RTÜK tarafından aranarak Sayıştay Raporu’nda geçen yolsuzluk haberiyle ilgili yorum yapmamaları” gerektiğini belirtmişti⁶⁶.

64 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iktidari-sorgulayan-kanalların-ekranlarını-karartan-rtuk-yandas-kanalları-korudu-1801891>

65 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/basin-konseyiden-rtuke-hukuksuzluk-ve-mantiksizlik-tepkisi-1795947>

66 <http://siyasihaber6.org/tele1e-canli-yayinda-sansur-rtuk-uyardi-yolsuzluk-yorumu-yarim-kaldi>

RTÜK'ün "sansür merkezi" hâline gelişini yalnızca basın özgürlüğü alanındaki sivil toplum örgütleri değil, doğrudan RTÜK'ün muhalefet partisi temsilcileri de dillendiriyor. Halk TV ve Tele1 kanallarına verilen ekran karartma cezalarını yargıya taşıyanların RTÜK Üst Kurul'undaki muhalefet partisi temsilcileri olduğunu hatırlatmakta fayda var⁶⁷. Zira kurulda oy çokluğu kullanılarak ceza kararlarının alınması karşısında yaptırım gücü bulunmayan milletvekillerinin kararları yargıya taşımaktan başka bir çaresi kalmıyor. Hatırlatmak gerekir ki yedi kişilik Üst Kurul'da kararlar için oy çokluğu aranıyor ve siyasi partilerin meclisteki temsilcileri oranında kurula temsilci seçiliyor. İçinde bulunduğumuz yasama döneminde yedi üyenin dördü AKP ve MHP kontenjanından olduğu için neredeyse tüm ceza kararları 4 oy ile alınıyor. Anlatıdan da anlaşılacağı üzere RTÜK'ün kurumun doğası gereği de facto bir çıkmazda olduğunu ve kararların tarafsız denetim kapsamında değil siyasi gerekçelerle alındığını belirtmek gerekiyor. Bu çıkmazın bir tezahürü de yılın son çeyreğinde yaşandı. RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin'in Hazine ve Maliye Bakanı, Cumhurbaşkanı'nın damadı Berat Albayrak'ın istifası sonrası- ki bu istifa da RTÜK'ün denetlediği TV kanalları tarafından 27 saat boyunca haberleştirilmedi – attığı tweet'te "#BeratAlbayrak kutlu davamızın vazgeçilmezidir" yazıyordu. RTÜK üyesi İlhan Taşçı'nın cevaben attığı "RTÜK Başkanı olarak sizin 'kutlu davanız' değil, yasalarla belirlenmiş görev ve sorumluluklarınız vardır." tweet'i RTÜK'ün geldiği durumu açıklamak için yeterli bir tartışmaydı⁶⁸.

RTÜK'e ilişkin son gelişme de kurumun Netflix'e verdiği "bir içeriği kataloğundan çıkarması" cezasıydı⁶⁹. 2019 yılında internet yayınlarının da kontrolünü RTÜK'e teslim eden yönetmeliğin ilk uygulaması olarak tarihe geçen bu karar kurumun internet sansürünü de ceza repertuarına aldığını gösterdi.

BİK açısından 2020 yılı karnesi RTÜK'ün sahip olduğundan farklı değildi. BİK gazetelere toplam **86 defa ve 497 günlük** olmak üzere resmi ilan ve reklam kesme cezası verdi⁷⁰. Ceza alan kurumların arasında eleştirel yayın yapan BirGün, Evrensel, Cumhuriyet vb. gazeteler ilk sıralarda yer alıyor. İnternet düzenlemesi konusunda belirttiğimize benzer şekilde BİK'in cezalarının büyük çoğunluğunu, bu yayın organlarının dile getirdiği ve hemen ardından "yayın yasağı" getirilen haber başlıkları oluşturuyor. İletişim Başkanı Fahrettin Altun'a ait araziler, Sayıştay Raporu'nda yolsuzluk iddiaları, Van'da helikopterden atılan iki vatandaşa ilişkin haberler, İzmir ve Elâzığ depremlerinin ardından yapılan eleştiriler ve daha birçok konu kamu kurumları açısından cezaların da konusu oldu.

Resmi ilan ve kesme cezaları dışında BİK açısından bu yılın önemli bir kararı da resmi ilan alan gazetelerin internet siteleri hakkındaydı. Kurumun Basın Ahlak Esasları hakkında 129 Sayılı Genel Kurul Kararına eklenen kararla erişim engeli içeren mahkeme kararına rağmen kaldırılmayan içerikler hakkında BİK ilan kesme cezası verebilecek. Bu sayede gazetelerin yalnızca basılı kopyalarına değil, 5651 sayılı kanunla özgürlüğü kısıtlanan internet yayınlarına da mevcut duruma ek cezalar kesilebilecek. Öte yandan aynı Genel Kurul'da alınan kararla BİK gazetelerin internet sitelerine resmi ilan ve reklam desteği verebilecek⁷¹.

67 <http://www.diken.com.tr/iki-rtuk-uyesi-rtuk-kararina-karsi-dava-acti/>

68 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/rtuk-baskani-sahinden-kutlu-dava-aciklamasi-1789616>

69 <https://www.rtuk.gov.tr/ust-kurul-kararlari/6112-sayili-kanunun-8inci-maddesinin-birinci-fikrasinin-g-bendinin-ihlali-nedeniyle-kanunun32nci-m/29928?Aciklama=8%27inci%20maddesinin%20birinci%20f%C4%B1kras%C4%B1n%C4%B1n>

70 <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/>

71 <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/resmi-ilanlar-gazetelerin-cevrimici-yayinlarinda-haber-seklinde-duyurulacak/>

BİK tarafında ise basın özgürlüğü açısından bu yıl olumlu olan gelişmelerin hemen tamamı Covid-19 tedbirleriyle ilgiliydi. Raporun “Covid-19 Salgınıyla Bağlantılı Gelişmeler” bölümünde de belirtildiği üzere yerel gazetelerin kendi yazılı mutabakatları uyarınca dönüşümlü çıkarılması, kısa çalışma ödeneğinden yararlanan gazetelerin kadrosunda çalışan gazetecilerin tam ve eksiksiz olarak çalışmış kabul edilmesi, ilan gelirinden yararlanmada gazetelerin fiili satış rakamı şartının geçici olarak kaldırılması⁷² başlıklarında alınan önlemler özellikle yerel basın açısından yararlı olarak değerlendirildi.

2020’de iki kurumu da yakından ilgilendiren bir konu da RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin’in Halk Bank Yönetim Kuruluna girmesiyle gündeme geldi⁷³. Daha önce TÜRKSAT yönetim kurulu üyeliği tartışmasının açılmasıyla birlikte bu görevinden istifa eden Şahin yeni görevinden istifa etmedi. Aynı zamanda BİK’te de genel kurul temsilcisi olan Şahin’in farklı kamu kurumlarından aldığı maaşlar tartışma konusu oldu. RTÜK Üst Kurul üyesi Okan Konuralp’in de röportajında⁷⁴ belirttiği gibi RTÜK Üst Kurul üyelerinin birden fazla işte çalışmasının önüne geçen kanun da bu iktidar döneminde değiştirildi ve bir kamu bankasının radyo ve TV reklamlarındaki payı tartışma konusu dahi olmadı. Bu örnek, kamu kurumlarının yalnızca siyasi olarak değil iktisadi olarak da tarafsızlığını yitirdiği şekilde değerlendirilebilir.

d.Hak ihlalleri: Şiddet, hedef gösterme, tehdit, sansür, ayrımcılık

2020 yılı boyunca sansür, şiddet, hedef gösterme, tehdit ve ayrımcılık kapsamında giren yüzlerce hadise yaşandı. Her biri otoriter rejimlerin yasınması olarak görülebilecek olayların ayrıntılı vaka anlatımları Gazeteciler Cemiyeti ÖİB Projesi 2020 aylık raporlarında bulunuyor⁷⁵. Benzer vakaları Expression Interrupted⁷⁶, Susma 24 Platformu⁷⁷ gibi sivil toplum örgütlerinin de düzenli olarak izlediğini belirtmekte fayda var. 2020 yılının hak ihlalleri anlamında parlak geçmediğini uluslararası izleme raporları da doğruladı. Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), Avrupa Gazeteciler Federasyonu (EFJ) ve Avrupa Basın ve Medya Özgürlüğü Merkezi’nin (ECPMF) Temmuz ayında yayımladığı ve Covid-19 salgını sonrası Avrupa ülkelerinde gazetecilere dönük siyasi, yasal tehdit ve sansür başlıklarının izlenmesini içeren raporda Türkiye tüm ülkeler arasında birinci sırada yer aldı⁷⁸. Aynı zamanda yalnızca Türkiye’de değil dünya genelinde gazetecilere dönük hak ihlallerinin katlanarak arttığı görülüyor. RsF, CPJ ve UNESCO’nun arka arkaya yayımladığı raporlara göre 2020’de dünyada en az 30 gazeteci⁷⁹, toplamda da 59 medya çalışanı⁸⁰ öldürüldü. 2019 yılında gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayetiyle sarsılan Türkiye’de bu yıl böyle bir vaka yaşanmadı. Yine de Cemal Kaşıkçı cinayeti aydınlatılmadı ve konuyla

72 <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/basina-destek-paketinin-bazi-maddelerinin-suresi-iki-ay-daha-uzatildi/>

73 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/rtuk-baskani-ebubekir-sahin-halkbank-yonetiminde-gorevlendirildi-1744736>

74 <https://www.gercekgundem.com/medya/192306/rtukun-chp-kontenjanindan-secilen-uyesi-konuralp-medyanin-ve-rtukun-durumunu-anlatti>

75 <http://media4democracy.org/reports/>

76 <https://www.expressioninterrupted.com/chronicles.php>

77 <https://susma24.com/>

78 <https://ipi.media/mfr-report-europe-press-freedom-hit-by-covid-19-attacks-on-journalists/>

79 <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/gazeteci-cinayetleri-iki-katlandi-6178919/>
RsF raporunda 2020 yılında en az 50 gazetecinin öldürüldüğü belirtilmekle birlikte, üç kurumun raporunda yazılan minimum sayı dikkate alınarak 30 gazetecinin öldürüldüğü aktarılmıştır. RsF raporu için bakınız: [https://www.dw.com/tr/rsf-2020-y%C4%B1%C4%B1nda-50-gazeteci-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BCld/a-56080094](https://www.dw.com/tr/rsf-2020-y%C4%B1%C4%B1nda-50-gazeteci-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BCld%C3%BCld/a-56080094)

80 <https://www.amerikaninsesi.com/a/unesco-2020de-59-medya-calisan-olurdu/5711162.html>

ilgili uluslararası kampanyalar yapılmaya devam ediyor⁸¹. Aynı başlık altında değerlendirilebilecek tehdit ve hedef gösterme vakalarında ise Türkiye'nin durumu çok daha karanlık.

Yılın bütününe bakıldığında Faruk Bildirici, Saygı Öztürk gibi deneyimli ve ünlü gazetecilerin gerek medya kuruluşları gerekse hükümet yetkilileri tarafından hedef gösterildiğine şahit olunuyor. "FETÖ'cü"⁸², "terörist"⁸³, "namussuz"⁸⁴ gibi ifadelerle düzenli olarak hedef alınan gazetecilerin hareket alanı gitgide kısıtlanıyor. Hedef gösterme başlığı altında hükümet vakaları ve medyanın medyayı hedef göstermesi şeklinde iki ana tema mevcut. Bu temalardan ilki, örneği sıklıkla yaşanan bir konu. Hükümet yetkililerinin açıklamaları çoğu zaman "... basın özgürlüğünün sınırlarını aşılıyor" şeklinde bir cümleyle tamamlanıyor. Ya da haberler "... milli birlik ve beraberliğe" zarar vereceği iddiasıyla eleştiriliyor. Yaygın TV ve gazete yayıncılığının hükümet yanlısı sermaye gruplarının kontrolünde olduğunu da düşününce, hükümet tarafından hedef gösterilmek, ulusal medya ve çoğunlukla da sosyal medyada da hedef gösterilmek anlamına geliyor. Bu da ikinci temaya, yani medyanın medyayı hedef göstermesine denk düşüyor. Türkiye basınında "Yeni Akit'e çıkmak" terimi "hedef gösterilmek" anlamında kullanılabilir. Ya da bir TV kanalı diğer bir kanala RTÜK tarafından ceza verileceği tehdidini ceza çıkmadan birkaç saat önce açıklayabiliyor⁸⁵. Bu tip sözlü/yazılı hedef göstermelerin dışında gazetecilerin doğrudan tehdit aldığı da görülüyor. 2020 yılında bu tip tehditlerin en sık rastlanılan sosyal medya hesapları üzerinden isimsiz ya da kod adla yapılan tehditlerdi. Gazeteciler Burcu Karakaş ve Hayri Demir'in arka arkaya kendisini "JITEM" ile kodlayan hesapların ölüm tehdidiyle⁸⁶ karşılaşması bu konuya çirkin birer örnek olma özelliği taşıyor. Bu gibi vakalarla ilgili M4D Projesi anketine gelen yanıtlar da benzer bir soruna işaret ediyor. "Daha önce gazetecilik faaliyetlerinizden ötürü aşağıdakilerden herhangi biri ya da birkaçına maruz kaldınız mı?" sorusuna verilen cevaplar durumun vahametini gözler önüne seriyor. Anketi yanıtlayan gazetecilerin % 45,9'u daha önceden tehdit edildiğini söylüyor. Psikolojik şiddetin bir türü olan tehdidin yanında gazetecilerin %25'i fiziksel şiddete de maruz kaldığını belirtiyor. Anketi yanıtlayan 8 gazeteci cezaevinde kalarak yargıldığını aktarırken, yolu polis ya da hâkim ile kesişen gazetecilerin %20'lik bir oranı kapladığı görülüyor.

81 <https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/saudi-arabia-jamal-khashoggi/>

82 <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/02/17/chpli-eski-rtuk-uyesi-bildirici-feto-icin-seferber-olmus>

83 <https://www.mlsaturkey.com/tr/mlsa-tvde-kurt-gazeteci-olmak-konusuldu-devletin-gozunde-mesru-gazeteci-degiliz/>

84 <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1273505192445706241>

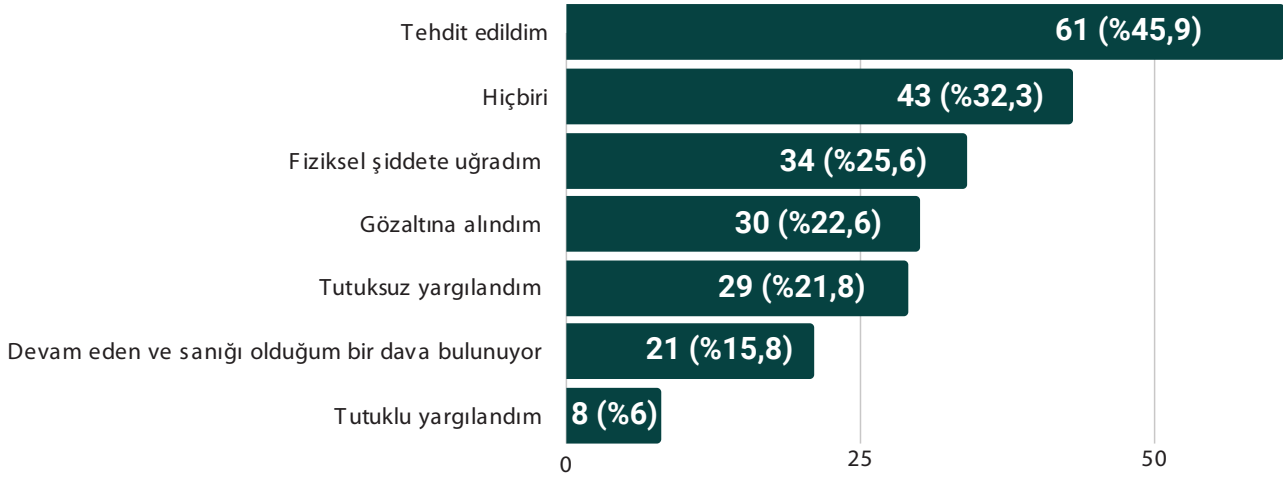
85 <https://www.birgun.net/haber/beyaz-tv-den-al-haberi-rtuk-fox-tv-ve-tele-1-e-cok-agir-cezalar-verecek-284839>

86 <https://twitter.com/burcuas/status/1319186152126021633>

<https://yeni1mecra.com/gazeteci-hayri-demir-tehdit-edildi-olum-seni-bulacak/>

Grafik-7 Anket Yanıtları- “Daha önce gazetecilik faaliyetlerinizden ötürü aşağıdakilerden herhangi biri ya da birkaçına maruz kaldınız mı?”

Grafikten de anlaşılacağı üzere her 10 gazeteciden yaklaşık 7'si baskının bu türlerinden biriyle karşılaşmış durumda. Gazetecilik dünyanın birçok yerinde risk altındaki bir meslek olarak değerlendirilse de, gazetecilerin yargı ve siyasi iktidarın bu denli hedefi hâline geldiği ülkeler arasında Türkiye üst sıralarda yer alıyor.

Herhangi bir fiziksel şiddet ya da bu şiddetin tehdidi yokken de gazetecilik yapmak o kadar kolay değil. Gazetecilerin kendilerinin risk altında olmadığı durumlarda da haberleri risk altına alınıyor. Ankette yer alan “Çalıştığınız süre boyunca haber yapma faaliyetlerinize müdahale edildiğini, doğrudan ya da dolaylı yoldan sansüre maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?” sorusuna gazetecilerin %53'ü farklı sıklıklarda olmak üzere “Evet” yanıtını verdi. M4D Projesi'nin 2020 Haziran ayında uyguladığı ankete göre bu oran %92'lik bir kitleyi kaplıyordu. İlk bakışta sevindirici gibi görünse de bu farkın nedeninin ankete katılan gazetecilerin yarıya yakınının alternatif medya mecralarında çalışan gazeteciler olması yatıyor. Yine de gazetecilerin yarıdan fazlasının sansür deneyimi yaşamış olması azımsanacak bir istatistik değil. Bu yüzden bir karşılığı da oto-sansürü tanımlayan “Haber üretirken yayınlanmayacağı veya eleştirileceği kaygısıyla haberden vazgeçtiğiniz oldu mu?” sorusuna verilen yanıtlardan anlaşılıyor. Bir önceki sorudaki gibi gazetecilerin %50 civarında bir bölümü haberinden vazgeçtiğini aktarıyor. Ayrıca anket sonuçlarından anlaşılacağı üzere gazetecilerin tehdit algısı da olumsuz yönde. %78'lik bir kitle yazdıkları haberin kendilerini ve mesleki yaşamlarını riske atabileceğini düşünüyor.

Grafik-8- Anket Yanıtları- “Gazetecilerin sansür ve oto-sansür deneyimleri”

M4D Projesi anketinin yanında Gazeteciler Cemiyeti ÖİB Projesi'nin aylık raporlarında da, yukarıda sayılan hak ihlallerinin tamamıyla her ay en az birer kez karşılaştığı görülüyor⁸⁷. Sansür vakalarına bakıldığında da durum farklı değil. 2020 yılı boyunca sansür olaylarının büyük çoğunluğu sosyal medya paylaşımlarına veya internet sitelerinin haberlerine erişim engeli getirilmesiyle ilerledi. Erişim engellemesi istatistikleri kamuoyuyla paylaşılmasa da alandaki en kapsamlı raporu İfade Özgürlüğü Derneği yayımladı. Zira bu istatistikleri Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) iki yılı aşkın süredir internet sitesinden paylaşmıyor. Derneğin yayımladığı “Engelli Web 2019” raporuna göre⁸⁸ 2019 yıl sonu itibarıyla Türkiye’den 408.494 web sitesi engellenmiş durumda. Bu engellemelerin birçoğu kanunda açık şekilde belirtilen müstehcenlik, çocukları cinsel istismarı, intihara yönlendirme vb. Türk Ceza Kanunu gereği suç teşkil edecek konularda olmasına rağmen kayda değer bir bölümü de açık şekilde siyasi eleştirileri susturmaya yönelik kararlardan oluşturuyor. Raporda da belirtildiği gibi 2015 yılında, 5651 no’lu Kanunun “... 8/A maddesiyle öncelikle hakimlere yaşam hakkı ile kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması, millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığın korunması sebeplerinden bir veya birkaçına bağlı olarak internet ortamında yer alan yayımla ilgili olarak içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararı verme yetkisi” verildi. Bu kararı takiben 2019 yılı içerisinde, toplam 21 binden fazla web sayfası ve sosyal medya paylaşımına erişim engeli getirildi. İFOD’un raporunda da sınıflandırıldığı gibi engellenen mecraların başını “sol görüşlü” veya “Kürt medyası” olarak nitelendirilebilecek haber siteleri oluşturuyor. Sendika.org, siyasihaber.org, Özgür Gündem, JINHA gibi haber kuruluşlarına ait siteler düzenli olarak kapatılıyor. 8/A maddesinin 2019 yılında kullanıldığı alanlardan biri de doğrudan haber engellemeleri. Hükümeti eleştiren, Türkiye’nin herhangi bir askeri operasyonu ile ilgili bilgi içeren 90 farklı haber Cumhuriyet, Diken, Evrensel, Birgün, T24, Gazete Duvar, Artı Gerçek, Bianet gibi internette oldukça yüksek okunma rakamlarına sahip siteleri kapsayacak şekilde engellendi. Yeni internet düzenlemesinin ardından geçen yalnızca bir ayda ise bu sayı 100’ü buldu⁸⁹.

87 <http://media4democracy.org/reports/>

88 https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2019.pdf

89 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/son-bir-ayda-100u-askin-habere-erisim-engeli-getirildi-uzmanlar-uyardi-otosansur-kacinilmaz-1774689>

Bu bölümün son başlığı hem medya diliyle üretilen hem de gazetecilerin maruz kaldığı ayrımcılık vakalarına odaklanıyor. Yıl boyunca farklı türlerine şahit olunan ayrımcılığın çoğunlukla toplumun dezavantajlı kesimlerine yöneltildiği görüldü. Bu grupların içinde farklı etnik, dini grupların, mültecilerin, kadınların ve LGBTİ+'ların olduğu görüldü. M4D Projesi anketine katılan kadın gazetecilerin verdiği yanıtlara göre medya sektöründe toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın farklı türleri bulunuyor. Öncelikle ankete katılan kadın gazetecilerin %64'ü toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kaldığını düşünüyor. Kadınların ayrımcılık deneyimleri için verdiği örneklerden en sık telaffuz edilenleri sırasıyla şu şekilde; Görev dağılımında ayrımcılık (Gece vardiyaları, saha muhabirliği vb. alanlarda), erkek yönetici ve haber kaynakları tarafından "ciddiye alınmamak", ücret eşitsizliği, çocuk sahibi olmak ve doğum bağlantılı baskı... Ayrımcılığın sektörde çalışma açısından değil de medya söylemi açısından görünümüne de çoğunlukla etnik, dini gruplar, mülteciler ve LGBTİ+'lar özelinde ulaşıyor. Konu bu yıl içerisinde Hrant Dink Vakfı Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem 2019 Raporu'nda⁹⁰ da ayrıntılarıyla ele alındı. Tüm ulusal gazeteler ve sayısı 500'ü bulan yerel gazetenin hafta içi sayılarının tarandığı raporda nefret söylemine en sık maruz kalan grupların sırasıyla Ermeniler, Suriyeliler, Yunanlar, Yahudiler ve Rumlar olduğu görülüyor. Raporda abartma/yükleme/ çarpıtma, düşmanlık/savaş söylemi, küfür/hakaret/ aşağılama ve simgeleştirme şeklinde dört farklı kategoriye ayrılan nefret söyleminin üretiminde ilk sırayı açık ara farkla Yeni Akit Gazetesi (263 içerik) alıyor. Yeni Akit'in ardından Yeniçağ (155), Diriliş Postası (131), Millî Gazete (123), Milat (118) ve Yeni Şafak (101) gazeteleri sıralanıyor. Raporun da net biçimde ortaya koyduğu gibi Türkiye'de ayrımcılık ve nefret söyleminin önemli bir odağı da medya.

90 <https://hrantdink.org/attachments/article/2664/Nefret-soylemi-ve-Ayr%C4%B1mc%C4%B1-Soylem-2019-Raporu.pdf>

5-MEDYA EKONOMİ-POLİTİĞİ

Ne Olmuştu?

- **TİRAJLAR:** Türkiye’de ilk kez Covid-19 vakasının görüldüğü Mart ayında günlük gazete tirajlarında %30’a yakın düşüş yaşandı. 2019 sonu itibarıyla gazete sayısı ve tirajları bir önceki yıla göre %8 azaldı. Türkiye’de en çok satan 19 gazetenin toplam tirajında hükümete yakın yayın çizgisinde olan yayınlar %80,14’lük yer kaplıyor. 19 gazetenin yıllık toplam tirajı ülkenin toplam nüfusuna denk geliyor.
- **RATING PAYLARI:** Yıl boyunca haber bülteni bulunan ve doğrudan haber kanalı olan TV kanalları arasında birinciliği, %13,81’lik pay ile FOX TV aldı. Bu birinciliğin misliyle karşılığı baskı ise hükümetten geldi. FOX TV, RTÜK tarafından kesilen cezalar, haber sunucusu Fatih Portakal özelinde hedef gösterme ve karalama kampanyalarıyla karşı karşıya kaldı.
- **SOSYAL MEDYA & KÖŞE YAZARLARI:** Sosyal medyada yıl boyunca en yakınında bulunan köşe yazarından %73 oranında fazla paylaşılan Yılmaz Özdil ve toplamda Sözcü Gazetesi benzer şekilde iktidarın hedefindeydi. BirGün, Sol, Oda TV vb. alternatif yayın mecralarının köşe yazıları sıralamasında yaygın medyaya yaklaştığı görülüyor. Bu mecralar da düzenli olarak içerik engellemesi ve site kapatmaya kadar varan kararlarla baskılanmaya çalışılıyor.
- **İNTERNET TIKLAMALARI:** Küresel ve Türkiye istatistiklerine bakıldığında yaygın medya mecralarına ait haber sitelerinin hâlâ alternatif dijital platformlara oranla çok da üst sıralarda bulunduğu görülüyor. EnSonHaber.com, Haberler.com gibi internetin ana akımı konumunda bulunan mecraların ise sıralamadaki yerleri yüksek. Ayrıca T24, Gazete Duvar gibi dijital platformların da yaygın medya mecralarına yakın tıklama rakamlarına ulaşmak için yol kat ettiği görülüyor.
- **BASIN ÇALIŞANLARININ DURUMU:** “Basın, yayın ve gazetecilik” işkolunda sendikalılık oranı %7,88 ile en düşük örgütlenme görülen işkollarından biri olmaya devam ediyor. Ancak meslek kuruluşlarıyla birlikte düşününce, M4D Projesi anketine göre basın özgürlüğü alanında %55’lik bir örgütlenme oranı çıkıyor. Yine de farklı dernek ve cemiyetlerin örgütlenmeye sunduğu bu katkı özlük hakları bakımından doğrudan bir katkı sunmıyor.

a.Şeffaf mali politika, yayın ilkeleri, hesap verebilirlik

Mali politikanın ve gelir tablolarının kamuya açık paylaşımı yalnızca basın sektöründe değil Türkiye’deki ekonomik sektörlerin birçoğunda yapılmıyor. Yine de büyük çaplı medya holdinglerinin yıllık faaliyet raporları ve çapraz yatırımları sektör hakkında az da olsa veri sunuyor. Medya sektörü pazar payları Türkiye’de kamuya açık paylaşılan bilgiler kapsamında olmadığı için sahiplik yapısını kapsamlı şekilde incelemek güç olsa da *Media Ownership Monitor* girişiminin Türkiye analizine bakıldığında çapraz medya sahipliğinin önünde ve şeffaflık açısından kapsamlı bir denetim olmadığı görülüyor⁹¹.

- Büyük medya holdingleri yıllık faaliyet raporları dışında reklam ve gelir dağılımlarını herhangi bir araştırma şirketiyle paylaşmıyor. Medya sektöründeki en yüksek cirolu beş şirketin faaliyet raporları göz önüne alındığında (Demirören, Turkuvaz, Doğuş, Ciner, İhlas) bir önceki yıl (2019) için faaliyet raporunu kendi sitelerinde yayımlayan iki grubun Doğuş Holding ve İhlas Holding olduğu görülüyor. Diğer üç grup tarafından kendi sitelerinde yayımlanmış veya Kamuoyu Aydınlatma Platformu’na bildirilmiş herhangi bir istatistik görülüyor.

91 <http://turkey.mom-rsf.org/tr/bulgular/>

- Tiraj ve reyting ölçümlerine ulaşma imkânı olsa da özellikle tirajların hangi dağıtım yöntemiyle sağlandığı, abonelik rakamlarının paylaşımı gibi istatistikler şeffaf biçimde açıklanmıyor.
- Hesap verebilirliği doğrudan etkileyen bu konulara ek olarak yayın ilkelerine ilişkin de kapsamlı bir veri yok. Birçoğu jenerik cümlelerden oluşan bu ilkelerin uygulamada denetimiyle ilgili bir bağlayıcılık bulunmuyor. Okur temsilciliği, ombudsmanlık gibi ilkelerin denetimini yayınlar ve okur/izleyici üzerinden yapabilecek aktörler de Türkiye’de söz sahibi değil.

Konunun kamu ayağına gelindiğinde BİK tarafından sağlanan resmi ilan ve reklam desteklerinin verileri yayın organlarının ismi belirtilerek paylaşılmadığı görülüyor (Bu veri M4D Projesi’nin yaptığı CİMER başvurusu ile de alınamadı). Kamu kaynakları açısından erişilebilir istatistikler yalnızca kamu yayıncılığını ilgilendiren konularda bulunuyor. CHP Milletvekili Atilla Sertel’in paylaştığı veriye göre “TRT’nin faaliyet gelirlerinin %88’ini elektrik katkı payı ve bandrol ücreti gelirleri, %12’sini ise reklam, program, hizmet satışı” gibi gelirler oluşturuyor⁹². 2019 yılında elektriğe %30 yapılmasının karşılığı olarak TRT’nin elektrik katkı payından elde ettiği gelirin de bir önceki yıla göre %39,3 arttığı görülüyor. Sertel’in açıkladığı verilere göre TRT giderlerinin %82’sini ise “dış yapımlar da dahil olmak üzere dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler” oluşturuyor. İki istatistik karşılaştırıldığında TRT’nin gelir tablosunun kamu kaynaklarına dayandığı görülürken, giderlerin büyük çoğunluğunun özel sektöre ve dolayısıyla kurumda tek yetkili olan iktidar partisinin uygun bulduğu teşebbüslere aktarıldığı anlaşılıyor.

b. Medya sahipliği

Yaygın medya alanı dikkate alındığında Türkiye’de medya sahipliğinin son iki yılda kritik bir değişim geçirmediği söylenebilir. Doğan Holding’in medya yatırımlarının büyük çoğunluğunu Demirören Holding’e satması sonrasında M4D Projesi 2020 yılı ilk çeyrek raporunda da belirtildiği üzere medyada oligopol bir yapılanma ortaya çıktığı anlaşılıyor. Mülksüzleştirme Ağları tarafından hazırlanan “Türkiye Medya Sahipleri”⁹³ ağ haritasına ve bir önceki bölümde bahsi geçen *Media Ownership Monitor* projesi verilerine bakıldığında, Demirören, Turkuvaz, Doğuş, Ciner ve İhlas sermaye gruplarının yaygın medya alanını kapladığı anlaşılıyor. Bu holdingler aynı zamanda çapraz yatırımlar, vergi indirimi, kamu ihaleleri, devlet teşviki gibi araçları kullanarak siyasi iktidar ile farklı birçok sektörde organik bağlarını güçlendiriyor. Hâl böyle olunca, 80’li yıllar sonrasında dönüşmeye başlayan medya sahiplik yapılarının 2020 yılı sonu itibarıyla yerleşik hâle geldiğini söylemek mümkün. Yaratılan yeni sistemin, raporun önceki bölümlerinde sıralanan nedenlerden daha önce medya sahipliğiyle bağlantılı olarak bağımsızlığı bulunmadığı açık şekilde görülüyor.

Alternatif ya da eleştirel medya alanına gelindiğinde, neredeyse tüm haber platformlarının ve gazetecilerin kurduğu girişimlerin dijital alanda yürütüldüğünü belirtebiliriz. Bu argümanı öne sürerken Evrensel, BirGün, Sözcü gibi gazeteler ve Tele1, Halk TV gibi televizyonların yaygın medya alanının çeperinde, farklı siyasi geleneklerin temsilcisi konumunda bulunduğunu da akılda tutmak gerekiyor. Bu örnekler bir kenara bırakıldığında, dijital alanda yükselen alternatif medya yapısının okur desteği,

92 <http://www.ankahaber.com.tr/politika/chpli-sertel-elektrik-zamlari-trtnin-kasasini-doldurdu-h67637.html>

93 <https://graphcommons.com/graphs/09426282-c311-4b39-be2c-1bd4f93b5771>

sponsorluk, uluslararası fonlar ve gönüllü emekle ayakta durduğu görülüyor. Özgün kaynak yaratma modellerine de sahip bu alanın henüz ortaya çıkış döneminde olduğu ve dağıtık bir sermaye yapısı bulunduğu bir gerçek. Ancak yaygın medya kuruluşlarının yatırımlarını dijital alanda yoğunlaştırması ve siyasi iktidarın önceki bölümlerde belirtilen nedenlerle alanı otoriter şekilde kontrol altına almaya çalışması alternatif medya sahipliğinin önünü kesiyor. Bu iki nedene ek olarak dijital alandaki Google, Facebook gibi küresel devlerin tekelleşme girişimleri⁹⁴, yerel iş birliklerini ve gösterim algoritmalarını yaygın medya kuruluşlarına yönlendirmeleri⁹⁵ de alternatif medyanın karşılaştığı sermaye eşitsizliğini daha da ileri bir aşamaya taşıyor.

Medyanın bu iki alanına da odaklanan, M4D Projesi'nin basın örgütleri, gazeteciler ve haber platformlarıyla yaptığı durum değerlendirme toplantıları ve düzenlediği anketlerde sorduğu açık uçlu sorulara dayanarak hazırlanan tespitleri aşağıda bulabilirsiniz:

- Medya sahipliği toplumdaki kutuplaşmanın bir görünümü şeklinde mevcut ve yeni tüm mecraların iktidar yanlısı / muhalif şeklinde sınıflandırılmasının önünü açıyor. Başka bir deyişle medyada ana akımın varlığını yok olmasını sağlıyor.
- Gazete tirajlarının önlenemez düşüşü ve TV yatırımının güçlüğü nedeniyle alternatif medya dijital araçları kullanarak geliyor.
- M4D Projesi vb. uluslararası destekler ve fon imkânları alternatif medya alanının en temel gelir kaynağı olarak görülüyor. Bunun yanında arama motoru ve çeşitli firmalardan edinilen reklam gelirleri alternatif alanda sahiplik yapısını şekillendiriyor.
- Dijital medya mecralarının oluşturulmasında podcast, e-bülten yayıncılığı, sosyal medya haberciliği gibi yeni nesil yöntemler baskın hâle geliyor. Düşük sermayeyle oluşturulabilen yeni platformlar medyada çoğulculuğa katkı sunsa da bu mecraların sermaye ve insan kaynağı anlamında sürdürülebilirlik sorunları bulunuyor.

2020 yılında M4D Projesi'nin birebir görüşmeler ve anketler yoluyla oluşturduğu bu tespitleri doğrulayan çeşitli istatistikler de yayımlandı. Çoğunluğu 2019 yılı verilerine odaklanan bu istatistiklerden ilki "Türkiye'de Medya ve Reklam Yatırımları" raporunda bulunuyor⁹⁶. Rapora göre, basın sektöründeki toplam medya ve reklam yatırımı dijital, radyo, sinema, TV, açık hava kategorilerinin olduğu listede son sırada ve toplam yatırımda bir yılda %25,9'luk bir gerileme yaşamış durumda. Basılı gazetelerin durumuna ışık tutan bu gelişmeye dayanarak gazeteciliğin büyük bir ekonomik darboğazın içinden geçtiğini söylemek yanlış olmaz. Reklam temelli bu raporu destekleyen bir başka veri de Temmuz ayında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan 2019 yılı Yazılı Basın İstatistikleri idi. BİK internet sitesinde raporlanan verilere göre⁹⁷ 2019'da gazete ve dergilerin sayısı bir önceki yıla göre %8 azalarak 5 bin 485'e düştü. Aynı zamanda gazete ve dergi tirajları da aynı oranda (%8) azalarak 1 milyar 259 milyon 68 bin 89'a düştü. Burada dikkat çeken bir başka istatistik de yerel ve ulusal ölçekte

94 <https://www.evrensel.net/yazi/87393/googlea-tek-el-davasi>

95 <https://journo.com.tr/google-aramalar-dijital-reklam>

96 http://rd.org.tr/assets/uploads/Guncel_Medya_Yatirimlari_Rapor_2019.pdf

97 <https://www.bik.gov.tr/2019-yazili-medya-istatistikleri-aciklandi/>

yayın yapan gazeteler arasındaki fark. Gazetelerin %90,8'i yerel yayın yapmasına rağmen ulusal yayın yapan gazeteler toplam tirajın %83,6'sını oluşturuyor. Türkiye'de yerel gazeteciliğin düşük tirajlar ve sermaye yapısı nedeniyle BİK resmî ilan ve reklamlarına ne derece bağımlı olduğunu gösteren bu istatistik aynı zamanda ulusal (yaygın) ölçekte yayın yapan gazetelerin tirajlarıyla bağlantılı olarak reklam ve ilanlardan aldığı yüksek payı da gözler önüne seriyor. "Türkiye'de Medya ve Reklam Yatırımları" raporunda dikkat çeken bir nokta da televizyonlar için yatırımın %5 büyümesi. Podcast yayıncılığının yeniden popülerleştirdiği radyoculuk alanında ise %9,7'lik bir büyüme göz çarpıyor. Konuya ilişkin aslan payı elbette dijital yatırımlarda. %19'luk artış malûmun ilanı niteliğinde. Raporun örnekleme gereği bu reklam yatırımında en büyük payı yaygın medya gruplarının dijital platformları oluşturuyor.

2020 yılında medya sahipliği açısından simge niteliğinde iki vakaya da değinmeden geçmenin mümkün olmadığı görülüyor. Vakalardan ilki, 90'lı yıllarda medyada adından çok söz ettiren ünlü iş insanı Cavit Çağlar'ın Bursa yerelinde faaliyet gösteren Olay TV'yi bir ulusal televizyon olarak yeniden şekillendireceğini açıklamasıydı. Yaygın medyada yöneticilik yapmış, işine son verilmiş ünlü gazetecileri kadrosuna katan⁹⁸ Yeni Olay TV girişimi Cavit Çağlar tarafından "İsimler o kadar da önemli değil, kanalın tavrı önemli. Tarafsız, bağımsız. Kanalın hiçbir konuda tavrı, bırak tavrı almayı yorumu bile olmayacak. Tamamen haber yapacağız. Buna uymayan gider." cümleleriyle ifade edilmişti⁹⁹. Çağlar'ın bu sözcükleri sarf etmesinden çok kısa süre sonra, kanal yayına girmesinin üstünden 26 gün geçmesinin ardından Cavit Çağlar tarafından kapatıldı. Kanalın, tüm yaygın medya kanallarına üstü örtülü biçimde "yasak" konmuş olmasına rağmen HDP grup toplantısını canlı yayınlaması üzerine iktidardan gelen baskı sonucu kapatıldığı söyleniyor¹⁰⁰. Bu nedene ek olarak gazeteci Banu Güven'in Olay TV çalışanlarının tanıklıkları ve edindiği bilgilere dayandırarak aktardığı haberine göre, kanalda yönetici düzeyinde bulunan birçok gazetecinin ismi İletişim Başkanı Fahrettin Altun tarafından kanal sahiplerine bildirilerek bu gazetecilerin işten çıkarılması istendi. Ayrıca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından Cavit Çağlar'a mal varlığıyla ilgili "uyarı" yapıldığı da söylentiler arasında¹⁰¹. Raporun başında da belirtildiği gibi Türkiye'de basın özgürlüğünün düştüğü çıkmazı bu örnekten daha iyi anlatacak bir vaka bulunmuyor. Olay TV'nin kapanması sonucu, kanalda çalışan 180 basın emekçisinin durumu ise hâlâ belirsizliğini koruyor.

2020'de madalyonun diğer yüzünde de açıktan muhalif kimliğiyle dikkat çeken Sözcü Gazetes'i'nin Sözcü TV'yi kurmak üzere RTÜK'e yaptığı lisans başvurusu oluşturdu. Sözcü'nün RTÜK'e yaptığı başvuru yıl sonu itibarıyla 10 aydır sonuçlandırılmadı¹⁰². TBMM'ye dahi soru önergesi olarak taşınan¹⁰³ bu konuyla ilgili RTÜK'ün Eylül ayındaki Üst Kurul toplantılarından birinde Sözcü Gazetes'i'nin lisans için sunduğu eski logonun satın alınan kurumun kayıtlı logosuyla uyuşmaması gerekçesiyle gazeteye

98 <https://t24.com.tr/haber/cavit-caglar-nevsin-mengu-duygu-demirdag-ozlem-akarsu-celik-i-kadrosuna-katan-olay-tv-ile-medyaya-donuyor,901629>

99 <https://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli-1001/2801295-cavit-caglar-yorum-yok-araf-tutmak-yok-yorum-yapani-kulagindan-tutar-atarim-baski-olursa-kapatir-gi>

100 <https://www.evrensel.net/haber/422086/iktidardan-baski-goren-olay-tv-acildiktan-26-gun-sonra-kapandi>

101 <https://www.dw.com/tr/yorum-olay-tv-hikayesinde-bo%C5%9Fluklar%C4%B1-doldural%C4%B1m/a-56106390>

102 <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/rtukteki-sozcu-tv-logo-degisikligi-dosyasi-icin-daha-ne-bekliyorsunuz-6187403/>

103 <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/chpli-utku-cakirozer-tbmmye-tasidi-sozcu-tv-nin-logo-ve-lisans-basvurusu-neden-bekletiliyor-6010505/>

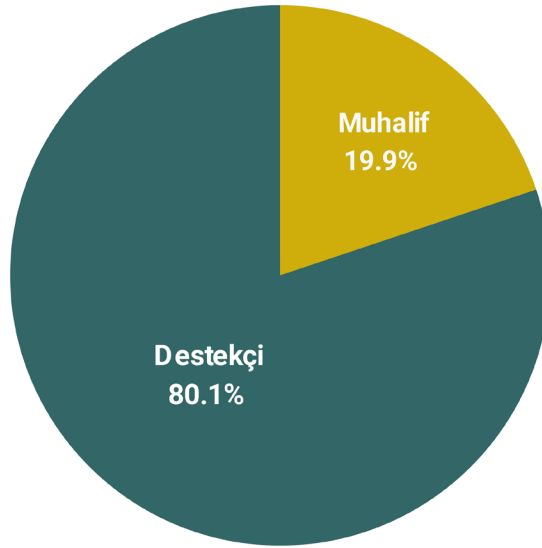
ceza dahi verildi. RTÜK Üst Kurul üyesi İlhan Taşçı'nın cezanın orantılılığı üzerine yaptığı açıklama da RTÜK'ün çifte standartlı muamele gösterdiğini kanıtlar türden¹⁰⁴. Ana akımın yok oluşuna yaygın medya alanına herhangi bir muhalif sesin alınmayışı da eklenince Türkiye'de medya sahipliğinin en başta da belirttiğimiz gibi oligopol bir yapının elinde olduğu söylenebilir.

Medya sahipliğinin yanında Türkiye'de dağıtım ve izleme oranları da yukarıda bahsi geçen anlatıyla doğru orantılı olarak şekillendi. 2020 yılı tiraj, reyting, köşe yazarı sosyal medya etkisi ve internet sitesi istatistikleri şöyle:

Tirajlar

En yüksek tiraja sahip 19 gazetenin istatistiklerine bakıldığında, hükümeti destekleyen yayın politikası / sahiplik yapısı bulunan 15 gazetenin %80,14 (toplam tiraj: 65 milyon 871 bin 724), muhalif gazetelerin ise %19,86 (toplam tiraj: 16 milyon 322 bin 536) tiraj payına sahip olduğu görülüyor. Bu anlamda yazılı basında çoğulculuğun önünde daha en baştan engel olduğu açık şekilde ortada.

Grafik-9: En yüksek tiraja sahip 19 gazetenin hükümete karşı aldığı konum- 2020
(Veri kaynağı: gazetetirajlari.com)

Gazetelerin söylemlerinin tek tipleşmesi ve medya sahiplerinin sayısının artmasına rağmen bu şirketlerin çoğunun iktidarla doğrudan ekonomik ilişkiler içerisinde olması, nötr sayılabilecek ana akım medyanın ortadan kalkmasına sebep oldu. Artık siyasi kamplara ayrılmış bir yaygın medyadan söz etmek kimse için yeni bir haber değil. Bu rapora konu olan 19 gazetenin kategorileştirilmesi şu şekilde yapıldı:

Destekçi: Sabah, Hürriyet, Posta, Türkiye, Milliyet, Akşam, Takvim, Yeni Şafak, Yeni Akit, Yeni Asır, Yeni Birlik, Aydınlik, Doğru Haber, P. Fotomaç, Fanatik¹⁰⁵

Muhalif: Sözcü, Korkusuz, Cumhuriyet, Karar¹⁰⁶

¹⁰⁴ <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/daha-yayina-baslamadan-rtukten-ceza-geldi-5996724/>

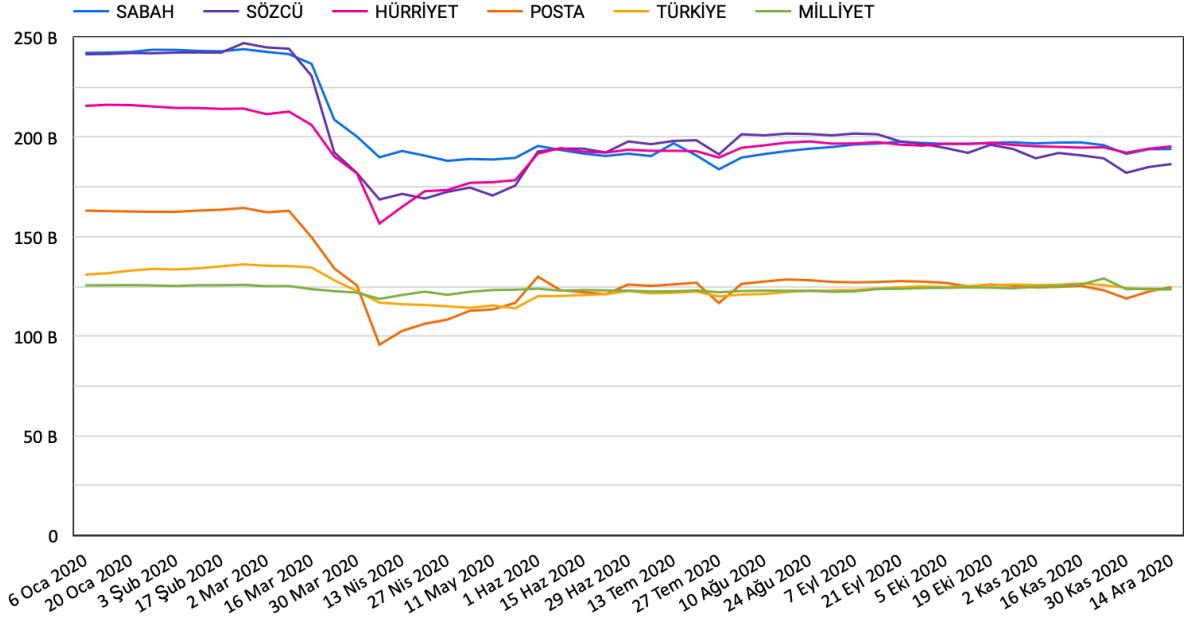
¹⁰⁵ P. Fotomaç ve Fanatik doğrudan günlük siyasete dönük haber yapmayan spor gazeteleri olsa da sahiplik yapıları nedeniyle bu kategoriye alınmıştır.

¹⁰⁶ Karar, önce AKP içerisinde muhalefet olan, sonra da kendi partileriyle yola devam eden Ahmet Davutoğlu grubunun açık desteğine haiz olması sebebiyle bu kategoriye alınmıştır.

Tirajlar anlamında sahipliğin dışında medya sektörünü 2020 yılı ilk çeyreğinde etkileyen konu 11 Mart 2020 tarihinde görülen ilk Covid-19 vakasından sonra tirajların %30'a yakın oranda düşmüş olmasıydı. Yaşanan bu düşüşün ardından yıl sonuna kadar geçen sürede tirajlarda az da olsa iyileşme yaşandı. Ancak yılın ilk iki ayıyla karşılaştırıldığında tüm gazetelerin 2020'yi %25'lik bir düşüş ile tamamladığı ortada. 19 gazetenin toplam tirajına bakıldığında 82 milyon 194 bin 260 sayısına ulaşıldığı görülüyor. Gazetelerin yıllık toplam tirajının neredeyse ülke nüfusuna denk olması ise yazılı basının artık kaybolmaya yüz tuttuğunu gösteriyor.

Grafik-10: Gazete tirajları (Veri kaynağı: gazetetirajlari.com)

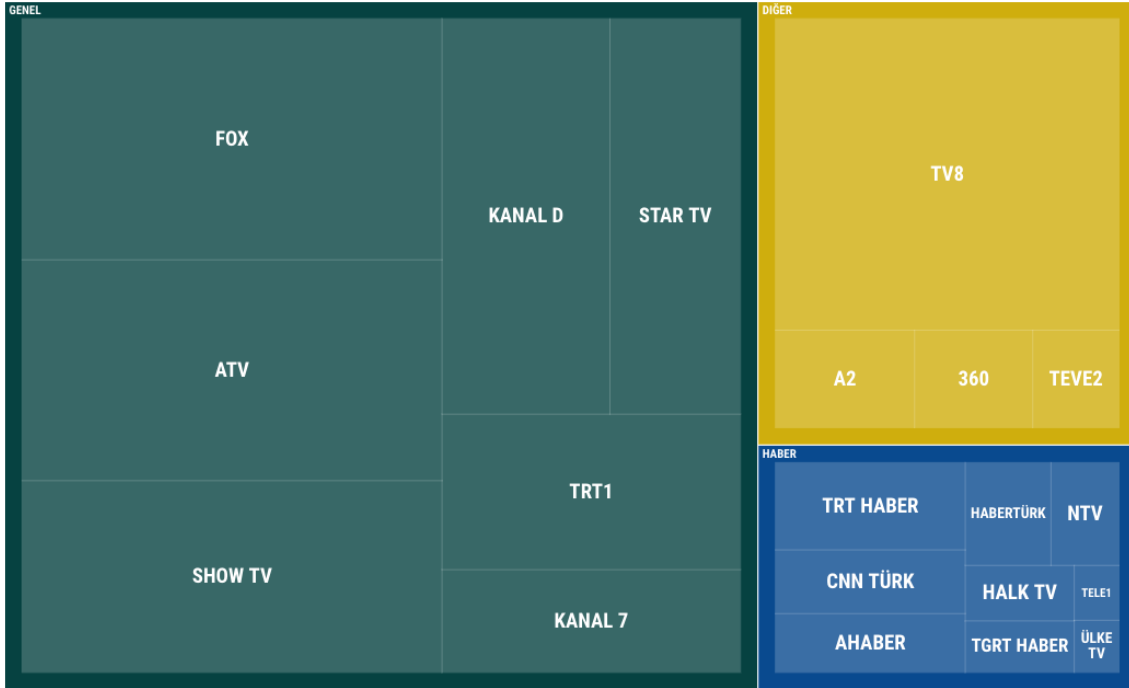

Bir önceki bölümde 2019 yılı istatistikleriyle değerlendirilen tirajların 2020 yılında başta pandemi, ikincil olarak da dijital medyaya geçiş ve gazetelere güvenin azalması nedenleriyle düşüşüne devam edeceği verilerle doğrulanıyor.

Rating payları

Grafik-11: 19.00-24.00 saatleri arası rating payları- 2020 Yıllık (Veri kaynağı: <http://tiak.com.tr/tablolari>)

[Prime time'daki rating oranları dikkate alınmıştır (19.00- 24.00). Kaynak: <http://tiak.com.tr/tablolari>]

M4D Projesi kapsamında rating araştırması Televizyon İzleme Araştırmaları A.Ş'nin (TİAK) istatistikleri baz alınarak ve kanal grupları üç kategoriye ayrılarak incelendi. Hem prime time haber bülteni bulunan hem de dizi, reality programlar gibi farklı türlerde eğlence yayınları içeren ATV, FOX, SHOW TV, KANAL D, STAR TV, TRT 1 ve BEYAZ TV kanalları "Genel"¹⁰⁷; spor, çizgi film, belgesel gibi tematik yayın yapan ve haber bülteni bulunmayan kanallar¹⁰⁸ "Diğer"; haber kanalları¹⁰⁹ ise "Haber" kategorisinde yer aldı.

"Genel" kategorisinde 19.00-24.00 saatleri arasında rating payı %5'in üzerinde olan kanallar arasında, yılın neredeyse tüm aylarında ve toplamda ilk sırada FOX TV geliyor. Devamında ise ATV, SHOW TV ve KANAL D sıralanıyor. Bu açıdan hükümeti destekleyen ve hükümete muhalif karşılaştırmasında TV yayıncılığı özerk bir konumda bulunuyor. Özellikle haber programlarıyla eleştirel bakışını öne çıkaran FOX TV'nin bu denli üst sıralarda yer almasından sonra gerek haber sunucusu Fatih Portakal'ın sözleri nedeniyle kanala kesilen cezalar, gerekse de Cumhurbaşkanı'nın kanalı doğrudan hedef göstermesi gündeme gelen iki konuydu. Ağustos ayında Fatih Portakal'ın herkesi şaşırtan bir kararla görevinden istifa etmesi ve yerine Selçuk Tepeli'nin gelişini FOX TV açısından nelere yol açacağını tartışmak için henüz erken olsa da FOX TV'nin yılın kalanında birinciliğini koruduğu görüldü.

107 Mavi renkle temsil ediliyor.

108 Yeşil renkle temsil ediliyor. "Diğer" kategorisindeki kanallar: 360, TV8, KANAL 7, A2, TRT ÇOCUK, TRT BELGESEL, CARTOON NETWORK, TEVE2, DISNEY CHANNEL, DMAX, TLC, TRT SPOR, A SPOR TV, MINIKA ÇOCUK, TRT MÜZİK, TV8,5, TV100, DİYANET TV, TRT KURDİ

109 Pembe renkle temsil ediliyor. "Haber" kategorisindeki kanallar: TRT HABER, CNN TÜRK, AHABER, HABER TÜRK, NTV, HALK TV, TGRT HABER, TELE1, ÜLKE TV.

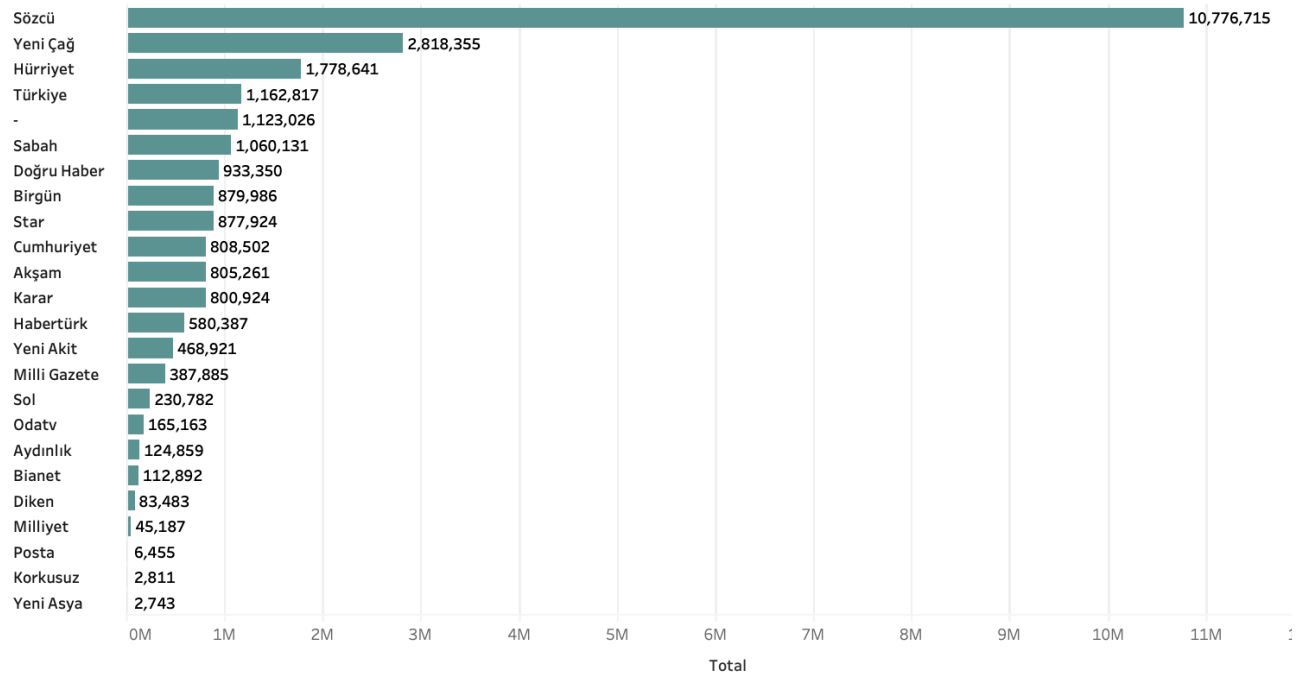

%5 üzerindeki diğer televizyonların tamamı hükümeti destekleyen ya da akşam haberleri dışında günlük siyasetle doğrudan bağı olmayan kanallar. Bu sebeple dağılımı haber kanalları arasında yeniden yapmak mümkün. 19:00-24:00 bandında, haber kanalları arasında rating payı yüzdeleri sırasıyla şu şekilde; TRT HABER- 0.75, CNN TÜRK- 0.64, A HABER- 0.52, HABERTÜRK: 0.45, NTV: 0.38, HALK TV- 0.37, TGRT HABER- 0.31, TELE1- 0.14, Ülke TV- 0.11... Bu açıdan bakıldığında doğrudan muhalif yayın çizgisinde olan kanallar (HALK TV, TELE1) toplam %0,51'lik, geri kalan kanallar ise %2,69'luk paya sahip. 5 katlık bu fark rating dağılımının da gazetelere benzer şekilde çoğulculuktan yoksun olduğunu gösteriyor. Zira açık şekilde muhalif olan kanallardan geriye kalanların çok sesli yayın yapmadığı ve bu kanallar arasındaki ayrımın kaybolduğu bir dönemden geçiliyor.

Köşe yazarları sosyal medya etkisi

Geleneksel medya istatistiklerinin yanında öneme sahip bir diğer konu da basın platformlarının dijital mecralardaki görünürlüğü... Bu anlamda önem arz eden iki konudan ilki köşe yazarlarıyla bağlantılı olarak internet üzerinden sağlanan etkileşim istatistikleri. Medya Cat'in günlük tuttuğu istatistiklere bakınca sosyal medyada en çok paylaşılan köşe yazarı makalelerinde ilk 10 sıraya yılın tamamında Sözcü gazetesinin ve Yılmaz Özdil'in damga vurduğunu görüyoruz.

Tablo-2: Sosyal medyada köşe yazarı en çok paylaşılan internet siteleri listesi (Veri kaynağı: Media Cat Köşe Yazarları Endeksi)

Köşe yazarı paylaşım sayılarının birçok gazetenin basılı versiyonlarının toplam tirajına yakın olduğu, hatta birçok mecra için bunu birkaç misli aştığını gözlemlenebiliyor. Bu yaygın medya açısından yazılı basında çalışanların sayısının azalması, gazetelerin kapanması gibi sonuçlar doğursa da başka bir açıdan bakıldığında, alternatif yayın mecralarının daha düşük maliyetlerle haberlerini hedef kitleye ulaştırabilmesini sağlıyor. En önemlisi de yaygın medyanın dijital alan üzerinde hakimiyet kurma çabası. Ne olursa olsun yaygın medyaya ait haber sitelerinin hem erişim hem de etkileşim anlamında alternatif mecraların çok ötesinde olduğu belirtilebilir. Tüm bu nedenler hükümet açısından internetin yeni mekanizmalarla sansürlenerek yazılı basın ve televizyonlarla aynı konuma getirilmesi için

çabalamakla geçti. Yeni internet düzenlemesinin yukarıdaki tabloda hangi mecraları çıkaracağı ya da hangilerinin istatistiklerine erişilemeyeceği kesin değil. Ancak sendika.org, Mezopotamya Ajansı vb. sitelerin düzenli olarak kapatılarak aynı zamanda istatistiksel olarak da internetin hafızasından silindiğini bir kez daha vurgulamak gerekiyor.

Tablo-3: Sosyal medyada en çok paylaşılan köşe yazarları listesi (Veri kaynağı: Media Cat Köşe Yazarları Endeksi)

Yazar	Mecra	Paylaşım Sayısı
Yılmaz Özdil	Sözcü	3.307.382
Ahmet Hakan	Hürriyet	1.922.751
Abdulkadir Selvi	Hürriyet	1.646.418
Nedim Şener	Hürriyet	1.582.167
Uğur Dündar	Sözcü	1.316.341
Arslan Bulut	Yeni Çağ	1.025.992
Murat Muratoğlu	Sözcü	747.358
Emin Çölaşan	Sözcü	651.007
Necati Doğru	Sözcü	537.033
Deniz Zeyrek	Sözcü	525.931
Çiğdem Toker	Sözcü	491.096
Aytuğ ERKİN	Sözcü	463.817
Saygı Öztürk	Sözcü	451.779
Soner Yalçın	Sözcü	422.661
Süleyman Özışık	Türkiye	393.125
Can Ataklı	-	381.502
Mehmed Göktaş	Korkusuz	2.811
Mehmed Göktaş	Doğru Haber	371.559
Rahmi Turan	Sözcü	370.281
Murat Ağriyel	Yeni Çağ	352.706
Orhan Uğuroğlu	Yeni Çağ	287.494
Fuat Uğur	Türkiye	278.904
Bekir Coşkun	Sözcü	226.733
İsmail Saymaz	Sözcü	224.925
Taha Akyol	Karar	218.998
Ahmet Takan	-	195.160
Servet AVCI	Yeni Çağ	189.541
Sinan Meydan	Sözcü	184.152
Ardan Zentürk	Star	175.140
Ali Karahasanoğlu	Yeni Akit	164.948

Köşe yazarlarına gelince Yılmaz Özdil'in kendisine en yakın paylaşım istatistiği bulunan Ahmet Hakan'ın %73'lük bir farkla önünde olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Diğer Sözcü yazarları ve Yeniçağ, Karar gibi muhalif sayılabilecek mecraların yazarları da tablonun üst sıralarında kendine yer buluyor. İnternetin muhalefetin kalan son limanlarından biri olduğu 2020 yılının tüm çeyrek raporlarında olduğu gibi bu tabloda da görülüyor.

İnternet sitesi tıklamaları

Tiraj sıralamasında ilk 19 sırada bulunan gazeteler ve yalnızca dijital alanda faaliyet gösteren haber sitelerine ait örneklemin bir arada görülebileceği aşağıdaki tablo Alexa ve SimilarWeb verileri dikkate alınarak hazırlandı:

Tablo-4: İnternet sitesi tıklamaları sonucu elde edilen yerel ve küresel sıralamalar (Veri kaynakları: alexa.com & similarweb.com)

	Alexa küresel sıralama	Alexa yerel sıralama	Similar Web küresel sıralama	Similar Web yerel sıralama	Alexa & Similar Web ortalaması (küresel)
Hürriyet	389	12	151	7	270
Milliyet	588	15	222	11	405
Sözcü	936	21	259	13	598
Sabah	1131	33	230	12	681
Ensonhaber	354	8	1736	44	1045
Haberler	1227	34	991	30	1109
Yeni Akit	1040	30	3455	95	2248
Yeni Şafak	794	22	4640	116	2717
Cumhuriyet	4529	85	1504	38	3017
Takvim	6888	165	1609	31	4249
Akşam	14524	278	5714	143	10119
Fanatik	4800	126	3030	83	3915
P. Fotomaç	8438	224	3463	86	5951
T24	6595	131	3742	103	5169
OdaTV	12376	223	2468	61	7422
Karar	6464	136	14371	301	10418
Posta	11023	220	5824	133	8424
BirGün	13748	130	5411	144	9580
Gazete Duvar	18635	310	8283	208	13459
Yeni Asır	42920	978	11192	248	27056
Türkiye	33311	860	23015	499	28163
Evrensel	33572	511	32320	677	32946
Artı Gerçek	53978	1097	28577	640	41278
Aydınlık	66183	1276	36746	791	51465
Bianet	60651	150	60735	1322	60693
Korkusuz	77312	1919	25556	545	51434
Doğru Haber	77863	1322	108675	2149	93269
Ahval News	86675	-	40951	-	63813
Medyascope	132379	2662	106497	2217	119438
Gazete Karınca	212960	5594	242803	4881	227882
Dokuz 8 Haber	127249	2846	201893	4053	164571
Yeni Birlik	300281	6517	308000	6022	304141
Gazete Pencere	479608	27485	-	-	479608

Listeye ek olarak internet sitesi bulunmayan ve YouTube, Twitter gibi alanlarda yayın yapan birçok haber mecrası da bulunuyor. Ayrıca listede geçen bazı sitelerinin bu çeyrekte ya da düzenli şekilde erişime engellendiğini ve yeni alan adlarında yayına devam ettiğini hatırlatmakta fayda var. Bunun yanında Ahval News sitesine Türkiye’den erişilemediğini, yerel sıralamanın bu yüzden dikkate alınmadığını not düşmek gerekiyor. Ayrıca Medyascope, Gazete Pencere gibi sitelerin ya kendi mobil uygulamaları ya da farklı sosyal ağ sağlayıcılarında görünür olmak üzere tasarlandığı ve internet sitelerinin ikinci planda olduğu da bir diğer değişken. Bu konular akılda tutularak yapılan sıralama yıl geneli için şu sonuçları sunuyor:

- Ensonhaber.com, Haberler.com gibi uzun süredir hizmet veren ve ana akım olarak nitelenebilecek internet temelli basın mecraları birçok basılı gazetenin internet sitesinden daha fazla tıklanıyor ve haber takibi için tercih edilen yerler.
- Yalnızca internette faaliyet gösteren alternatif medya mecraları (bkz. T24, Gazete Duvar vb.) internetteki yüksek erişim istatistikleriyle çok sesliliğin yeni adacıkları hâline geliyor.
- Görüşleri yaygın medya, ana akım siyasi partiler ya da karşıt gruplar tarafından “radikal” addedilen BirGün, Evrensel gibi sol yayıncılığın kalesi konumundaki mecralar ile Yeni Akit gibi İslamcı çizgide yayın yapan gazeteler de listede kendisine yer buluyor. Yaygın medya tarafından yaratılan “merkez” çizgi internette yerini yavaş yavaş alternatif seslere bırakıyor.
- Bir önceki bölümde belirtildiği gibi hem bu sıralamanın yöntemini daha güvensiz hâle getiren hem de birçok mecranın asıl erişim istatistiklerine ulaşamamasını sağlayan engelleme pratikleri yeni dönemde mücadele zeminini belirleyecek başlıca uygulama gibi duruyor.

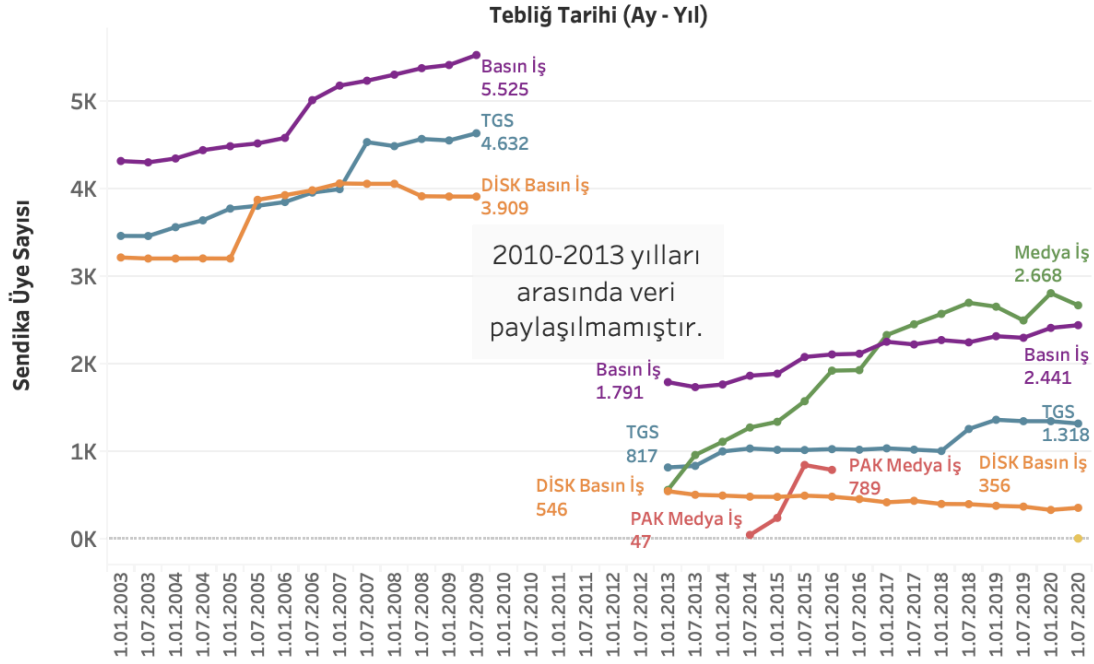
c. Basın çalışanlarının durumu

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yılda iki kez yayımladığı sendikal istatistikler bu yıl Ocak ve Temmuz aylarında açıklandı. 2020 Temmuz ayı verilerine göre “Basın, yayın ve gazetecilik” işkolunda sendikalılık oranı %7,88. İşkolunda sendikalılık oranı diğer işkollarına göre hâlâ oldukça düşük düzeyde. Ancak son 7 yılda işkolundaki bu oran %3,64 arttı; Ocak 2020 istatistiklerine göreyse oran %0,13 düştü. 2020 yılı ilk yarısı istatistiklerine göre basın, yayın ve gazetecilik işkolunda yeni bir sendika daha kurulmuş bulunuyor. Yeni kurulan Lider Medya-Sen gazetecilerin yanında medya sektöründeki kâğıt, baskı ve ambalaj işçilerini de örgütleme iddiasını taşıyor¹¹⁰. Sendikanın tabloda görünen üye sayısı şu an için yalnızca altı (6). Büyükten küçüğe Medya-İş’in 2 bin 668, Basın-İş’in 2 bin 441, TGS’nin bin 318 ve DİSK Basın-İş’in 356 üyesi bulunuyor. Sendikal örgütlenme yanında mesleki örgütlerle ilgili istatistiklere gelince M4D Projesi anketini yanıtlayan gazetecilerin %55’lik bir bölümünün herhangi bir meslek kuruluşuna üyeliği bulunduğu görülüyor. Ancak meslek örgütlerinin, sendikaların aksine özlük hakları anlamında doğrudan bir katkı sunduğu söylenemez.

110 <https://www.facebook.com/lidermedyasen/>

Grafik-12: 2003 Ocak -2020 Temmuz arasında 'Basın, yayın ve gazetecilik' işkolundaki sendika üye sayıları (Veri kaynağı: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı¹¹¹)

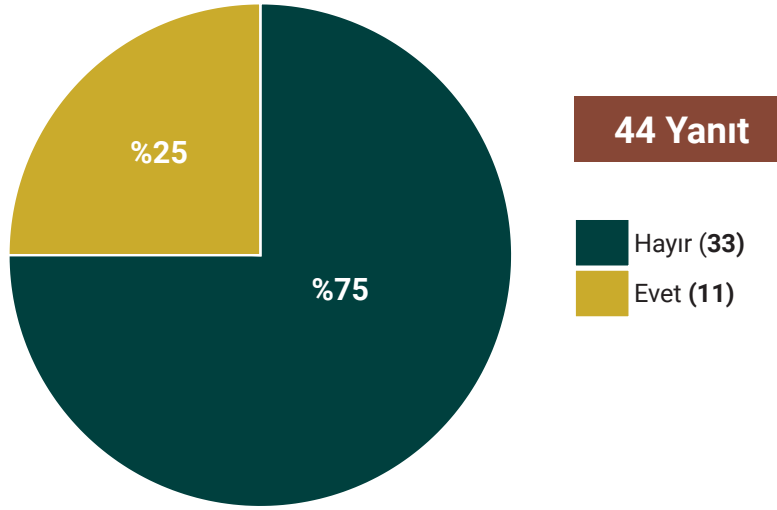

90'lı yıllarda başlayan sendikasızlaşma dalgası sonrası rakamlarda dibi gören medya sektörü yeniden aktif sendikal mücadeleye sahne olmaya başlasa da işten çıkarmalardaki artış önümüzdeki dönemde sendika üyeliklerinin de düşmesine sebep olacak gibi görünüyor. Pandemi sonrası işten çıkarmaların yasaklanması sonrası ücretsiz izne çıkarma pratiğine hız verildi. Ülkedeki ekonomik gidişatı, işten çıkarmanın yeniden serbest bırakılması sonrası olası durumla birlikte düşündüğümüzde, işsizliğin normalin birkaç katı hızla artacağını beklemek ne yazık ki olası görülüyor. Ayrıca bir önceki paragrafta açıklandığı üzere mesleki örgütlenmelerin sendikal hakları doğrudan bağlamadığı bir ortamda basın işkolunda güvencesizliğin arttığı bir gerçek. M4D Projesi anketini yanıtlayan gazetecilerden daha önce işten çıkarılma deneyimi bulunanların %75'i işten ayrılma sürecinde yasal ihbar süresinin gözetilmediğini belirtiyor. Raporun "Yasal düzenlemeler" bölümünde aktarıldığı şekilde kıdem tazminatı, yıpranma payı hakkı gibi konular güvencesizliğin olduğu bir ortamda, uygulamada işlevsiz kalabiliyor.

111 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/isci-sayilari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/>

Grafik-13: Anket yanıtları- “İşten ayrılmanız sürecinde yasal ihbar süresi (genellikle 4-8 hafta arası) gözetildi mi?”

Güvencesizliğin önemli bir örneği 2019 Ekim ayında sendikalı oldukları için Hürriyet'te işten çıkartılan 45 basın çalışanınin davalarıydı¹¹². Dava 2020 yılında da devam etti ve 45 basın çalışanı tazminatlarını hâlâ alamadı. Demirören Holding'in sendikal hakları yok sayması ve çalışanların tazminatını ödememiş olması hem çalışanların örgütlü olduğu TGS hem de uluslararası kuruluşlar tarafından “Yeter Demirören!” sloganıyla gündeme taşındı¹¹³.

Çalışma istatistikleri dışında 2020 yılında basın çalışanlarının durumunu belirleyen en önemli faktör Covid-19 salgınıydı. M4D Projesi anket sonuçlarından görüleceği gibi, gazetecilerin %65,4'ü çalıştıkları kurumun herhangi bir ekipman sağlamadığı, sağlanan ekipmanın yeterli kalitede olmadığı ya da ekipmanların yeterli miktarda olmadığı yönünde beyanda bulundu. Kısa çalışma, ücretsiz izne çıkarılma gibi süreçleri yaşayan gazetecilerin dışında pandemi sırasında evden çalışan gazetecilerin sorunları arasında mesai saatlerinde belirsizlik, lojistik ek masraflar, haber kaynağına erişememe gibi başlıklar sayılıyor¹¹⁴.

Pandeminin görece ve kaba tabirle “yaradığı” mecralar arasında ise elbette dijital habercilik pratikleri geliyor. İnternette podcast, e-bülten haberciliği gibi yeni sunum pratiklerinin ortaya çıkmasının yanında mevcut haber platformlarının erişimini artırdığı ve yeni platformların kurulmaya başlandığı görülüyor. Fakat pandeminin basın çalışanları açısından değiştiremediği bir konu varsa, o da internet gazeteciliğinin kanundaki yeri ve bu gazetecilerin sosyal hakları. Yıpranma payı hakkının internet gazetecilerini ve yerel basının birçok çalışanını kapsamayacak şekilde tanınması basın çalışanlarının %60'lık bir bölümünün özlük haklarından yoksun çalışmasına kapı aralıyor. Yılın üçüncü çeyreğinde gazeteci Hacı Bişkin'in Gazete Duvar'da yayımlanan konuyla ilgili araştırması¹¹⁵ internet platformlarında çalışan gazetecilerin durumuyla ilgili özet bir analiz sunuyor. TGS, DİSK Basın-İş,

112 <https://www.dw.com/tr/h%C3%BCriyetteki-operasyonun-perde-arkas%C4%B1/a-51070287>

113 <https://www.birgun.net/haber/demiroren-yeter-321200>

114 <https://www.evrensel.net/haber/408585/pandemi-sonrasi-gazetecilik-olanaklar-kesfedildi-ancak-masraf-gazeteciye-yuklendi>

115 <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/06/meslek-orgutleri-anlatiyor-internet-gazetecilerinin-sorunlari-nasil-cozuler>

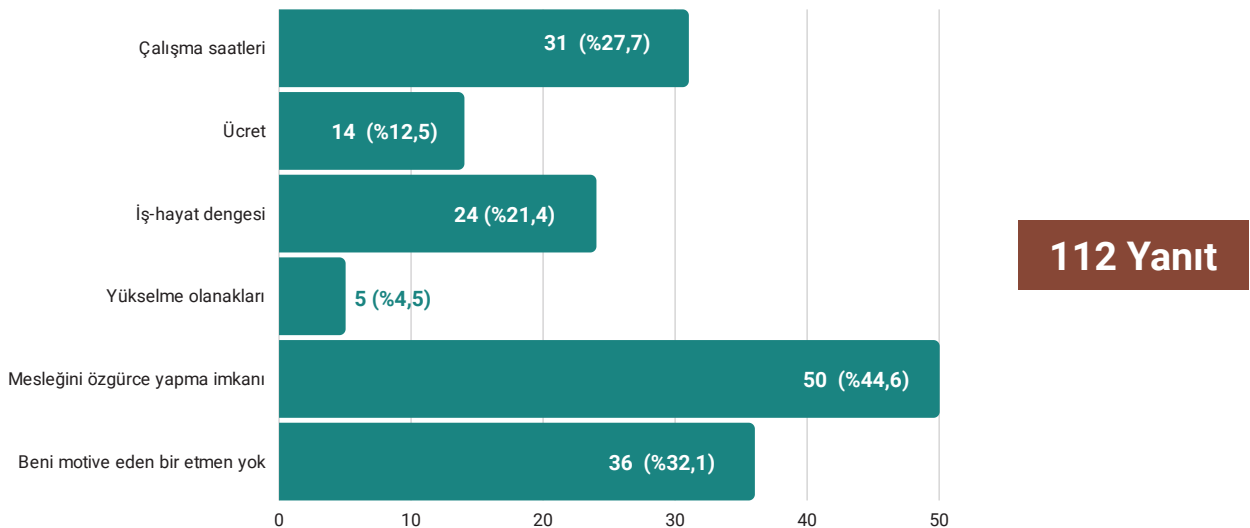
ÇGD ve İnternet Medyası Derneği başkanlarıyla yapılan röportajlardan oluşan araştırma internet gazeteciliğinin üç temel sorununun ortaya koyuyor:

- İnternet gazetecileri “basın, yayın ve gazetecilik” işkolunda değil “büro” işkolunda sayılıyor. Yani devlet tarafından gazeteci olarak tanınmıyor.
- Buna bağlı olarak basın kartı alma hakları bulunmuyor. Dolayısıyla resmi kaynaklardan haber takibi yapamamak, sokakta gerçekleşen eylemleri takip ederken gözüne alınma riski bulunmak gibi sorunlarla karşılaşılıyor.
- Gazeteciler, yine bağlı buldukları işkolu kaynaklı özlük haklarında kısıntılar ve güvencesiz çalışma pratiklerine maruz kalıyor.

Bu sorunlara ek olarak yeni internet düzenlemesiyle internette sansürün daha da kolay uygulanır hâle gelmesi internet gazeteciliğinin üretim araçlarından düzenli olarak yoksun kalmasına yol açıyor. Yıpranma payı, kıdem tazminatı gibi gazetecilerin genelini ilgilendiren konuların yanında internet gazeteciliği sorunu Türkiye’de basın özgürlüğünün önündeki engellerden biri olarak duruyor.

Basın çalışanlarının mesleğe bakışlarını değerlendirdiğimizde sektörün gerçeklerinin gazeteciler tarafından aynen yansıtıldığını görüyoruz. Anketi yanıtlarken kimliğini paylaşan gazetecilerin yarıya yakın bölümünün alternatif medya mecralarında çalıştığı görülüyor. Çalıştıkları kurumda memnuniyetlerini etkileyen etmenler sorulduğunda çıkan yanıtlar yine basın özgürlüğüne dem vuruyor. Anketi yanıtlayan gazetecilerin %44,6’lık bir bölümü mesleğini özgürce yapma imkanının kendilerini olumlu etkileyen faktörlerin arasında ilk sırada sayıyor. Bu gazetecilerin büyük çoğunluğunun alternatif medya alanında çalıştığını eklemek gerekiyor. Verilen yanıtlar arasında ikinci sırayı ise ne yazık ki %32,1 ile “Beni motive eden bir etmen yok” cevabı alıyor. Diğer yanıtlara gelindiğindeyse ücret ve yükselme olanaklarının en az zikredilen yanıtlardan olduğu görülüyor. Soruya “ücret” şeklinde yanıt verenler toplam sayının yalnızca %12,5’ini oluşturuyor. Başka bir deyişle aldığı ücreti düşük bulanların oranı %87,5. Basın özgürlüğüne kurulan baskıyla birlikte düşünüldüğünde 2021 yılında mesleki memnuniyetin daha da azalacağı kuvvetle muhtemel duruyor.

Grafik-14: Anket yanıtları- “Çalıştığınız kurumda memnuniyetinizi olumlu yönde etkileyen etmenler hangileridir?”

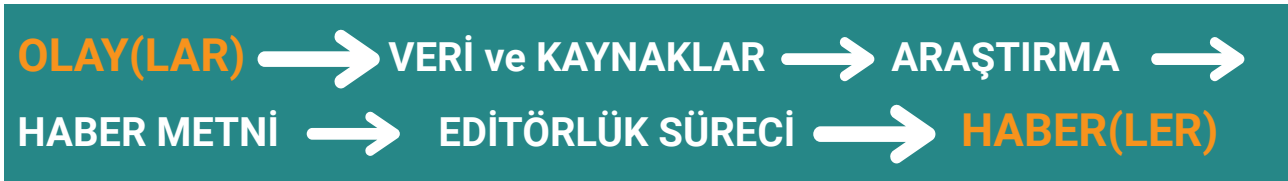

6- HABER ÜRETİMİ VE DEĞERİ

a.Haber üretimi ve araştırmacı gazetecilik

M4D Projesi 2020 yılı ilk çeyrek raporunda yer alan haber üretim süreci analizinin bir özeti aktarılacağı bu bölümde vaka anlatısından ziyade, önceki bölümlerde aktarılan yapısal sorunların bir sonucu olarak haber üretim sürecinin aldığı hâl görülebilir. Haber üretimi yalın bir anlatıyla aşağıdaki gibi ilerleyen bir süreç:

Haber üretiminin bu sürecinin Türkiye açısından sorunları şu şekilde değerlendirilebilir: **Veri ve kaynaklar:** Ülke genelini etkileyen olaylarda, bir haberi meydana getirecek veriye erişim için birincil kaynak genellikle resmî kaynaklar, yani devlettir. Kamu kaynaklarının harcanması, dava iddianameleri, toplumun genelini ilgilendiren vakaların aydınlatılması gibi birçok hususta resmî kaynaklar nezdinde şeffaflık bulunmuyor. Engellenen internet siteleri, onay bekleyen basın kartı başvuruları, hükümet harcamaları, dava kararları¹¹⁶ gibi doğrudan basın özgürlüğü alanını ilgilendiren ve habere veri sağlayacak birçok veri kamuya açık hâle getirilmiyor. Özellikle Mart ayında Covid-19 salgınının Türkiye'ye gelişiyle bu tartışma üst noktaya ulaştı. Örneğin salgına dair şehir ve ölü sayısı istatistiklerindeki çelişkiye yol açan açıklamalar İstanbul örneğinde CHP Milletvekili Veli Ağbaba tarafından dile getirildikten sonra E-Devlet'te Cenaze Bilgileri Sistemi'ne erişim engellendi¹¹⁷. Ya da Cumhurbaşkanı'nın damadı ve eski Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın istifası yaygın medya kuruluşları tarafından 27 saat boyunca haber dahi yapılmadı. Aynı zamanda yüzlerce haber içeriğine "özel hayatın gizliliği", "kişi onurunu zedeleyici içerik", "milli güvenliğe tehdit" gibi nedenlerle erişim engeli getirildi¹¹⁸.

Veri paylaşımındaki şeffaflık konusunun yanında kaynak sorunu ise hedef gösterme ve karalama kampanyalarında kendini gösteriyor. Birçok haber metninde görülebilecek "resmî kaynaklar" ibaresi dışında kalan yorum ve anlatılar, devlet ve hükümet yanlısı medya aracılığıyla düzenli biçimde yalanlanıyor. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 2019 yılı Aralık ayında yaptığı "Her şeyi bırakıp gazetecilik yapmak istiyorum." şeklindeki ironik açıklaması¹¹⁹ basının "şeytanlaştırılması"nın en önemli örneklerinden. Bunlar olurken bir yandan da kaynağı veya habere konu olan iddiası yalanlanmamış

116 UYAP'ta 2018'de meydana gelen değişikliklerden sonra avukatlar kendi davalarında dahi bazı dosyalara erişemiyor.

117 <https://t24.com.tr/haber/chp-li-agbaba-dun-koronavirus-nedeniyle-olenlerin-sayisi-16-olarak-aciklandi-ama-sadece-istanbul-da-20-olum-var,869523>

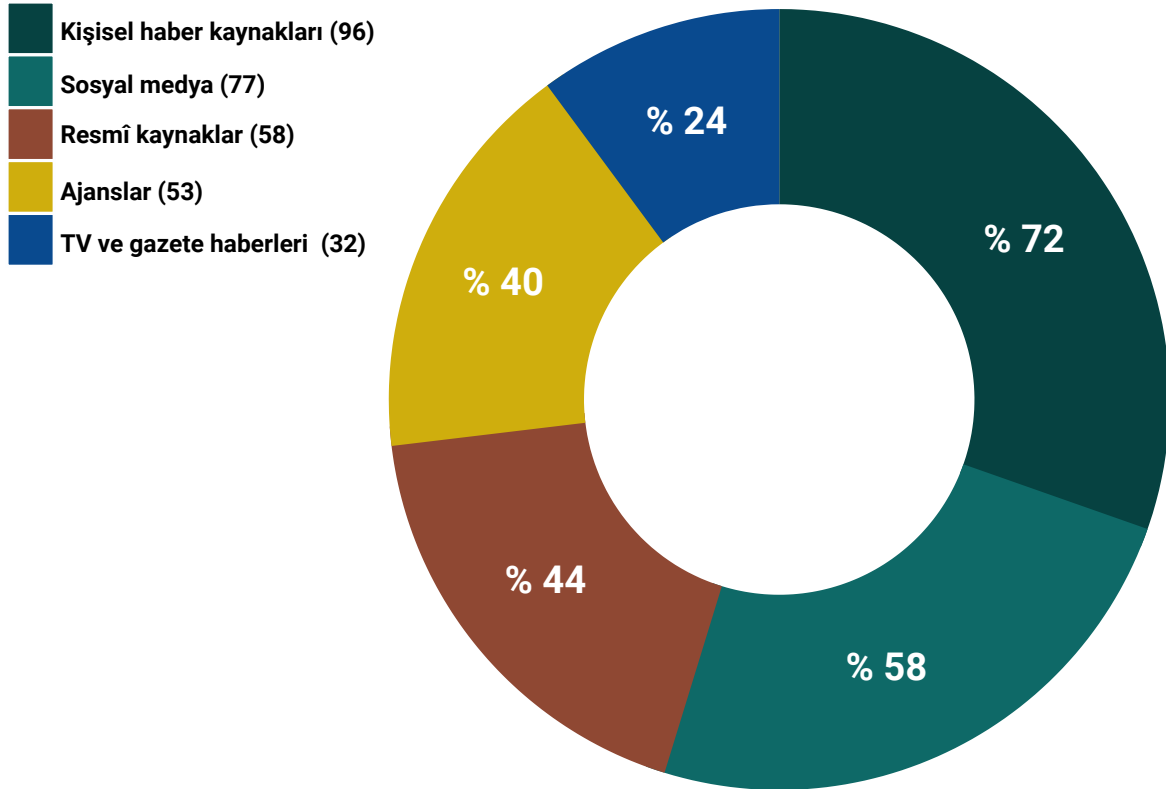
118 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/son-bir-ayda-100u-askin-habere-erisim-engeli-getirildi-uzmanlar-uyardi-otosansur-kacinilmaz-1774689>

119 <https://www.birgun.net/haber/soylu-her-seyi-birakip-gazetecilik-yapmak-istiyorum-279792>

bir gazeteciye medyanın kendisi tarafından da saldırıldığı vakalar görülüyor¹²⁰. Bu örnekler neredeyse her gün yaşanıyor ve bir yandan “haber servis etme” şeklinde adlandırılan, hükümet kanalıyla yayılan verilerle bilgi tekeli elde tutulurken öte yandan da muhalefete yol açacak her türlü veri ve kaynak çerçeve dışına itiliyor. Haber kaynağına bu tip siyasi müdahalelerin bir sonucu olarak gazetecilerin bilgi takibinde kullandığı araçlar da çeşitlilik gösteriyor. Resmî kaynağa, olaylara kanıt belgelere erişememenin sonucu gazetecilerin veriyi artık sosyal medyadan takip ettiğini söylemek mümkün. M4D Projesi anketinde “Lütfen haber üretiminde en sık yararlandığınız kaynakları işaretleyin” sorusuna verilen yanıtlarda “kişisel kaynaklar” sürpriz olmayacak şekilde anket katılımcılarının %72,2’si tarafından tercih edilerek ilk sırayı aldı. Hemen devamında gelen “sosyal medya” seçeneği ise %57,9’luk bir pay ile bahsedilen çerçeveyi onaylıyor. Sosyal medyayı %43,6’lık pay ile “resmî kaynaklar” ve %39,8’lik pay ile “ajanslar” takip ediyor.

Grafik-15: Anket yanıtları- “Haber kaynakları”

Bu sıralamada resmî kaynaklara erişim konusunda gazetecilerin yaşadığı sorunların yanında sosyal medyanın birincil kaynaklara erişimdeki gücünü de görebiliyoruz. M4D Projesi söyleşilerinde, uzun yıllar parlamento muhabirliği yapmış gazeteci Ayşe Sayın’ın söyledikleri de resmî kaynaklarla ilgili bir rejim değişimine işaret ediyor¹²¹. Sayın’a göre “eskiden” parlamentoda siyasi liderlerle koridor sohbetleri, iktidar partilerinden düzenli demeç almak gibi konular habercilerin birincil kaynağını oluşturuyordu. Ancak Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişle sadece eleştirel seslerin baskılanması değil, eleştirel haber mecralarının resmi kaynaklara erişimde yaşadığı sorun da önem arz ediyor. Artık resmi kaynaklara erişimin tek yolu “Saray’a girebilmek” ve bu unvana erişebilen kurumlar yalnızca

120 <https://www.aksam.com.tr/yazarlar/emin-pazarci/ders/haber-1061326>

121 <https://youtu.be/r1Pme5Vg8d0?t=5106>

Anadolu Ajansı ve hükümetin destekçisi konumundaki medya organları. Saray'a gitmek bir yana, Covid-19 döneminde Sağlık Bakanlığı verilerine dahi erişimin önu kesiliyor. Konunun değinilmeden geçilmeyecek bir örneği Yol TV muhabiri Özge Uyanık'tan geldi. Uyanık'ın önce Sağlık Bakanı'nın basın toplantısında soru sorması engellendi, ardından da muhabir Bakanlığın gazetecilere bilgi aktarmak üzere kurduğu WhatsApp grubundan çıkarıldı¹²². Veriye erişimin "imkansızlaştırılması" denilebilecek bu konular yıl boyunca ülke gündemindeydi.

Araştırma: Araştırmacı gazeteciliğın adı üstünde ilk sözcüğü olan bu süreç, bugünün Türkiye'sinde basın çalışanlarının iş süreçlerindeki açmazı gözler önüne seriyor. 2019 yılı Ekim ayında Journo tarafından yayınlanan makalede birçok ünlü gazetecinin belirttiği gibi¹²³ bir muhabirin işi zaten en başından haberi araştırmak; fakat günde 3-4 haber çıkarmak zorunda olan, herhangi bir habere gitmesi ve uzun erimli bir araştırma yapması için kurumu tarafından kaynak sağlan(a)mayan gazetecinin dosya haber üretmesinin imkânı yok. Bu açıdan sosyal medya kaynakların gazetecilere doğrudan ulaşmasının önünü açsa da bir yandan da gündemin günlük olarak tüketilip unutulmasına zemin sağlıyor. Aynı zamanda araştırmaya katkı sunacak kaynağın "terör", "halkı kin ve nefrete teşvik" gibi oto-sansür uygulamasına yol açacak birçok nedeni bulunuyor. Bunların tamamını birden boşa çıkaracak büyük kriz yaratan deprem, savaş vb. gelişmelerde ise sansür konusu gündeme geliyor ve birçok haber editörün masasından dahi geçemiyor. Aynı zamanda araştırma sonucu kaynak kişiden bir demeç ya da kaynak olan bir belge dahi Türkiye'de artık yeterli delil sayılmıyor. Basın Kanunu'nun 12. maddesinde belirtildiği gazetecilerin kaynaklarını saklama hakkı bulunuyor. Kimi istisnai durumlarda ise kaynak, gazeteci Seda Karatabanoğlu'nun Journo için kaleme aldığı yazısında¹²⁴ belirttiği gibi "kamu yararı gözetilen veya yalanlama gelen haberler kapsamında kaynağın güvenliği korunacak şekilde açıklanabiliyor." Ancak medyada çoğulculuğun bulunmadığı bir ortamda kaynağı bulunmayan her haber "yalan" yaftasıyla karşılaşma tehdidiyle karşı karşıya. Bir adım daha ileri gidersek, kaynağı belgeyle sabit haber içeriklerinde dahi iktidar tarafından uygulanan erişim engellemeleri kaynağın kamunun hafızasından silinmesine yol açıyor. Yıl boyunca gündemde olan ve kamu harcamalarının en güvenilir belgelerinden sayılan Sayıştay raporları bu konunun en can alıcı örneklerinden. Raporun RTÜK'e ilişkin bölümünde de anlatıldığı gibi Sayıştay Raporu'nda bulunan verilerin gazeteciler tarafından yayımlanması tehdit¹²⁵ ve sansür¹²⁶ ile durdurulmaya çalışılıyor. Haberin en temel öğelerinden olan araştırma sürecine bu şekilde düzenli olarak ket vuruluyor.

Haber Metni: Veri, kaynak ve araştırma süreçlerinin sağlıklı şekilde sürdürülemediği bir tabloda "haber metni" yazımı sürecinde herhangi bir tavsiyede bulunmak mümkün görünmüyor. Ancak yazım sürecinde en sık karşılaşılan bir sorun oto-sansür. M4D Projesi anketinde açık uçlu şekilde sorulan gazetecilerin "eleştirileceği veya yayımlanmayacağı kaygısıyla" haberden vazgeçip geçmedikleri sorusuna gelen yanıtlar oto-sansürün gitgide yaygınlaşan bir noktada önümüzde durduğunu gösteriyor. Gazetecilerin %35'lik bir bölümünün oto-sansür deneyimi paylaştığı soruda, bu pratik için

122 <https://www.gercekgundem.com/medya/239688/sorusu-engellenmisti-muhabir-ozge-uyanik-saglik-bakanliginin-iletisim-grubundan-da-cikarildi>

123 <https://journo.com.tr/arastirmaci-gazetecilik-altin-donem>

124 <https://journo.com.tr/haber-kaynagi-belge-yasal-hak>

125 <http://siyasihaber6.org/tele1e-canli-yayinda-sansur-rtuk-uyardi-yolsuzluk-yorumu-yarim-kaldi>

126 <https://susma24.com/rtuk-sayistay-raporlarindan-rahatsiz/>

en sık sunulan nedenlerde ilk sırada “çalışılan kurumun iktidar ile ilişkileri”, ikinci sırada “sansür ve dava riski”, hemen ardından da “maddi kayıp riski” geliyor. Son seçenek için hem kendi platformunu yöneten hem de maaşlı çalışan gazetecilerin ortaklaştığını söylemek mümkün. Haber metninin oluşumu önünde en başta sansür ve dolaylı olarak oto-sansür engeli bulunuyor.

Haberin sunumuyla ilgili konularda ise medya okuryazarlığı ve yenilikçi tekniklerin kullanımı hususu geliyor. Türkiye’de veri görselleştirme tekniklerinin ve farklı yayın araçlarının (podcast, e-bülten, video, haritalama vb.) kullanımının yaygınlaşmaya yeni başladığı görülüyor. Ancak bu yöntemlerin gazetecilerin çok kısıtlı bir grubu tarafından kullanıldığı, üniversitelerde gazetecilik eğitimi ve alan uzmanlaşması konularının olduğundan çok daha fazla gündeme gelmesi gerektiğini bizlere anlatıyor. Gazetecilere dönük kapasite geliştirme faaliyetlerinin yoğunlaşması özellikle uluslararası fon ve desteklerin alana yönlendirilmesi bakımından önem taşıyor.

Editörlük süreci: Haber metni için geçerli olan yargı editörlük sürecinde de geçerli. Editörlerin mesleki kapasitesi tartışmasına gelmeden raporun “Sansür, oto-sansür, şiddet, hedef gösterme, tehdit” bölümünde bahsedilen gelişmeler devlet ve hükümetin çıkmaza düşürecek herhangi bir haberin başına geleceklere örnek olarak gösterilebilir. Haber üretim sürecinin bundan önceki her başlığında aktarıldığı üzere metin editörün önüne gelene kadar dahi onlarca dikenli yoldan geçiyor. Bu tabloda editörün önünde çıkan çelişkiyi, gazeteciyi yargı ve ceza süreçlerinden korumak ve gerçeği aktarmak arasına oturtabiliriz. Basın davalarının büyük çoğunluğunda görüldüğü gibi haberin editör ve sorumlu yazı işleri müdürleri de dahil birçok yöneticiyi bağladığı biliniyor.

Editörlük sürecinin bir başka çetrefilli ayağı da özellikle dijital yayınlarda gündeme gelen “reklam içerikleri”. Yılın son çeyreğinde Medya Ombudsmanı Faruk Bildirici’nin gündeme getirdiği gibi¹²⁷ gazetelerin ekonomi sayfalarında, TV dizi ve programlarında, ayrıca dijital içeriğin her türüsünde “reklam” ile “haber” iç içe geçmiş durumda. Medya mecraları onlarca yıldır reklam yayınlasa da “haber-miş gibi” reklamlar son dönemin en güncel tekniklerinden. Bildirici’nin Turkuvaz Medya’nın Kalyon Holding ile röportajla karışık reklamını yapması üzerinden tartıştığı konu dijital platformların artık en temel kaynak yaratma yöntemlerinden biri¹²⁸. Haber içeriğinden ayırt edilebilir şekilde kullanılmayan reklamların gazetecilikte ve editörlük sürecinde etik tartışmasını yeni bir noktaya taşıması bekleniyor. Aynı damardan beslenen bir başka sorun da “Son Dakika” haberciliği. Turnusol.org platformunun yapay zeka kullanarak Kasım 2020’de 1 ay boyunca analizini yaptığı haber sitelerinde en sık karşılaşılan ifadenin “Son Dakika” olduğu görülüyor¹²⁹. Anlık akışın aktarılması haberciliğin temel özelliklerinden biri olsa da haberin sunumunda bu ifadenin kullanımı çok da masum bir yerden yapılmıyor. Raporda da ifade edildiği gibi haber siteleri bu kullanımı hem yanıltıcı şekilde yapıyor hem de Google algoritmasına hitap ederek tıklanmaya çalışıyor.

127 https://t24.com.tr/haber/medya-ombudsmani-faruk-bildirici-gazete-okurlarini-uyardi-reklamlar-editoryal-icerikten-ayirt-edilebilir-olmalı,911133?_twitter_impression=true

128 <https://journos.com.tr/dogal-reklam-nedir>

129 <https://journos.com.tr/son-dakika-haber-siteleri>

Haber üretiminin her aşamasında siyasi baskı, tekelleşme, sansür vb. birbiriyle bağlı mekanizmaların grift bir şekilde rol oynadığı anlaşılıyor. Yıl boyunca bu sürece dair uluslararası alanda yayınlanmış birçok rapor da bulunuyor. Medyada Çoğulculuk ve Basın Özgürlüğü Merkezi'nin (*Centre for Media Pluralism and Media Freedom- CMPF*) yayımladığı raporda¹³⁰ basın özgürlüğü göstergeleri olarak "Gazeteciler için temel güvenlik, piyasa çoğulculuğu, siyasi bağımsızlık ve sosyal içerme" başlıkları sıralanıyor. CMPF'nin 2018-2019 yıllarını kapsayacak şekilde yayımladığı ülke raporu¹³¹ ve Türkiye'nin 2020 yılındaki basın özgürlüğü karnesi arasında fark yok denecek kadar az. Türkiye'de gazeteciler temel güvenlik açısından %83 risk ile "yüksek risk" sınıfında değerlendiriliyor. Bu başlığın altında değerlendirilen bilgiye erişim hakkı anlamında ülke %96 risk ile en yüksek sıralarda yer alıyor. Piyasa çoğulculuğu anlamında Türkiye %69 ile yüksek risk sınırında, ancak orta kademeli risk grubunda yer alıyor. Bu yüzden ortaya çıkmasında yazılı ve görsel basında farklı medya iştiraklerinin olması rol oynasa da bu firmaların büyük çoğunluğunun raporun üçüncü bölümünde sıralanan nedenlerle hükümet destekçisi yayın çizgisinde olması istatistikte sapmaya yol açabilecek nitelikte. CMPF'nin raporun bir sonraki indikatörde siyasi bağımsızlığın %83 ile yüksek risk altında olduğunu belirterek bu argümana katkı sunuyor. Ayrımcılık, engelli erişimi, kadın temsili gibi konuların alt başlıklarını oluşturduğu sosyal içerme bölümünde ise Türkiye yine %82 ile yüksek risk altında. Avrupa Konseyi'nin yayımladığı Dünyada İnsan Hakları ve Demokrasi 2019 AB Yıllık Raporu'nda¹³² da haberciliğin önündeki engeller dört ana başlıkta toplanıyor: Medya sektörüne siyasi müdahale, bağımsız medya kuruluşlarının ekonomik sürdürülebilirliği önündeki sorunlar, medya sahipliğinde yoğunlaşma, gazetecilere yönelik tehdidin şiddet ve benzeri farkı türleri... Her iki raporun indikatörlerine göre de Türkiye'de haber üretiminin ve değerlendirilmesinin önündeki engellerin araştırmacı gazeteciliği gitgide daha zor kıldığı belirtilebilir.

b. Dezenformasyon & bilgi tekeli

Bir önceki bölümde aktarılan sürecin ortasında yer alan konulardan biri de dezenformasyon ve bilgi tekeli. M4D Projesi 2020 üç aylık raporlarında farklı vakalar ele alınarak yapılan analizlere ek olarak bu raporda dezenformasyonun kökenine ve Türkiye'de basın için anlamına değinilecek.

"Dezenformasyon" kelimesi Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre Fransızcanın *désinformation* kelimesinden "bilgi çarpıtma" anlamında Türkçe'ye geçiyor. Dezenformasyonun bilgi çarpıtması olduğu açık, fakat olgu bununla sınırla değildir. Her çarpıtılan bilgi, ya da söylenmiş basit bir yalan, dezenformasyon olarak adlandırılmaz. Aynı şekilde her yanlış bilgi de dezenformasyon şeklinde düşünülemez; hatta çoğu zaman dezenformasyonun çarpıtılmış bir gerçeğe dayandığını görürüz. Dezenformasyonun kuramsal olarak, genel hatlarıyla, üç ana unsurdan oluştuğu söylenebilir: (1) Dezenformasyon bilgidir, (2) Dezenformasyon yanıltıcı bilgidir, (3) Dezenformasyon kasıtlı olarak yanıltıcı bilgidir¹³³. Bundan yola çıkarak, dezenformasyonun yanlış bilgiden "kasıt" itibarıyla ayrıldığı söylenebilir. Buna ek olarak, dezenformasyonun gerçeklikten uzaklaşmadan ziyade, bir gerçekliğin nasıl takdim edildiğiyle ya da dezenformasyona maruz kalan kitle/bireyin dünya görüşü ile yakından

130 <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67828/MPM2020-PolicyReport.pdf>

131 https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67821/turkey_results_mpm_2020_cmpf.pdf

132 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8580-2020-INIT/en/pdf>

133 Fallis, Don. "What is disinformation?." *Library Trends* 63.3 (2015): 401-426.

ilgili olduğu da gözlemlenebilir. Bir başka deyişle dezenformasyon, gerçek bir olgunun bir başkası tarafından kendi çıkarı için kasıtlı olarak bozulması ve/veya çarpıtılarak ifade edilmesi şeklinde de yorumlanabilir. Dezenformasyona maruz kalan birey/kitlenin bu bilgiyi kabul etmeye niyetli olması, siyasi/ideolojik görüşü ile yakından alakalı olması da dezenformasyonu demokrasi, ifade ve basın özgürlüğü açısından tehlikeli kılan noktaya işaret eder. Türkiye özelinde, medya sahiplik yapısının niteliği ve siyasilerle olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, dezenformasyonun kamuoyu üzerinde önemli bir tesiri var, hatta çoğu zaman kamuoyu oluşturulmak için kullanılıyor. Oluşturulmak istenen kamuoyu, kutuplaşmayı derinleştiriyor, yoğunlaştırıyor ve istikametini de milli güvenlik söylemine hapsediyor.

Yukarıda verilen soyut ve kuramsal ifadelerin, yılın son ayları içerisinde Türkiye’de somut örnekleri de oldu. Başat örneklerden biri gazeteci kökenli Milletvekili Enis Berberoğlu’nun Anayasa Mahkemesi tarafından verilen “yeniden yargılama” kararıyla ilgiliydi. Anayasa Mahkemesi kararı ardından İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi Berberoğlu’nun yeniden yargılanması gerekmediğini ifade etti; üst mahkeme kararına uyulmadığı için de özellikle ana muhalefet partisi tarafından tepkiler yükseldi¹³⁴. Parti lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun tepkisi hükümet yanlısı medya tarafından sert sözlerle eleştirildi ve “linç kampanyası”¹³⁵ olarak nitelendi. Olay hakkında Twitter üzerinden gelen tepkiler ise “terör örgütlerinin açık ve sahte hesapları” olarak açıklanmış, gelen tepkilerin kamuoyunda herhangi bir karşılığı olamayacağı algısı oluşturulmaya çalışıldı. Buradaki kaygı verici husus, bir ana muhalefet partisi liderinin ifade özgürlüğünü kullanarak bulunduğu bir eleştirinin “linç kampanyası” olarak nitelendirilmesi ve “teröristlerin” bu linç kampanyasına aktif katılım gösteriyor olarak takdim edilmesiydi. Meşru düzlemde yapılan siyaset, gayri-meşru olan “ötekiler” olarak nitelendi ve “terörist” addedildi. Konuya ilişkin diğer örnek de bir başka siyasi lider; HDP’nin cezaevinde tutulan eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş özelinde yaşandı. AİHM’in Aralık ayında Selahattin Demirtaş’ın serbest bırakılmasına hükmetmesinden hemen önce iktidar tarafından adalet, hukuk ve insan hakları konularında çalışmaların yapıldığı, yargı reformuna hız verildiği ifade ediliyordu¹³⁶. AİHM kararı ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan “Mahkemelerimizin yerine karar veremez (...) AİHM bu kararı iç hukuk yolları tükenmeden alarak istisnai bir uygulama yapmıştır” dedi¹³⁷. Bu açıklamaların ardından Demirtaş’ın avukatı şu sözleri söyledi “Biri çok ciddi bir şekilde Cumhurbaşkanı’yı yanıltıyor. Hukuki yollarının tüketilmemesi söz konusu değil. Böyle bir şey olsa zaten AİHM’in kendisi reddeder, geri gönderirdi. AİHM’deki duruşmada da Türkiye bunu öne sürmedi”¹³⁸. Tartışmanın ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın da kendisiyle ilgili daha önce 3 defa AİHM’e başvurduğu, eski partisinin yıllar önceki kapatma davasıyla benzer süreçleri yaşadığı yeniden gündeme geldi. Sayılan her iki örnekte de muhalefet, yaygın medya kanallarında dezenformasyonun yayılmasını, yorumcuların konunun tek muhatabına kulak vererek konuşmasını engellemedi.

134 https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-chp-genel-baskani-kilicdaroglu-mecliste-konusuyor,c_DqhSQyI02rh5msjBTNnw

135 <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/10/15/chpden-linc-kampanyasi>

136 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/adalet-bakani-gul-insan-haklari-cercevesinde-atilacak-adimler-uzerinde-calisiyoruz-41678971>

137 <https://tr.euronews.com/2020/12/23/erdogan-bizi-baglamaz-dedigi-aihm-e-kac-kez-basvurdu>

138 https://tr.sputniknews.com/aksam_postasi/202012231043453038-demirtasin-avukatindan-ic-hukuk-yollari-tuketilmeden-aihm-karar-verdi-iddiasina-yanit/

Örneklerden de anlaşılacağı üzere dezenformasyonun tek boyutlu icra edilmediği, çok unsurlu olduğu ve muhalifleri hedef aldığı rahatlıkla söylenebilir. Medya sahipliği ve iktidar ilişkisiyle göbekten bağlı olan dezenformasyonun artık sosyal medya aracılığıyla ilerlediğini söylemek mümkün. Yıl boyunca hem Türkiye'nin hem de dünyanın gündeminde olan bir konu da sosyal medya mecralarının dezenformasyona yönelik mücadelesiydi. Facebook'un ardından Twitter da hükümetler tarafından kontrol edilen medya hesaplarına uyarı ibaresi koymaya başladı¹³⁹. Yıl içinde aynı zamanda devlet bağlantılı "troll" hesapları kapatan Twitter bu hamlesiyle dezenformasyonla mücadele açısından yol kat etmeyi amaçlıyor. Uygulamanın yakın dönemde Türkiye'de de devreye girmesi planlanıyor¹⁴⁰. Birçok gazeteci için haberlerini üretmenin yeni adresi hâline gelen Twitter'ın 2019 için yayımladığı son rapora göre¹⁴¹ de Türkiye içerik kaldırma taleplerinde dünyada birinci sırada yer alıyor ve 6,073 toplam talebin yalnızca %5'inin uygun bulunması¹⁴² internet sansürünün ve dezenformasyonun geldiği boyutları gösteriyor.

139 <https://www.dw.com/tr/twitter-devlet-kontroll%C3%BC-hesaplara-uyar%C4%B1-koyuyor/a-54478413>

140 <https://help.twitter.com/tr/rules-and-policies/state-affiliated>

141 <https://transparency.twitter.com/en/removal-requests.html>

142 <https://transparency.twitter.com/en/countries/tr.html>

7-SAVUNUCULUK FAALİYETLERİ & GAZETECİLERİN KURDUĞU YENİ GİRİŞİMLER

2020 yılı boyunca gazetecilerin, mesleki kuruluşların, siyasi partilerin ve uluslararası kurumların çalışmalarına ilişkin bir özetin sunulduğu bu bölüm alandaki sendika ve sivil toplum örgütlerine danışılarak hazırlandı.

a. Sendikal çalışmalar

Basın, yayın ve gazetecilik işkolunda faaliyet gösteren 5 sendikanın (Basın-İş, DİSK Basın-İş, Medya-İş, Lider Medya-Sen, TGS) yıl boyunca farklı gündemleri oldu. Tüm sendikaları ortaklaştıran nokta ise Covid-19 salgınıydı. Kimi sendikalar üye işyerlerinde örgütlenme çalışmalarını ön planda tuttu, kimi sendikalar ise bunun yanında savunuculuk faaliyetleri ve düzenli bilgi paylaşımıyla basın özgürlüğünün gelişimine katkı sundu. Sendikal çalışmalarla ilgili Medya-İş ve yeni kurulan Lider Medya-Sen'in web siteleri veya sosyal medya hesaplarında kapsamlı bir veriye ulaşılamadı. Basın-İş, TGS ve DİSK Basın-İş'in ise bir yıllık gündemi aşağıdaki başlıklardan oluştu:

- Covid-19 salgınının basın çalışanlarının çalışma koşulları
- Basın kartları
- Dava ve hak ihlallerinin takibi
- Yıpranma payı hakkı
- Kıdem tazminatı
- Sansüre karşı ve tutuklu gazetecilerle dayanışma

Bu başlıkların belirlenmesinde elbette kurumsal inisiyatiften çok medya alanını yakından ilgilendiren sorunlar yer alıyor. Sendikalar yayınladıkları raporlar, ürettikleri kampanyalar, ulusal ve uluslararası düzeydeki savunuculuk çalışmalarıyla hem güncel sorunlara çare olmaya çalışıyor hem de sendikal örgütlenmenin önünü açacak faaliyetlerde bulunuyor.

2020 Sendika Seçkisi:

- DİSK Basın-İş “Evden Çalışmanın Hukuku” ve “Evden Çalışmanın Sağlığı” video serisi¹⁴³: Videolar gazetecilerin pandemi şartlarında hem haklarıyla ilgili bilgi sahibi olmasını sağlıyor hem de çalışan psikolojisiyle ilgili tavsiyelerde bulunuyor.
- TGS #HaberinOlmaz¹⁴⁴ ve #GazetecilerYıpranıyor¹⁴⁵ kampanyaları: Sendikanın ilk kampanyasıyla 2019-2020 Basın Özgürlüğü Raporu paylaştı ve gazeteciliğe uygulanan baskılarla haber alma hakkının bağı dile getirildi. İkinci kampanya ile yıpranma payı hakkı konusunda farkındalık yaratılmaya çalışıldı.

b.Cemiyet, parti ve diğer STÖ'lerin çalışmaları

Basın alanındaki sivil toplum ve siyasi parti çalışmaları kapsamında 2020 yılı boyunca üzerinde durulan başlıklar sendikalarla benzer şekillendi. Sendikalara ek olarak yerel basın örgütlenmelerinin de özellikle Covid-19 döneminde çalışma şartlarıyla ilgili hem kamu kurumlarıyla hem de yerel yönetimlerle düzenli şekilde ağ oluşturma ve bu kurumlar nezdinde savunuculuk yolları arama faaliyetleri oldu.

Bu raporun da yazımını sağlayacak şekilde Gazeteciler Cemiyeti, Avrupa Birliği finansmanı ile yürüttüğü M4D Projesi kapsamında gazetecilere farklı alanlarda aynî destek sunuyor¹⁴⁶. Medyada çoğulculuğun artması, gazetecilerin mesleklerini sürdürebilmeleri ve basın özgürlüğünün gelişimi amaçları bulunan Proje ile gazetecilere, medya alanında çalışan STÖ'lere ve haber platformlarına telif, teknik ekipman, sosyal medya hizmeti, eğitimler vb. destekler veriliyor. Gazeteciler Cemiyeti aynı zamanda hem M4D Projesi hem de ÖİB Projesi ile aylık, üç aylık ve yıllık periyotlarda Türkiye'de basın özgürlüğünün durumunu izleyip raporlamaya devam ediyor¹⁴⁷. M4D projesi ile aynı finansman paketi altında TGS ve İzmir Gazeteciler Cemiyeti ortaklığında yürütülen bir proje daha bulunuyor. Bu proje kapsamında gazetecilere eğitimlerle kapasite geliştirme, hukuki ve psiko-sosyal destek, vb. olanaklar sunuluyor. Bunun yanında Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA), Press in Arrest, Jailed Journos gibi oluşumlar düzenli olarak dava ve cezaevindeki gazetecilerin durumunu takip etmeye devam ediyor. Aynı zamanda düzenledikleri kampanyalar ile cezaevlerindeki gazetecilerle dayanışmak üzere çalışmalar yürütüyor. Türkiye Gazeteciler Federasyonu, Türkiye Gazeteciler Konfederasyonu, Çağdaş Gazeteciler Derneği gibi kurumlar hem basın özgürlüğü alanında izleme faaliyetlerinde bulunuyor hem de mesleki örgütlenme hakkını geliştirmeye çalışıyor. Alanda ayrıca gazeteciliğin alt meslek gruplarına çatı oluşturan Ekonomi Muhabirleri Derneği, Diplomasi Muhabirleri Derneği, Türkiye Foto Muhabirleri Derneği, Türkiye Spor Yazarları Derneği gibi oluşumlar bulunuyor. Susma 24 Platformu, Expression Interrupted, IPS İletişim Vakfı gibi kurumların da sansür, dava takibi, ifade özgürlüğü gibi alanlarda aktif izleme faaliyetleri yürüttüğünü hatırlatmakta fayda

143 <https://www.youtube.com/channel/UCGmpalnYEkkhxeYAcXc-Hdg/videos>

144 <https://tgs.org.tr/haberinolmaz/>

145 <https://tgs.org.tr/gazetecileryipraniyor/>

146 <http://media4democracy.org/destekler/>

147 <http://media4democracy.org/reports/>

var. Tüm bunların yanında Türkiye'nin tüm illerinde yerel basını bir arada tutan gazeteci cemiyetleri faaliyetlerine devam ediyor. Medya alanında çalışan STÖ'lerin basın özgürlüğünün izlenmesine yönelik yıl boyunca çeşitli raporlar yayımladığını da hatırlamak gerekiyor. Türkiye'de medyanın ve ifade özgürlüğünün durumunu izlemek için yayımlanan raporların bir seçkisini bu adreste bulabilirsiniz: <http://bit.ly/raporlar-secki-2020>

Konu siyasi partilere gelince basın ve ifade özgürlüğü alanında hemen tüm raporlama ve savunuculuk çalışmalarını muhalefet partilerinin yürüttüğü söylenebilir. Bu partilerin kurum olarak ya da parti milletvekillerinin bireysel olarak yayımladığı raporları da yukarıda paylaşılan bağlantıdan inceleyebilirsiniz. Siyasi partilere özgü 2020 yılına ilişkin bir başka önemli konu da soru önermeleri. Politika yapımının temel taşlarından olan soru ve araştırma önermeleri, alanın yıl boyunca gündemindeydi. Her ne kadar soru önermelerine hükümet ve Cumhurbaşkanlığı tarafından, TBMM iç tüzüğüne göre¹⁴⁸ 15 gün içerisinde cevap verilmesi gerekse de bu kurala uyulmuyor. Kaldı ki verilen cevaplar da çoğunlukla veriye dayalı veya kanıt niteliği taşıyan içerikler barındırmıyor. "Basın" arama kelimesiyle TBMM veritabanı tarandığında 2020 yılı içinde 58 önerge verildiği görülüyor¹⁴⁹. 7 önergenin yıl sonu itibarıyla imzada olduğu düşünüldüğünde, geriye kalan 51 önergeye göz atıldığında çıkan sonuç şöyle: Önergelerden yalnızca 7 tanesi yani %13,7'si 15 günlük süre içinde yanıtlanmış. 33 önerge süresi geçtikten sonra yanıtlanmış durumda (%64,7), 11 önerge ise "Süresi İçinde Cevaplandırılmadığından Gelen Kağıtlarda Yayımlandı" ibaresiyle etiketleniyor (%21,5). Bu tabloya bakıldığında basın özgürlüğü ile ilgili konuların TBMM gündeminde ötelendiği görülebilir. Verilen yanıtların ise muhalefet partileri tarafından tatmin edici olmaması sebebiyle eleştirildiğine şahit olunuyor¹⁵⁰.

c.Uluslararası sivil toplum ve Avrupa Birliği çalışmaları

Basın özgürlüğü alanında çalışan uluslararası örgütlerin Türkiye'de doğrudan veya yerel kurumlarla yürüttüğü çalışmalar mevcut. Düzenli iş birliğinin dışında basına yönelik hak ihlalleriyle ilgili uluslararası dayanışma kampanyaları ve Türkiye'de basın özgürlüğünün gelişimine dönük tedbirler de uluslararası kamuoyunun gündeminde. Tüm bunların yanında Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'in farklı mekanizmalarıyla hem basın özgürlüğüne aynı, nakdi destekler sunduğunu hem de kapasite geliştirme alanında faaliyetleri bulunduğunu hatırlamak gerekiyor.

Avrupa Birliği doğrudan ve alt-hibe programları dışında basın özgürlüğüne dönük sivil toplum çalışmalarını, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), European Centre for Press and Media Freedom ve The Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF) aracılığıyla destekliyor. Bunun yanında AB üye ülke Büyükelçilikleri'nin Türkiye'de alana farklı destekleri bulunuyor. Ayrıca yıl boyunca Türkiye'deki medya alanını izleyen ve raporlayan mecralar da uluslararası sivil toplum çalışmalarının bir parçası. *Media Freedom Rapid Response* (MFRR), CPJ, IPI, IPJ, EFJ, RsF, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (OSCE) gibi örgütlerin yanı sıra AB ve BM de farklı alanlarda uluslararası basın

148 <https://www.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk.pdf>

149 https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_sd.sorgu_sonuc?taksim_no=7&kullanici_id=19325260&sonuc_sira=60&bulunan_kayit=58&metin_arama=bas%FDn&icerik_arama=

150 <https://yeni1mecra.com/5-gazetecinin-surekli-basin-kartinin-yenilenmemesi-meclise-tasindi/>

dayanışmasının örneklerini sergiledi. Yılın uluslararası anlamda basın özgürlüğü açısından en kritik konuları şöyleydi:

- 2020 üçüncü çeyreğinde BM özelinde en önemli başlık beş yılda bir tamamlanan ilerleyen Evrensel Periyodik İnceleme (Universal Periodic Review- UPR) süreciydi. BM İnsan Hakları Konseyi, Ocak 2020’de gerçekleşen oturumda sivil toplum örgütlerinin¹⁵¹, Temmuz 2020’de gerçekleşen oturumda da üye devletlerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bilgisine sunduğu önerilerin¹⁵² yanıtlarını Eylül ayında dinledi. Farklı hak alanlarında Türkiye’nin uluslararası hukuka uygun politika üretmesinin amaçlandığı 321 önerinin 302’si Türkiye tarafından muhatap alındı¹⁵³. Türkiye, geriye kalan 19 önerinin görüşülmesini “siyasi içerikli” olması argümanı ile reddetti. Temsilciler 302 öneriden 216’sının ya desteklendiğini ya da hâlihazırda uygulanmakta olduğunu belirtti. Basın ve ifade özgürlüğü alanını kapsayan ve internet erişim engellemeleri, basın davalarında keyfi uygulamalar, Osman Kavala ve Selçuk Kozağaçlı gibi insan hakkı alanında çalışan ünlü kişilerin tutukluluk hâlleri, terör yasasının hafifletilmesi, hukukun üstünlüğü gibi başlıklarda toplanan önerilerin neredeyse tamamı Türkiye tarafından ya reddedildi ya da iyileştirmelerin zaten yapıldığı argümanı ile yanıtlandı. Sürecin önümüzdeki beş yıllık zarfta BM İnsan Hakları Konseyi’nin Türkiye’nin atacağı adımları izlemesi ve final raporunu sunması ile tamamlanması bekleniyor. Ancak ülkenin tavrı ifade ve basın özgürlüğü alanında çalışan birçok örgüt tarafından eleştiriyi karşıladı¹⁵⁴.
- Yılın son çeyreğinde yayımlanan Avrupa Birliği İlerleme Raporu’nun 23. faslında Türkiye’de basın ve ifade özgürlüğüyle ilgili kalıplaşmış ve yaşamsal hâle gelen sorunlara dikkat çekildi¹⁵⁵. Raporun başında belirtildiği gibi Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu’na referansla Avukatlık Kanunu’nun değiştirilmesi ve çoklu baro sistemine geçişin yargının siyasileşmesinin önünü daha da açacağını açıklanarak¹⁵⁶ bunun demokrasi ve basın özgürlüğü alanındaki yıkıcı etkisine değinildi. Türkiye’de medyanın %90’ının hükümet yanlısı olduğunu belirten raporda, TRT’nin Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı denetimi altında bağımsızlığını yitirmesi ve RTÜK’ün TV kanallarına kestiği cezalar diğer konu başlıklarıydı.

151 <https://www.upr-info.org/en/review/Turkey/Session-35---January-2020>

152 https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/turkey/session_35_-_january_2020/report_of_the_working_group-turkey_english.pdf

153 <https://undocs.org/A/HRC/44/14/Add.1>

154 <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/3071/2020/en/>, <https://www.hrw.org/news/2020/09/29/adoption-outcome-universal-periodic-review-turkey>, <https://ifex.org/repression-of-free-expression-in-turkey-continues-amid-adoption-of-upr/>, <https://observatoryihr.org/news/turkey-to-yet-again-make-promises-it-wont-keep-to-the-un-human-rights-council/>

155 https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_2020.pdf

156 [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)029-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)029-e)

8-DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

2020'de Türkiye'de basın özgürlüğü açısından cezaevindeki gazetecilerin sayısında azalma dışında tamamıyla karanlık bir tablo olduğu görülüyor. Yıl içindeki yasal düzenlemelerin birçoğunun "hukuk reformu" söylemiyle bağlantılı olmadığı ve basın özgürlüğünü sekteye uğratabilecek kararlar içerdiğini belirtmek gerekiyor. Basın çalışanlarının mesleki memnuniyetleri azalıyor ve yaşam şartları günden güne kötüye gidiyor. Aynı zamanda birçok gazetecinin siyasi nedenlerle çalışabileceği mecra sayısı da yok denecek kadar az. Sansür, engelleme, tehdit, saldırı, hakaret gibi konulara gelince basının her zamankinden daha yoğun şekilde baskı altına alındığı görülüyor. Bu süreçlerin sonucu şeklinde ortaya çıkan oto-sansür, dezenformasyon, karalama, yalan haber ve kopyala-yapıştır gibi olgular kaçınılmaz şekilde gazeteciliğin sonunu hazırlıyor. Öte yandan Türkiye'de medya sahipliğindeki dönüşüm artık kendini tamamlamışa ve yerini hükümet yanlısı yönde yerleşik bir medya ortamına bırakmışa benziyor. Bu nedenle gazetecilerin yeni girişimleri, kapasite geliştirme faaliyetleri, uluslararası dayanışma ve destekler çoğulcu bir medyanın yaratılmasında elzem bir role sahip.

Bu tablo karşısında, bir önceki bölümde belirtildiği gibi uluslararası mekanizmalar ve hukuk açısından önem taşıyan hususların takip edilerek uygulamaya konulmasının yanında, M4D Projesi tarafından sıralanan öneriler listesi aşağıda görülebilir¹⁵⁷:

- Yeni internet düzenlemesinin iptaline dönük hukuki yollara başvurulması ve yapılan başvuruların takibinin sağlanması,
- Yıpranma payı hakkının yeniden Anayasa Mahkemesi'ne götürülerek basın kartı şartı aranmadan gazeteciler için yeniden tesis edilmesi,
- Covid-19 salgını kapsamında basın sektöründe ücretsiz izin ve kısa çalışma uygulamalarının önüne geçilmesi ve basın çalışanlarının sosyal ve ekonomik hak kaybına uğramaması için gerekli önlemlerin alınması,
- Yargının siyasallaşması ile bağlantılı gözaltına alınan ve tutuklanan gazetecilerin serbest bırakılması için uluslararası hukuk yollarına ve insan hakkı mekanizmalarına başvuru yapılması; gazetecilerin tutuksuz yargılanması yönünde adımlar atılması,
- BİK ve RTÜK tarafından kesilen cezalarda yürütmenin durdurulması amacıyla yerel hukuk yollarına başvurulması,

¹⁵⁷ Raporun bu bölümündeki önerilerin bir bölümü M4D Projesi'nin önceki dönemlerde yayımladığı önerileri de içermektedir. Zira basın özgürlüğü açısından tekrar eden ihlaller bulunmakta ve hakların gelişimine dair ilerleme sağlanamamaktadır.

- Basın Ahlak Esasları mevzuatında değişikliğe gidilerek terör, milli güvenlik, kişilik haklarına saygı gibi muğlak maddelerin güncellenmesi,
- Basın kartı dağıtımının Cumhurbaşkanlığı sözcüsü olan bir organ tarafından değil, doğrudan basın temsilcilerinin yer alacağı bir komisyon tarafından yapılması, yeni bir Basın Kartı Yasası'nın sivil toplum ve meslek kuruluşlarının fikirleri alınarak devreye sokulması,
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın basın kartlarını yenilemesi ve başvurusu beklemede olan kart sahiplerine bilgi vermesi için savunuculuk faaliyetleri yürütülmesi,
- İnternet platformlarında çalışan gazetecilerin mesleki statüsünün büro işkolundan basın, yayın ve gazetecilik işkoluna alınması,
- Yaygın medyanın sahip olduğu ekonomik olanakları bulunmayan alternatif medya mecralarının desteklenmesine ve bu mecralar için kapasite geliştirme faaliyetlerinin düzenlenmesine dönük Avrupa Birliği ve AB üye ülke büyükelçilikleri tarafından sağlanan desteklerin sürdürülmesi.

Bir kısmı uzun vadeli, bir kısmı ise gündeme dönük bu önerilerin takibi yine M4D Projesi Medya İzleme Raporları kapsamında yapılacak ve konularla ilgili kurum ve kuruluşlarla diyalog geliştirilecektir.

Gazeteciler Cemiyeti

Gazeteciler Cemiyeti, 10 Ocak 1946'da gazeteciler Mekki Sait Esen, Niyazi Acun, Aka Gündüz, Bilal Akba, Adil Akba, Sebahattin Sönmez ve Muvaffak Menemencioğlu tarafından kuruldu. Cemiyetin kuruluş amacı, basın organlarındaki gazetecileri bir araya toplamak, mesleki ve sosyal hakları geliştirmek, mesleğin gerekliliği olan hak ve özgürlükleri savunmak olarak belirlendi.

Kurucu başkanlığı üstlenerek 1946-1956 yılları arasında Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı'nı yürüten Mekki Sait Esen'in ardından 1956-1957 döneminde eski kontenjan senatörlerinden Ecvet Güresin cemiyet başkanlığını üstlendi.

Kudret gazetesi kurucusu ve sahibi Gazanfer Kurt'un, 1959 yılına kadar Gazeteciler Cemiyeti'ne başkanlık yapmasının ardından bu görevi 1960 yılına kadar Atilla Bartınlioğlu üstlendi. CHP'nin eski Milletvekili Altan Öymen, 1960 ve 1961 yıllarında sürdürdüğü Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı görevini 1961 yılında İbrahim Cüceoğlu'na bıraktı. Akis dergisi yönetici ve yazarı Metin Toker ise, 1957 yılında yedi ay 53 gün hapis yatmasının ardından 1962 yılında Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı'na getirildi.

Ekspres gazetesi kurucu sahipliğini yapan Doğan Kasaroğlu, 1963 - 1968 döneminde Gazeteciler Cemiyeti Başkanı olarak görevi devralmasından sonra TRT Genel Müdürlüğüne atandı.

Yenigün, Ulus, Ankara Telgraf, Ankara Ekspres, Dünya gazetelerinde yazı işleri müdür-lüğü, yazarlık, başyazarlık ve Genel Yayın Yönetmenliği yapan Beyhan Cenkçi, bu süre içerisinde beş yıl boyunca Gazeteciler Sendikası başkanı olarak görev aldı. 1960 yılı öncesi bir buçuk yıl hapis cezası alarak bazı meslektaşları ile birlikte cezaevine giren Cenkçi, 1969 yılında Gazeteciler Cemiyeti başkanı seçildi. 1992 yılına kadar Gazeteciler Cemiyeti Başkanı olarak görevini sürdürdü. Cenkçi, 24 yıllık Başkanlığı sırasında

Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Senatörlüğü de yaptı.

1971 yılında Son Havadis gazetesinde mesleğe başlayan Nazmi Bilgin, Güneş gazetesi sahipliği ve Yazı İşleri Müdürlüğü görevini üstlendi, daha sonra Dünya gazetesinde Haber Müdürü olarak görev yaptı. Bilgin, Tercüman gazetesinde Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı muhabirliği görevlerini de yürüttü. TRT-2'nin kuruluşunda yer aldıktan sonra TRT'ye, beş yıl "Uzman Haberci" ve "Genel Müdür Danışmanı" olarak hizmet verdi. Bilgin 1992 yılında ittifakla cemiyet Genel Başkanı seçildi. 1996 yılında kuruculuğunu üstlendiği Türkiye Gazeteciler Federasyonu'nda Genel Başkanlık görevi yapan Bilgin, bu görevi 2009 yılına kadar sürdürdü.

BRT televizyonunun Ankara temsilciliği görevini de yapan Bilgin, Unesco Türkiye Milli Komitesi üyeliği ve Denetçiliği görevinde de bulundu. Basın İlan Kurumu Genel Kurul üyeliği, Türk Silahlı Kuvvetleri Elele Vakfı Mütevelli Heyet ve Yönetim Kurulu üyeliği ve Reklam Kurulu üyeliği görevlerini de sürdürüyor.

Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişiyle, daha açık bir deyimle, çoğulcu demokrasi dönemiyle yaşıt ve koşut olan Gazeteciler Cemiyeti, bir avuç gazeteci üye ile çıktığı yolu, sevgi ve mesleki dayanışma ile pekiştirmiş, 2000'i aşkın üye sayısı ve bağımsız mali gücü ile bugün, Türkiye'nin en eski, en büyük ve saygın meslek kuruluşlarından ve STÖ'lerden biridir.

Cemiyetimiz, 1946 yılındaki kuruluşundan bu yana her zaman cumhuriyet, çoğulcu demokrasi ile ifade ve basın özgürlüğü başta olmak üzere özgürlüklerin yılmaz bekçisi oldu. Gazeteciler Cemiyeti üyelerine aşıladığı bu güvenle ülkemizin mesleki ve diğer önemli kurumları arasında hak ettiği yeri aldı.

Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu

Başkan
Nazmi Bilgin

Başkan Vekili
Savaş Kıratlı

Başkan Yardımcıları
Ertürk Yöndem
Ayhan Aydemir
Yusuf Kanlı

Genel Sekreter
Ümit Gürtuna

Mali Sekreter

Mustafa Yoldaş

Üyeler

Güray Soysal

Ali Şimşek

Ali Oruç

Önder Yılmaz

Önder Sürenkök

Olgunay Köse

Nursun Erel

M4D Projesi Ulusal Komitesi

Başkan
Nazmi Bilgin

Akademisyen Üye
Prof. Dr. Korkmaz Alemdar

Hukukçu Üye
Av. Tuncay Alemdaroğlu

STK Üyesi
Sefa Özdemir

Kıdemli Gazeteci Üyeler
Sedat Bozkurt, Nursun Erel, Yusuf Kanlı

M4D Proje Ekibi

Proje Direktörü
Yusuf Kanlı

Proje Sorumlusu
Igor Chelov

Finans Müdürü
Kağan Kırac

Muhasebeci
Feridun Doğan

Destek Programı Uzmanı
Merve Kartal

Politika Uzmanı
Özgür Fırat Yumuşak

Kapasite Geliştirme ve Etkinlik Koordinasyon Uzmanı
Dicle Doğançioğlu

Editör
Göksel Bozkurt

Bilişim Teknolojileri Uzmanı
Arife Acıyan

Veri Uzmanı
Okan Özmen

Görsel- İşitsel Teknik Uzman
Alican Sağın

Basın Evi Ofis Sekreteri
Sibel Güven

Çevirmen
Ozan Acar

İletişim ve Destek Programı Uygulama Asistanı
Deniz Rende

Finans ve Destek Programı Uygulama Asistanı
Ebru Önal

Araştırmacı
Deniz Savaş

Demokrasi için Medya, Medya için Demokrasi Projesi

Avrupa Birliği (AB) finansmanı ile Gazeteciler Cemiyeti tarafından demokrasinin güvencesi olarak Türkiye’de çoğulcu medya ve özgür basın için Ocak 2019’da hayata geçirildi ve Nisan 2020 sonuna kadar devam edecek.

Projenin genel hedefi: Demokrasinin güvencesi olarak Türkiye’de çoğulcu medya ve özgür basının güçlendirilmesidir.

Projenin özel hedefleri: Birinci hedef toplumda çoğulcu ve özgür medyanın toplum tarafından destek gördüğü ve farkındalığının arttığı bir zemin oluşturulması, ikinci hedef ise, Gazeteciler arasında dayanışmanın güçlendiği ve gazetecilerin kendini güvende hissettiği bir zeminin oluşturulmasıdır. Proje kapsamında yürütülecek faaliyetler genel hatları ile aşağıdaki gibidir:

Proje kapsamında yıllık Basın Özgürlüğü İzleme Raporları ve üç ayda bir Medya Ortamının İzlenmesi Raporları yayınlanacaktır. Bu raporlar üniversitelere, medya kuruluşlarına, devlet kurumlarına, ilgili tüm STÖ’lere, AB Komisyonlarına, Türkiye’deki AB ülkelerinin elçiliklerine ve gazetecilere dağıtılacaktır.

Sivil izleme kapsamında veri toplama ve bilgi ağlarının geliştirilmesi için Türkiye’nin her bölgesinde durum değerlendirme toplantıları yapılacaktır. Toplantılar, mevcut ağların birleştirilmesi, işbirliği fırsatlarının artırılması, gözlem kapasitelerinin genişletilmesi ve yerel medya STÖ’leri ile gazetecilere ulusal ve uluslararası konularda görüş alışverişinde bulunmaları için değerli fırsatlar sunulması konularında katkı sağlayacaktır. Toplantılar aynı zamanda, Basın Özgürlüğü ve İfade Özgürlüğü ile ilgili raporlara içerik sağlanması konusunda katkıda bulunacaktır.

Proje kapsamında yazılacak yıllık sivil izleme raporları bulgularına ve yıllık konferanslarda yayınlanan mütalaa belgelerine dayanarak, medya ortamının iyileştirilmesi ve ifade

özgürlüğü için kulis faaliyetlerinin yapılması amacıyla Ankara’daki devlet kurumlarına düzenli ziyaretler yapılacaktır.

Uluslararası savunuculuk eylemlerinin yürütülmesi kapsamında Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve ilgili STÖ’ler ile ziyaretler düzenlenecek ve program kapsamında hazırlanan raporlar paylaşılacaktır.

Projenin her yılının sonunda belirlenecek bir tema ile ulusal bir konferans düzenlenecek olup, konferanslar sektör temsilcilerine, gazetecilere, akademisyenlere, gazetecilik öğrencilerine, program destek programları faydalanıcılarına açık olacak ve katılımcılar doğrudan davet ve açık çağrı yoluyla seçilecektir.

Proje kapsamında Türkiye medyasına uzun vadeli katkıları veya Türkiye’deki ifade veya basın özgürlüğüne kendini adayarak yaptığı katkılar, veya uzun süredir devam eden başarı öyküsünü takdir etmek için bir gazeteci veya medya kuruluşuna her yıl “Gazetecilik Mesleği Onur Ödülü” verilecektir.

Gazeteciler Cemiyeti’nde bir Basın Evi oluşturulmuştur. Bu Basın Evi, program hedef grubunun bir araya gelebileceği, stüdyo ve toplantı salonu ile birlikte bilgisayarlardan, yazılımdan ve uzmanlık desteğinden faydalanabileceği bir ortak çalışma alanı içermektedir.

Proje kapsamında 2019-2020 yılları arasında Türkiye’nin 7 bölgesinde gazetecilere yönelik kapasite geliştirme eğitimleri verilecektir. Projenin son senesinde ise Türkiye’deki gazetecilere, medya alanında faaliyet gösteren STÖ’lere ve medya kuruluşlarına yönelik bir Uzaktan Eğitim Portalı açılarak dijital ortamda eğitim modülleri oluşturulacaktır.

Sektördeki gazetecilerin dayanışma içerisinde olabilmeleri, ağ kurabilmeleri ve paylaşım yapabilmeleri için Basın Evi’nde ve dijital ortamda haftalık olarak gazeteci buluşmaları gerçekleştirilecektir..

Gazeteciler Cemiyeti, Basın Evi

Demokrasi için Medya, Medya için Demokrasi Projesi
Üsküp Caddesi No:35 Çankaya/Ankara

+ 90 312 427 15 22

www.media4democracy.org

www.gc-tr.org

www.24saatgazetesi.com

facebook.com/media4democracy

twitter.com/democracy4media

instagram.com/media4democracy

youtube.com/media4democracy

Demokrasi için Medya, Medya için Demokrasi Projesi kapsamında yayımlanan raporlara ulaşmak için [tıklayınız.](#)